

FEDERICO FINCHELSTEIN

Faşist Yalanların Kısa Tarihi

ÇEVİREN
ZEYNEP ŞARLAK

FEDERICO FINCHELSTEIN
Faşist Yalanların Kısa Tarihi

FEDERICO FINCHELSTEIN Etnom. derecesini Buenos Aires Üniversitesi'nden alan Federico Finchelstein doktora derecesini 2006 yılında Cornell Üniversitesi'nden almıştır. Arjantinli tarih profesörü, halen New York City'de bulunan New School for Social Research'te tarih kursusundadır. *Transatlantic Fascism: Ideology, Violence and the Sacred in Argentina and Italy, 1919-1945* (2010), *The Ideological Origins of the Dirty War: Fascism, Populism, and Dictatorship in Twentieth-Century Argentina* (2014) ve *From Fascism to Populism in History* (2017) (Faşizmden Popülizme, İletişim Yayınları, 2019) önemli eserleri arasında sayılabilir.

A Brief History of Fascist Lies

© 2020 Federico Finchelstein

Bu kitabın yayın hakları AnatoliaLit telif hakları ajansı aracılığıyla University of California Press'ten alınmıştır.

İletişim Yayınları 2978 • Politika Dizisi 208

ISBN-13: 978-975-05-3038-8

© 2021 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2021, İstanbul

EDITÖR Aybars Yanık

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ ve DİZİN Berkay Üzümler

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

FEDERICO FINCHELSTEIN

Faşist Yalanların Kısa Tarihi

A Brief History of Fascist Lies

ÇEVİREN

Zeynep Şarlak

Lucia, Gabi ve Laura'ya...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	9
Giriş	11
1 Faşist Yalanlar Üzerine	21
2 Faşizm Tarihinde Hakikat ve Mitoloji	33
3 Vücut Bulmuş Faşizm	43
4 Hakikatin Düşmanları	49
5 Hakikat ve İktidar	59
6 Vahiyler	71
7 Faşist Bilinçdışı	83
8 Faşizm Psikanalize Karşı	93
9 Demokrasi ve Diktatörlük	105
10 Yıkıcı Güçler	117
SONSÖZ	
Tarihe Karşı Popülist Savaş	125
DİZİN	143

TEŞEKKÜR

Bu küçük kitap birçok ülkede gerçekleştirdiğim birçok konuşmanın ürünüdür. Bu kitabın temel argümanını ilk olarak 2013'te, Macerata Üniversitesi'nde bir dizi konferansta sundum ve içeriğini yıllar içerisinde, üç kıtada geliştirdim. O sevgili İtalyan üniversitesindeki ve New York, New School'daki öğrencilerime teşekkür etmek istiyorum. Amy Allen, Ben Brower, Amy Chazkel, Valeria Galimi, Luis Herrán Ávila, Aaron Jakes, Andrea Mammone, Na'ara Milanich, Pablo Piccato, Caterina Pizzigoni ve Angelo Ventrone'ye bu kitabın farklı bölümlerine yaptıkları yorum ve öneriler için teşekkür ederim. Giulia Albanese, Melissa Amezcua, Andrew Arato, Borja Bauzá, Chiara Bottici, Richard Bernstein, Fabián Bosoer, Magdalena Broquetas, Antonio Costa Pinto, Donatella Di Cesare, Richard Evans, Oz Frankel, Maximiliano Fuentes Codera, Fabio Gentile, Emmanuel Guerisoli, Agnes Heller, Reto Hofmann, Andreas Kalyvas, Claudia Konon, Daniel Kressel, Dominick LaCapra, Simon Levis Sulam, Sandra McGee Deutsch, David Motadel, Jose Moya, Julia Ott, Elias Palti, Raanan Rein, Sven Reichardt, Daniel Rod-

riguez, Gema Santamaria, Hector Raul Solis Gadea, Michael Steinberg, Ann Laura Stoler, Nathan Stoltzfus, Alberto Spectorowski, Enzo Traverso, Nadia Urbinati, Jeremy Varon ve Nikolai Wehrs'e ayrıca teşekkür borçluyum.

Kaliforniya Üniversitesi Yayınları'nın direktörü Tim Sullivan, çalışanları Enrique Ochoa, Dore Brown ve kitabı titizlik ve ferasetle yayına hazırlayan Sheila Berg'e çok teşekkürler. Mükemmel editörüm Kate Marshall'a ayrıca içtenlikle teşekkür ederim. Emmanuel Guerisoli'ye dizini hazırladığı için ayrıca teşekkürler.

Annem Norma, Babam Jaime ve kardeşlerim, Inés ve Diego'ya çok teşekkürler. Her zaman olduğu gibi eşim Laura ve kızlarım Gabriela ve Lucia'ya derin bir şükran borçluyum.

* * *

Bu kitabın oldukça kısa bir versiyonu 2019'da Macerata Üniversitesi Yayınları'ndan çıktı. Bu kitabın bölümleri ise kitapta yer aldıkları biçimleriyle olmasa da 2007'de *Hispanic American Historical Review* ve 2016'da *Constellations*'ta yayımlandı.

Giriş

Gördükleriniz ve okuduklarınız şu an olan şeyler değil.¹

— DONALD J. TRUMP, 2018

O tarihten bu yana, hakikat ve yalan arasında bir mücadele yaşıyor. Bu mücadele, her zaman olduğu gibi, hakikatin zaferiyle sona erecek.²

— ADOLF HITLER, 1941

Bana inanmalısınız çünkü her zaman ve her yerde gerçeği söylemek âdetimdir. Bu benim hayat felsefemdir.³

— BENITO MUSSOLINI, 1924

İrkçi yalanlar aşırı siyasi şiddete yol açar. Faşizm tarihinin en önemli derslerinden biri budur. Bugün yalanlar yeniden iktidara geldi. Şu an yaşadıklarımız faşizm tarihine dair hayati bir ders niteliğinde. Eğer içinde bulunduğumuz bu can sıkıcı dönemi anlamak istiyorsak faşist ideologların tarihleriyle ilgilenmeli, söylemlerinin nasıl ve neden Yahudi Soykırımına, savaşa ve yıkıma sebep olduğuna bakmalıyız. Bu ka-

1 Akt. Philip Bump, "A New Peak in Trump's Efforts to Foster Misinformation", *Washington Post*, 25 Temmuz 2018.

2 Max Domarus (der.), *Hitler: Speeches and Proclamations, 1932-1945*, Tauris, Londra, 1990, s. 2489.

3 Edoardo ve Duilio Susmel (der.), "Benito Mussolini", *Opera omnia*, La Fenice, Floransa, 1951-1962, cilt 19, s. 114.

dar çok şiddet ve ırkçılığın kısacık bir sürede nasıl meydana geldiğini bize hatırlatan bir tarihe ihtiyacımız var. Naziler ve diğer faşistler nasıl iktidara geldiler ve milyonlarca insanı neden katlettiler? Bunu, ideolojik yalanları yayarak başardılar. Faşist siyasi güç, büyük ölçüde hakikate el konulması ve yalanların olabildiğince geniş kitlelere yayılmasından türer.

Bugün dünyada yeni bir sağ popülist lider dalgası yükseliyor. Geçmişteki birçok faşist lider gibi onlar da siyasi güçlerini, hakikati bulandırarak, mit, öfke ve paranoyayı açıkça onaylayarak ve yalanı teşvik ederek elde ediyorlar.

Bu kitapta faşistlerin siyasi yalanları nasıl kullandıklarına ve hakikatten ne anladıklarına dair tarihsel bir analiz yapıyorum. Bazen *faşizm sonrası* [*post-fascist*] bazen de *hakikat ötesi* [*post-truth*] olarak adlandırılan, içinde yaşadığımız bu dönemle oldukça yakından ilgili bir konu. Bu kitap, günümüzde başvurulmuş siyasi yalanlar üzerine akıl yürütmemize yardım etmek için yazıldı. Bu amaçla faşist siyasetteki yalanların hikâyesini anlatan tarihsel bir çerçeve sunuyor.

Yalan söylemek elbette siyaset kadar eski. Propaganda, riyakârlık ve düzenbazlık, siyasi güç mücadeleleri tarihinin her ânında mevcut. Çoğunluğun iyiliği için gerçeği saklamak neredeyse bütün siyasi tarihlerin tipik özelliği. Liberaler, komünistler, hükümdarlar, demokratlar ve tiranlar sürekli yalan söylemişler. Emin olun ki yalan söylemek ne tarihteki faşistlerin ne de onların günümüzdeki torunlarının tekelinde. Bir Alman Yahudisi olan filozof Max Horkheimer'in bir zamanlar gözlemlediği gibi modernizmin temelinde hakikatin iktidara teslimiyeti yatıyor.⁴ Fakat aynı argüman antikçağ için de geçerli. Yakın tarihteki faşist yalancıları inceliyor olmamız liberallerin, muhafazakârların ve komünistlerin yalanlarını görmezden geldiğimiz anlamına gel-

4 Max Horkheimer, *Between Philosophy and Social Science*, MIT Press, Cambridge, MA, 1993, s. 278.

mez. Yalan söylemek ve gerçeği eğip bükmek birçok siyasi hareketin belirgin özelliğidir.⁵ Ancak faşistlerin ve günümüzün popülist yalancılarının top çevirdikleri kendilerine has bir ligleri var. Bu kitapta bunu açık etmek istiyorum.

Siyasette faşist yalanların ayrı bir yeri var. Genelde bunlar büyük yalanlardır ancak farkları mertebelerinde yatmaz. Yalanın faşizmde çok önemli bir yeri vardır. Diğer siyasi gelenekler için bunu söylemek doğru olmaz. Liberalizm için mesela, yalan rastlantısaldır. Ama faşizm için değildir. Aslına bakılırsa faşist aldatmacaların tarihteki diğer siyaset biçimleriyle ortak yönü azdır. Faşist yalanlar daha geleneksel siyasi düzenbazlıkların ötesinde bir yere konuşanırlar. Faşistler, söyledikleri yalanların mutlak hakikatin hizmetinde olduğunu düşünür. Mutlak hakikat olarak sundukları ise aslında daha da büyük yalanlardır. Bu nedenle faşistlerin siyasetteki yalanlarının kendine has bir tarihi vardır.

* * *

Bu kitap faşizmin hakikat karşısındaki tutumunu irdeliyor. Bu tutum sayesinde yalanların faşist tarihi diye bir tarihten bahsedebiliyoruz. Bu tarihin günümüzde hâlâ yankısı var. Oslo'dan Pittsburgh'a, Christchurch'ten Poway'e,⁶ fa-

5 Bkz. Hannah Arendt, "Truth and Politics," *New Yorker*, 25 Şubat 1967; Alexandre Koyré, "The Political Function of the Modern Lie," *Contemporary Jewish Record*, sayı 8, 1945, s. 290-300; Agnes Heller, *La verità in politica* Castelveccchi, Rome, 2019; Jacques Derrida, *Historia de la mentira: Prolegómenos*, Universidad de Buenos Aires, Facultad de Filosofía y Letras, Buenos Aires, 1995. Ayrıca bkz. Martin Jay, *The Virtues of Mendacity: On Lying in Politics*, University of Virginia Press, Charlottesville, 2010; Timothy Snyder, *The Road to Unfreedom*, New York, Tim Duggan Books, 2018.

6 Anders Behring Breivik 2011'de Ütöya Adası'nda (Oslo) İşçi Partisi'nin yaz kampını basarak altmış dokuz kişiyi öldürmüştü; 27 Ekim 2018'de Pensilvanya Eyaleti'nin (ABD) Pittsburgh kentinde bir sinagoga yapılan saldırıda on bir kişi öldürülmüştü. ABD Başkanı Donald Trump ailesiyle sinagogu ziyaret etmiş ve protesto edilmişti; Brenton Tarrant 15 Mart 2019'da Yeni Zelanda'nın Christchurch kentinde iki camiye düzenlediği silahlı saldırıda elli bir kişiyi katletmiş, kırk dokuz kişiyi de yaralamıştı; 19 yaşındaki John Earnest, Kaliforniya'da 2018'de 17 kişiyi öldürmüştü.

şist teröristler hakikate dönüştürdükleri yalanları arkalarına alıp ölümcül şiddete başvurdıkları her an, bu tarih yan-
kılanıyor.

Bu kitabı tamamladığımda, ABD tarihinin en korkunç “Hispanik karşıtı” katliamı gerçekleşti. Bir faşist, El Paso, Teksas’taki bir süpermarket zinciri olan *Walmart*’ta yirmi kişiyi katletti. Bu faşist terörist, gerçekle ya da tarihte olanlarla uzaktan yakından alakası olmayan bir “hakikate” başvuruyordu. Bu katil gerçekleştirdiği saldırının Hispanik istilacılara karşı bir önlem niteliğinde olduğunu ileri sürdü ve kendisini şu sözlerle savundu: “Asıl tahrikçiler onlar, ben değilim.” Asıl derdi Hispanik göçmenlerin ABD doğumlu çocuklarıydı. Onları hiçbir şekilde Amerikalı olarak kabul etmiyordu. Bunu yaparken de ABD vatandaşlığını ya da yasal göçmen statüsünü belirleme standardı olarak kendisinin ve kendisi gibilerin inandığı sefil ve ırkçı bir ölçüt kullanıyordu ve bu ölçütün gerçeklikle uzaktan yakından ilgisi yoktu: Göçmenler ABD sınırından ülkeyi fethetmek ya da ülkeye hastalık bulaştırmak niyetiyle geçmiyorlar. Ancak, beyazların üstünlüğünü savunan ırkçı ideolojinin iddiası bu yönde değil.

Faşist ideoloji, insanların hiyerarşik biçimde üstün ırklar ve aşağılık ırklar olarak bölündüğü yalanı üzerine kuruludur. Bu ideoloji, daha zayıf ırkların üstün ırklara hükmetmeyi amaçladığına dair tamamen paranoyak bir fanteziye dayanır. Bu nedenle beyazlar kendilerini savunmak için ilk saldıran olmalıdır. El Paso’daki katili insanları öldürmeye iten bu yalanlardı. Teröristin, ne ölümle yalanı yan yana düşürmesi yeniydi ne de kurbanlarının niyetleri üzerinden uydurduğu ırkçı ve totaliter görüşlerinde bilinmeyen bir şey

niya eyaletinin Poway şehrinde (San Diego yakınlarında) bulunan bir sinagoga tüfekte ateş açmış, bir kişiyi öldürmüş ve üç kişiyi de yaralamıştı. Katliamdan önce internetten paylaştığı bir mektupta Yeni Zelanda’daki katliama atıf yaptığı biliniyor – e.n.

vardı. Faşistlerin hakikat gibi sundukları yalanlara dayanarak yaptıkları katliamların sayısı çoktur. Ancak, bugün önceliklerden farklı bir durum var. Faşistler artık iktidardaki popülistlerle ortak hedefleri paylaşıyor. Diğer bir ifadeyle, Beyaz Saray'ın lideri ile aynı ırkçı görüşlere sahipler.⁷

Faşizm aşağıdan yükselir; yukarıda meşrulaştırılır. Brezilya Devlet Başkanı Jair Bolsonaro Afrika kökenli Brezilyalıları açıkça aşağıladığı zaman ya da Amerikan Başkanı Donald J. Trump, Meksikalılar hakkında tecavüzcü ya da “kavranları” ile gelen “istilacılar” gibi laflar ettiğinde yandaşlarından bazılarının faşist düşüncelerine meşruiyet kazandırıyor. Irkçı yalanlar kamusal söyleme çarpan etkisiyle yayılır. *New York Times* El Paso'daki katliam için şu açıklamayı yapıyordu: “Geçen yılın ara seçimleri öncesinde Başkan Trump, tekrar tekrar Amerika'nın, sınıra yığılan göçmenlerin saldırısı altında olduğu uyarısında bulundu. Bir miting sırasında açıkça ‘Sınıra yürüyenlere bakın, bu bir istiladır!’ diyecekti. ‘Bu bir istiladır!’ Dokuz ay sonra, 21 yaşında bir beyaz erkek El Paso'daki bir *Walmart*'ta yirmi kişiyi öldürüp düzinelercesini yaraladı ve sonrasında yaptığı açıklamada ‘Bu saldırı Teksas'taki Hispanik istilasına karşı bir yanıttır,’ dedi.”⁸

El Paso katilini harekete geçiren bu yalanlar Trumpçılığın ve “Amerika'yı Yeniden Büyüt”mek⁹ için giriştiği sözde çabaların tam merkezinde yer alıyor. Kayda geçmiş, herkesin aslını bildiği şeyler hakkında yalan söylemek ABD başkanının günlük rutininin bir parçası. Trump özel propaganda

7 Donald Trump kastediliyor – e.n.

8 “In Texas Gunman's Manifesto, an Echo of Trump's Language”, *New York Times*, 5 Ağustos 2019.

9 “Make America Great Again” Donald J. Trump tarafından 2016 seçim kampanyasında kullanılan ve Trump'ın sosyal medya paylaşımlarında #MAGA etiketiyle yer alan slogandır. İlk olarak Cumhuriyetçi Başkan Ronald Reagan tarafından kullanılmıştır – ç.n.

teknikleri kullanıyor, hiçbir bedel ödemeksizin yalan söylüyor, akılcı müzakerenin yerine hınç ve paranoyayı koyuyor; dahası gerçekliğin kendisini şüpheli kılıyor.¹⁰ Trump'ın ana akım medyaya saldırıları, devlet arşivlerinde kayıt altında olmasına rağmen kolaylıkla inkâr ettiği çok sayıda açıklaması, bütün bunlar bu kitapta analiz edilen faşist yalanlar tarihiyle yakından ilgili.

Dahası Trump'ın, farklı olan, farklı hissedilen, farklı davranışlar hakkında paranoya ve kurguya dayanan ideolojik ön kabullerini fiilî siyasete dönüştürmeye yönelik bir gündemi var. Bu siyaset özellikle Müslüman ve Latin Amerika kökenli göçmenleri hedef alıyor; siyahların topluluklarını, mahallelerini, gazetecilerini ve politikacılarını kötülüyor. Bütün bunları yaparken Charlottesville, Virginia'da, bir karşı protestocunun öldürüldüğü yürüyüşü düzenleyen aşırı sağcı beyazları savunuyor.¹¹ Ishaan Tharoor'un *Washington Post* gazetesinde açıkladığı gibi "Göçmenleri ve azınlıkları şeytanlaştırarak, aşağılayarak ya da onlara saldırarak tabanın-
daki aşırı sağcı beyazların çıkardığı yangına körükle gitti. Sadece geçen birkaç haftada, azınlık mensubu kadın kongre üyelerini çok kaba bir dille payladı ve ülkenin şehir merkezlerini 'haşere istilasına' uğramış bölgeler olarak nitelendirdi. 2018 ara seçimleri ertesi ve şimdi, yeniden seçilmek için yürüttüğü kampanyanın en civcivli zamanında, ABD-Meksika sınırında bir göçmen 'istilası'nın varlığından bahsediyor, insanları korkutup öfkeliyor, varoluşsal bir tehlikenin

10 Bkz. Jason Stanley, *How Fascism Works*, Random House, New York, 2018, s. 56. Trumpçı dil ve Nazizm üzerine bkz. Michelle Moyd ve Yuliya Komska, "Donald Trump is Changing Our Language. We Need a Vocabulary of Resistance", *The Guardian*, 7 Ocak 2017.

11 Bkz. Federico Finchelstein, "Why Far-Right Populists are at War with History", *Washington Post*, 23 Nisan 2019; Federico Finchelstein, "Cuando el populismo potencia al fascismo", *New York Times Es*, 21 Mayıs 2019; Federico Finchelstein, "Jair Bolsonaro's Model isn't Berlusconi. It's Goebbels", *Foreign Policy*, 5 Ekim 2018.

ülkeye doğru uygun adım yürüdüğü konusunda Amerikalıları uyarıyor.”¹²

Beyaz Saray, nasıl olur da faşist teröristlerin eylemlerini destekler ve kışkırtır? *Faşizmden Popülizme* adlı bir önceki kitabımda açıkladığım gibi, faşizm ve popülizm tarihinde yeni bir döneme tanık oluyoruz. Bu iki farklı siyasi ideolojinin ortak bir hedefi var: siyasi şiddeti engellemeksizin yabancı düşmanlığını kışkırtmak. Faşist suikastçılarla popülist politikacılar bazı konularda yan yana duruyorlar.

Popülizm, faşizmin tersine, demokrasinin otoriter bir yorumudur; 1945’ten sonra faşizmin mirasını, onu farklı demokratik yöntemlerle uzlaştırıp yeniden işleme koydu. Popülizm, faşizmin yenilgisinin ardından, onu demokratik dönemler için yeniden formüle eden bir post-faşizm olgusu olarak ortaya çıktı. Başka bir ifadeyle, popülizm, faşizmin demokrasiye uyarlanmış halidir.

ABD’de Trump’ın ideolojisini benimseyenlerin siyasi şiddete başvurmaları, sokaklarda göçmenleri taciz etmeleri ya da Trump’ın “halk düşmanı” olarak yaftaladıklarına bomba-lı paket yollamaları şaşırtıcı değil. Elbette bu bahsettiğimiz siyasi şiddet olayları ABD hükümetinin ve liderinin yönlendirmesinde gerçekleşmiyor. Ancak Trump’ın bu şiddet ikliminin büyüüp gelişmesindeki ahlâki ve etik sorumluluğu yadsınamaz.¹³

Bu şiddet iklimi, ırkçı yalanların her seferinde hakikatmiş gibi paketlenip halkın önüne sürülmesinden besleniyor.¹⁴ Bu durum, tarihteki faşist yalanlarla birçok yönden

12 Ishaan Tharoor, “Trump Goes Soft on Terrorism”, *Washington Post*, 6 Ağustos 2019.

13 Bkz. Önsöz, *From Fascism to Populism in History*, University of California Press, Oakland, 2019, s. xvii-xix [Türkçesi: *Faşizmden Popülizme*, çev. Ali Karatay, İletişim, İstanbul, 2019].

14 Joan Wallach Scott’ın ifadesiyle, “Trump tipik bir demagojiye başvuruyor ve yalanlarının, kanıtı ihtiyaç duymayan hakikatler olduğu konusunda ısrar ediyor. Yandaşları bu yalanlarda yaradılıştan gelen bazı derin hakikatler buluyor.

büyük benzerlik taşıyor. Aslına bakarsanız, Alman ve Amerikan faşizmi arasında güçlü tarihsel bağlar vardır. Nazi Partisi, ABD'nin yirminci yüzyılın başlarında uyguladığı ırkçı ve ayrımcı politikalara hayranlıkla bakıyordu. Öyle ki Almanya, kamusal alanda ırk ayrımına dayalı ayrımcılığı yasallaştıran Nürnberg Yasaları'nı Jim Crow Mevzuatı'ndan¹⁵ örnek almıştır.¹⁶ Hitler, Alman yazar Karl May'in, Aryan ırkın Amerika'nın batısını nasıl ele geçirdiğini anlatan hikâyelerine hayrandı. Günümüzde Hitler'in ideolojisi Amerikalı neo-Nazilerin inançlarında yankılanıyor. Kendilerini Aryan mirasının vârisleri olarak gören bu grup, ülkelerini istilacılara karşı savunmak konusunda sorumlu hissediyor.

Tarih bize faşist yalanların korkunç sonuçlar doğurduğunu öğretti. Faşist yalanlar hakikat gibi sunulduğunda neler oldu biliyoruz. Alman faşizmini başarılı kılan sadece Hitler'in ırkçı politikalarının destekleyicileri değildi. Nasional Sosyalizmin en tanımlayıcı unsurunun ırkçılık olduğunu göz ardı eden insanların da bu başarıda rolü oldu. O günle bugün arasındaki en temel fark, bugün başkanın ırkçı yalanlarını ve bu yalanların Amerikan toplumunun önemli bir kesimi üzerindeki etkilerini kınayan çok sayıda insanın olması. Özgür basın ortadan kaldırıldığı, Hitler ve Mussolini diktatörlüklerinden farklı olarak bugün, ABD'de bağımsız basın çalışmaya devam ediyor ve üstlendiği görev demokra-

O da bunlardan, hiçbir sosyal bilinç ve sorumluluk taşımayan, popülist bir enerji devşiriyor". Joan Wallach Scott, "Political Concepts: A Critical Lexicon" (www.politicalconcepts.org/trump-joanwallach-scott/#ref20 üzerinden erişilebilir).

15 Jim Crow Mevzuatı, Amerika'da ırkçı ayrımcılığı yasallaştıran bir dizi federal ve yerel kanunun genel adıdır. Adını İngiliz komedyen Thomas Rice'in 1828'de yarattığı Siyah bir soytarı tiplerinden alır. Martin Luther King Jr. öncülüğünde yürütülen Sivil Haklar Hareketi'nin sonucunda 1964'te çıkan Sivil Haklar Yasası ve 1965'te çıkan Oy Kullanma Hakkı Yasası ile yaklaşık yüz yıl sonra ortadan kaldırılmıştır – ç.n.

16 Bkz. James Q. Whitman, *Hitler's American Model: The United States and the Making of Nazi Race Law*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 2017.

si için son derece kritik bir önem arz ediyor. Medyayı yalancılık ve güvenilmez olmakla suçlama fikri, bu kitapta da analiz edildiği üzere, hakikatin kaynağının sadece lidere ait olduğu varsayımından doğar. Amerikan başkanının gazetecileri şeytanlaştırdığı, onları “halk düşmanı” ilan ettiği zamanda dahi, bağımsız basın yalanları ifşa ve gerçekleri teyit etmeye devam ediyor.

Bu sadece ABD’nin hikâyesi değil. “Tropiklerin Trump’ı” olarak adlandırılan Brezilya Devlet Başkanı Bolsonaro da benzer şekilde, çevre hakkında aşağılık bir dizi yalanı peş peşe sıralarken gazetecileri öcüleştiren ülkesinin diktatöryel politikalarını yüceltiyor. Trump ve Bolsonaro, iklim değişikliğini yok sayıp Amazon Ormanları’nın hızlıca yok edilmesini, yani gezegenin en büyük suçunu örtbas eden yalanları desteklediler. Faşistlerin “kan ve vatan” hakkındaki yalanları gibi popülistlerin yalanları de şiddetle bağıntılı, ancak sadece insanlara değil, yeryüzüne de yönlendirilen bir şiddetle... *The Guardian* şöyle aktarıyordu: Amazon Ormanları “hatırlayabildiğimiz yakın geçmişte hiç olmadığı kadar alarm veren bir hızla yakılıyor ve kesiliyor ... her gün bir Manhattan Adası boyutunda alan yok oluyor.” Bolsonaro ise iktidarı döneminde yaşanan ormansızlaşmadaki aşırı artışı inkâr ediyor, kendisine bağlı devlet kurumunu “yanlış rakamlar” vermekle suçluyordu. *New York Times*’ın aktardığı gibi “bu iddia asılsızdı”.¹⁷

Faşizm tarihinin bize gösterdiği gibi bu yalanları sorgulamak demokrasinin ayakta kalabilmesi için hayati bir önem

17 Jonathan Watts, “Amazon Deforestation: Bolsonaro Government Accused of Seeking to Sow Doubt over Data”, *The Guardian*, 31 Temmuz 2019; Ernesto Londoño, “Bolsonaro Fires Head of Agency Tracking Amazon Deforestation in Brazil”, *New York Times*, 2 Ağustos 2019. Bolsonaro, daha sonra Birleşmiş Milletler’de yaptığı bir konuşmada, Amazon Ormanları’nın dev yangınlarla yok edilmesinde sorumluluğunun olduğunu inkâr edecekti. Ancak Alabama’da Sharpiegate adlı bir tayfun icat eden Trump’tan farklı olarak, “ormanların aslında yanmadı” demeye cesaret edemedi.

taşıyor. Trump hiçbir kanıt göstermeden seçim sistemimizle ilgili şüpheleri besliyor. Bunu hafife almamamız lazım. Örneğin, 2016'da milyonlarca yasadışı göçmenin Hillary Clinton'a oy verdiğini ve diğer eyaletlerde de seçim hilelerinin yapıldığını iddia etti. Ancak bu iddialarını kanıtlayamadı. Trumpçıların bu ve benzeri, dur durak bilmeksizin söyledikleri yalanlar aslen demokrasiyi hedef alan saldırılardır. Zira zamanında faşistlerin yapmış olduğu gibi bu yalanlar demokratik kurumlara olan güveni sarsmak için söyleniyor. Buradaki tek temel fark, faşistler demokrasiye son vermek isterken popülistler, en azından şu âna kadar, sadece temsili demokrasinin gücünü kırmayı hedefliyorlar. Bu nedenle demokrasiyi var gücümüzle savunmalıyız çünkü demokratik kurum ve gelenekler birçoklarının sandığı kadar güçlü değil. Demokrasi yalanlarla devrilebilir gerçekten.

Mussolini'den Hitler'e, yirminci yüzyılın önde gelen faşist liderleri, yalanlarını, şahıslarında vücut bulan bir hakikatmişçesine içselleştirdiler. Bu duruş, güç, milli egemenlik ve tarih algılarının merkezinde yer aldı. Mitlerin mantığında gerçeğin ve aldatmacanın iç içe girdiği alternatif bir evren yatar.¹⁸ Faşizmde, mitsel hakikat, gerçeklere dayalı hakikatin yerini alır.

Günümüzde yalan, artan oranda ampirik gerçekliğin yerini alıyor. "Uydurma haberler" gerçek diye önümüze konuldukça, bunlardan yola çıkılarak oluşturulan fikirler hükümet politikalarına dönüşüyor. Bugün "hakikat ötesi" hakkında konuşulanların siyasi ve düşünsel kökeni faşist yalanların tarihinde yatıyor. Bunu her daim hatırlamalıyız.

18 Mit ve faşizm üzerine bir kitabım için bkz. *El mito del fascismo: De Freud a Borges*, Capital Intelectual, Buenos Aires, 2015.

Faşist Yalanlar Üzerine

Kusursuz yalancılardan bazılarının yüzüne yumruk attım. Buna tanık olanlar ferahlamamı anlayışla karşıladılar ve başka yalanlar uydurdular. Onlara inanmadım, fakat onları yok saymaya da cüret edemedim.¹

— JORGE LUIS BORGES

Yalanları sürekli tekrarlamak Nazizm için elzemdir sözü, çoğu zaman hatalı olarak faşizmin en ünlü propagandacısı olan Nazi lideri Joseph Goebbels'e atfedilir. Bu yanlış atıf, faşistler hakkında, sanki onlar kasıtlı yalanlarının derecesine tam olarak hâkimlermiş gibi bir algı oluşturur.² Faşizmin

1 “A alguno de esos mentirosos precisos le di con el puño en la cara. Los testigos aprobaron mi desahogo, y fabricaron otras mentiras. No las creí, pero no me atreví a desoírlos.” Jorge Luis Borges, “El hombre en el umbral”, *Obras completas*, cilt I, Emecé, Barcelona, 1996, s. 613.

2 Hitler ve Goebbels, propagandanın sürekli tekrarlanması gerektiği konusunda ısrarcıydılar ancak yalan söylediklerine dair tek bir söz etmediler. Çünkü her ikisi de hakikat adına konuştuklarına inanıyordu. Faşistler daima kendilerinin ne olduklarını inkâr ederler ve kendi özelliklerini ve totaliter politikalarını düşmanlarına atfederler. Bu yüzden Goebbels hiçbir zaman yalanları tekrarlanmanın Nazizm için çok önemli olduğunu dillendirmede, ama 1941'de “Churchill'in yalan fabrikası” ile ilgili olarak şunları söyledi: “İngiliz'in prensibi şudur; eğer yalan söylüyorsan tamam söyle, ama her şeyden önemlisi yalanına bağlı kal.” 1942'de günlüğüne şu notu düşmüştü: “Propagandanın özü basit-

temelinde aldatmaca mı yatar? Yalancılar kendi söyledikleri yalana inanırlar mı? Sahteliklerinin ayırdındalar mı? Goebbels, Hitler'in her şeyi bildiğini ve onun "ilahi kaderin doğuştan yaratıcı vasıtası"³ olduğunu söylerken sahiden bilginin gerçeğe dayalı bir değerlendirmesini mi yapıyordu?

Burası oldukça çetrefilli. Kendisi için yalandan bir suikast girişimi tezgâhlayıp, sonrasında bununla ilgili haber yaptıran Goebbels, bütün bu olan biteni günlüklerine sanki gerçekten olmuş gibi yazıyordu. Günlükleri ölümünden yıllar sonra yayımlandı. Goebbels, kontrolü altında tuttuğu medya organları tarafından konuşmalarına düzülen övgüleri, bir "başarı" hikâyesi olarak günlüklerine not düşüyordu.⁴ Goebbels kendine mi yalan söylüyordu ya da ampirik kanıtların ötesinde bir hakikat tarzına mı inanıyordu? Yeni bir gerçeklik mi imal etmek istedi? Gerçeklere dayalı bir perspektiften bakıldığında elbette yalan uydurmakla büyülü bir hakikat fikrine inanmak arasında bir fark yok. Her ikisi de doğruluktan kaçıştır. Goebbels, alternatif bir gerçeklik icat ederken elbette kendine yalan söylüyordu ancak onun ve ulusaşırı faşistlerin inandığı şey bu değildir.

Goebbels gibi faşistler için bilgi inanç meselesiydi, özellikle de lider mitine duyulan derin bir inanç meselesi. Gerçeklerin icadı ya da manipülasyonu faşizmin çok önemli bir boyutuydu. Ancak bir o kadar önemli olan, aşkın gerçekte-

lik ve tekrardır" (<http://falschzitate.blogspot.com/2017/12/eine-lugemuss-nur-oft-genung-wiederholt.html> sitesinden ulaşılabilir). Ayrıca bkz. Leonard W. Doob, "Goebbels' Principles of Propaganda", *Public Opinion Quarterly* 14, sayı 3, 1950, s. 428; Joseph Goebbels, "Aus Churchills Lügenfabrik", *Die Zeit ohne Tagebücher von Joseph Goebbels*, Bölüm II, cilt 3, Ocak-Mart 1942, Saur, Münih, 1994, s. 208-213. Claudia Koonz, Nathan Stoltzfus, Sven Reichardt, Nikolai Wehrs, David Motadel ve Richard Evans'a, Goebbels ile ilgili hatalı alıntının tarihsel arka planı konusundaki yardımları ve yorumları için teşekkür ederim.

3 Mükemmel bir biyografik çalışma için bkz. Peter Longerich, *Goebbels: A Biography*, Random House, New York, 2015, s. 70-71, ix.

4 A.g.e., s. 145, 696.

re duyulan inançtı. Faşistler, hakikat ve propaganda arasında hiçbir çelişki görmüyorlardı.

Goebbels propagandayı, “yalanın ve çarpıtmanın değil, ‘insan ruhuna’ kulak vermenin ve ‘insanın anlayacağı dilden konuşmanın’ sanatı” olarak tarif ediyordu. Tarihçi Richard Evans’ın gözlemlediği gibi “Naziler, Alman ruhunu anlamak için gereken içsel bilgi ve kavrayışa, kendilerinin ve sadece kendilerinin sahip olduğuna dair bir varsayımla hareket ettiler. Bu bilgiyi onlara aktaran ise Hitler’di.”⁵ Ruhtan doğan hakikat fikri, mutlak bir inancın sonucuydu ve doğrulanması imkânsızdı.

Adolf Hitler ne zaman büyük yalanlar ve büyük hakikatler hakkında konuşsa, sahte olan doğrunun yerini alıveriyordu. Bu adamın yalandan anladığı, ırkçı teorisiyle kurguladığı evrenine ters düşen doğrulardı. Dünya algısı, ampirik doğrulama gerektirmeyen bir gerçeklik düşüncesine dayanıyordu. Başka bir ifadeyle, çoğumuz için hakikat olan (ispatlanabilir nedenlere ve sonuçlara dayanan) onun için potansiyel bir uydurmaydı. Çoğumuzun yalan ve uydurma olarak gördükleri ise onun için hakikatin üst biçimleriydi. Günümüzde popülist medyanın yaptığı gibi, Hitler, kendi sahtekârlığını düşmanlarına yansıtarak gerçeği evirip çeviriyor, kendisinin değil, Yahudilerin yalancı olduğunu iddia ediyordu. Bu faşist yalancı, hakikatin temsilcisi gibi davranıyordu. Yahudileri “hakikati muazzam boyutta çarpıtmakla” suçluyordu. Hitler’in asıl gerçek diye inanıp yaydığı, antisemitist mitlerdi.

En adi yalanlar daima bir iz bırakırlar. Bundan aldatma hususunda en yüksek mertebeye çıkmış olanlar, gayet güzel istifade ederler ve bu usulü alçakça kullanırlar. Bu duru-

5 Bkz. Richard J. Evans, *The Coming of the Third Reich*, Penguin Books, New York, 2005, s. 397.

mu en iyi bilenler her zaman Yahudiler oldu. Zaten onların hayatları, tek ve büyük bir yalan üzerine, yani ırk söz konusu olduğunda, kendilerinin dinî bir cemaati temsil ettikleri yalanına istinat ediyordu. Büyük düşünürlerden biri, büyük bir hakikati ortaya koyan küçük bir cümle ile onları ebediyen teşhis etmiştir: “Yahudiler yalanın büyük üstatlarıdır.” Bu hakikati kabul etmeyen veya buna inanmak istemeyen, hakikatin galip gelmesine hiçbir zaman yardımcı olmayacaktır.⁶

1930’lar ve 1940’larda Hitler, Arjantinli faşistler ve dünyanın geri kalanındaki diğer faşistler, hep birlikte antisemitist mitleri hakikate devşirdiler. Alman Yahudisi filozof Ernst Cassirer bu çabayı “plana uygun mit” olarak adlandırdı.⁷ Gerçek olan, yerini, faşistlerin hayal dünyasından türeyen bir yeni gerçekliğe bıraktı. Faşistler mit ile gerçeklik arasındaki sınırları yeniden çizdiler. İnandıkları ırkçı yalanlardan yola çıkarak dünyayı yeniden şekillendirmeyi amaçladılar. Bunu yaparken gerçeğin yerini mitler aldı. Antisemitist mitler, Yahudilerin doğuştan kirli ve hastalık bulaştıran insanlar olduğunu, bu yüzden öldürülmesi gerektiğini söylüyordu. Naziler, toplama kampları ve gettolarda kirliliğin ve bulaşıcı hastalıkların yayılmasını sağlayan tüm koşulları yarattılar. Böylece söyledikleri gerçek oldu. Açlıktan ölmeye bırakılan, işkence gören ve hunharca insanlıktan çıkarılan Yahudi mahkûmlar, Nazilerin onlar için planladıkları hale geldiler ve bu yüzden öldürüldüler.

Faşistler, hakikat arayışları sırasında metaforları gerçekliğe dönüştürme yoluna başvurdular. Deneyimlerden öğrenilen bir dünyaya uzaktılar. İdeolojik yalanlarının içinde hakikate dair hiçbir iz yoktu. Ancak yine de bu yalanla-

6 Adolf Hitler, *Mein Kampf*, çev. Ralph Manheim, Mariner, New York, 1999, s. 232 [Türkçesi: Kavgam, çev. Ali Kaya, Parga, Ankara, 2017].

7 Ernst Cassirer, *The Myth of the State*, Doubleday, New York, [1946] 1955, s. 354.

rı olabildiğince gerçeğe evirmeye yeltendiler. Görüp de be-
ğenmedikleri her şey onlar için *asılsızdı*. Mussolini için fa-
şizmin temel görevi demokratik sistemin yalanlarını red-
detmektir. Demokrasinin “yalanına” faşizmin hakikati ile
karşı duruyordu. Demokratik “yalanlarla” faşist “hakikat-
ler” arasındaki mitsel karşıtlıkta, Lider Mussolini (il Du-
ce) için aslolan, enkarnasyon [*incarnation*]⁸ prensibiydi.
Demokratik ortak duyunun ötesine geçen aşkın bir haki-
kate inanıyor ve şu sözleri söylüyordu: “Hayatımın bir dö-
neminde kitlelerin gözünden düşme pahasına, onlara yeni
hakikat olduğuna inandığım kutsal hakikati [*la verità san-
ta*] müjdeledim.”⁹

Mussolini için hakikat, mitlerde geçen buyrukların peşin-
den gitmeliydi. İnsanlar ilk denemede ikna edilmezlerse du-
rum fenaydı; o zaman inançsızların hakkından gelinmesi-
ne ihtiyaç hasıl oluyordu. Faşizmin mitlerden beslenen çer-
çevesi faşist millet mitinden kök salmıştır. Mussolini bu mit
için “Biz bunu hayata geçirmeyi arzuluyoruz,” diyordu. Mit
gerçekliği değiştirebilirdi; ancak gerçeklik mitin önünde bir
engel teşkil edemezdi. Bu kutsal hakikat, faşist gerçeklerle
düşmanın sahte doğası arasına çizilen tuhaf bir sınırla ye-
niden tarif ediliyordu. Bir tarafta düşmanın yalanları vardı.
Avrupa sınırlarının ötesinde, insanlar Bolşevizm denen “Rus
Miti saplantısıyla” büyülenmişti. Ancak Mussolini’ye gö-
re bu rakip mitler, aşırı milliyetçilikten köklenen Hakikatin
mutlak halleriyle ve elbette kendi mitiyle özdeşleşen liderli-
ğiyle ters düştüğü ölçüde sahteydi.¹⁰ Bizim mitimiz, diyordu
Duce, “bütün geride kalanlara hükmeder.”¹¹

8 İnsanüstü bir varlığın bir bedende tezahür etmesi, vücuda gelmesi – e.n.

9 Benito Mussolini, *Opera omnia*, Edoardo ve Duilio Susmel (ed.), La Fenice, Floransa, 1951-1962, cilt 13, s. 45; cilt 7, s. 98; cilt 34, s. 117, 126.

10 A.g.e., cilt 18, s. 19, 49, 69, 457.

11 Bkz. Benito Mussolini, *Scritti e discorsi di Benito Mussolini*, Hoepli, Milan, 1934, cilt 2, s. 345.

Modernizasyon mitine gelince, faşistler onu kişisel inanç meselesi olmaktan çıkarıp siyasi kimliğin ilkel bir biçimine dönüştürdüler. Bu yeniden biçimleme gayretinde haki-ki siyaset, aklın kurduğu tuzakların üstesinden gelmiş, anti-kaçıktan kalma, vahşi bir iç benliğin projeksiyonuydu. Bu yaklaşım, faşistlerin ideolojik hedef, varsayım ve amaçlarına boyun eğen her şeyin hakikat olarak tanımlanmasına olanak tanıdı.

Faşizmin bu mistik boyutu demokrasi karşıtıydı. Demokrasi, tarih boyunca yalanlara, mesnetsiz inançlara ve uydurma bilgilere değil, hakikate dayalı kavramlara yaslanmıştı.¹² Faşist diktatörlükte ise durum tam tersidir. Tarihçi Robert Paxton'ın açıkladığı gibi, faşistler için, “Her ne, yeni faşist adamın (ya da kadının) diğerlerine hükmetmesine olanak sağlıyor ve seçilmiş insanları zafere taşıyorsa, gerçek odur. Faşizm, hiçbir zaman doktrininin hakikatinden güç almadı. Halkın tarihsel kaderi ile lider arasındaki mistik bağla yükseldi. Bu nosyon, ulusun altın çağıyla, özgün sanatsal ve manevi dehasıyla ilgili romantik görüşlerle bağlantılıydı. Ancak, romantizmin kişisel yaratıcılığın özgür yapısına düzdüğü övgüleri her durumda reddedecekti.”¹³

Faşistlerin halk, ulus, lider üçlemesinden oluşan metaforik bileşimi, miti, hakikatin mutlak hali olarak görmenin bir sonucuydu. Siyasi tarihte bunun birçok örneğini bulmak mümkün. Hakikat ve yalanın faşizmdeki bu gizemli ve tekinsiz salınımı, aslında siyaset ile hakikat ilişkisinin uzun tarihçesinde sürekli yinelenen bir olgudur. Filozof Hannah Arendt'e göre, siyasi tarihin hakikat ile gergin bir ilişkisi vardır, ancak bu ilişki faşizmde siyasetin imhası

12 Bkz. Sophia Rosenfeld, *Democracy and Truth*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2019, s. 1.

13 Bkz. Robert Paxton, *The Anatomy of Fascism*, Knopf, New York, 2004, s. 16-17 [Türkçesi: *Faşizmin Anatomisi*, çev. Hakan Atay ve Hivren Demir Atay, İletişim, İstanbul, 2011].

ile son bulur. Faşizmi örgütlü yalanlar tanımlar. Sadece liderin buyurduğu gerçekler (ve yalanlar) hakikat olarak kabul edilebilir.

Alternatif bir gerçeklik kurgulamak için hakikatin tahrif edilmesi faşizm tarihinde ortak bir fenomendir. İspanyol faşist diktatör Francisco Franco, Guernica'yı acımasızca bombalayıp yüzlerce insanı katlettikten sonra işlediği bu büyük savaş suçunu arsızca inkâr edecekti. Guernica'nın bombalanması faşist hükümetin resmî kayıtlarında detaylı olarak belgelenmişti. Buna rağmen Franco, Guernica'nın, adını kirlletmek ve "propagandalarını" yaymak isteyen "Kızıllar" tarafından "yok edildiğini" iddia edecekti.¹⁴ Yalan söyleyenin kendisi değil, siyasi düşmanları olduğunu iddia ederek hakikatin kendisine el koyuyordu.

Naziler de benzer şekilde, gözlemlenebilen gerçeklerle ideoloji odaklı "hakikatler" arasında bir fark gözetmediler. Totaliter diktatörlüğün en karanlık sonuçları "kitle liderlerinin, yalanlarını gerçeğe uydurmak için yönetimi ele almasıyla" ortaya çıktı.¹⁵ Arendt, yıllar sonra, Adolf Eichmann hakkındaki tartışma yaratan çalışmasında, Holokost'un planlanması ve uygulanmasında etkin rol oynayan Eichmann'ın muhakemesi üzerine derin bir sorgulamaya girer. Eichmann, "gerçeğin saf haline duyulan nefretin" somut bir örneğiydi. Arendt, Alman toplumunun yalanlara başvurma konusunda Eichmann'dan farklı olmadığını ileri sürdü. Alman toplumunun "Eichman'ın zihniyetinin içine işlemiş

14 Bkz. Francisco Franco, *Palabras del caudillo: 19 abril 1937-31 de diciembre*, Ediciones Fe, Barcelona, 1939, s. 149, 161, 276, 278.

15 Bkz. Hannah Arendt, *Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought*, Penguin, New York, 2016, s. 228, 246, 249 [Türkçesi: *Geçmişle Gelecek Arasında: Siyasi Düşünce Konulu Altı Deneme*, çev. Bahadır Sina Şener ve Onur Eylül Kara, İletişim, İstanbul, 1996] ve *The Origins of Totalitarianism*, Meridian, New York, 1959, s. 350 [Türkçesi: *Totalitarizmin Kaynakları* (3 cilt), çev. Bahadır Sina Şener (ilk iki cilt) ve İsmail Serin (üçüncü cilt), İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, 1998 ve 2014].

olan yöntemlerin, kendini kandırmanın, yalanların ve aptallığın tamamen aynılarıyla gerçeklikten yalıtılmış” olduğunu söyleyecekti.¹⁶

Ancak Arendt, Eichmann’ın duruşmasındaki önemli bir boyutu gözden kaçırdı: kurbanların gözünden sunulan hakikat.¹⁷ Arendt’in çizdiği Eichmann portresinde eksik olan bir başka nokta da adamın fanatizme varan derin ideolojik adanmışlığıydı. Eichmann, idamının hemen öncesinde sanki bir törende konuşuyormuşçasına “Çok yaşa Almanya, Çok yaşa Arjantin, çok yaşa Avusturya. Onları asla unutmayacağım,” diyecekti.¹⁸ Arendt, Eichmann’ın ölüme yaklaştığını sezdiği andaki söylediklerini “grotesk bir saçmalık”, patolojik bir zafer sarhoşluğu olarak nitelendirir. Fakat Arendt için bu farkındalık, ideolojik bir anlayışı değil, ânın basmakalıp, formüle dayalı bir temsilini ifade ediyordu. Bu yüzden Eichmann’ın son sözlerini “klişe” ve kötülüğün sıradanlığı olarak değerlendirdi. Diğer tarihçiler Eichmann’ın son sözlerini, Nazi geçmişini ve suçlarını, onun Nazizm’e karşı duyduğu derin bağlılığın sonucu olarak görmeyi tercih ettiler.¹⁹ Eichmann’ın bu derin bağlılığı, Nazizm’in en asli ideolojik hakikatineydi. Eichmann, hayatını

16 Bkz. Hannah Arendt, *Eichmann in Jerusalem*, Viking Press, New York, 1965, s. 52 [Türkçesi: *Kötülüğün Sıradanlığı: Eichmann Kudüs’te*, Metis, İstanbul, 2009].

17 Eichmann’ın duruşması ve tanıklık tarihi üzerine bkz. Carolyn J. Dean, *The Moral Witness: Trials and Testimony after Genocide*, Ithaca, Cornell University Press, NY, 2019.

18 Bkz. Hannah Arendt, *Eichmann in Jerusalem*, s. 252.

19 Christopher R. Browning, *Collected Memories: Holocaust History and Postwar Testimony*, University of Wisconsin Press, Madison, 2003; David Cesarani, *Becoming Eichmann: Rethinking the Life, Crimes, and Trial of a “Desk Murderer”*, Da Capo Press, Cambridge, MA, 2006. Arendt’in gelişmekte olan Holokost tarih yazımı karşısındaki bağlamsal konumu için bkz. Federico Finchelstein, “The Holocaust Canon: Rereading Raul Hilberg”, *New German Critique*, sayı 96, 2006, s. 3-48. Ayrıca bkz. Richard Bernstein, *Hannah Arendt and the Jewish Question*, MIT Press, Cambridge, MA, 1996; Dan Stone, *History, Memory and Mass Atrocity: Essays on the Holocaust and Genocide*, Valentine Mitchell, Londra 2006, s. 53-69.

ve ölümünü, Berlin'den Buenos Aires'e ve Buenos Aires'ten Kudüs'e uzanan okyanus ötesi bir yolculuğun hatırasından öte bir şey olarak gördü.

Eichmann'ın Kudüs'te yargılanmasından çok zaman önce, Arjantinli yazar Jorge Luis Borges, 1946'da Buenos Aires'te yayımlanan bir hikâyesinde benzer bir Nazi ölümünü kaleme almıştı. Nazizm'in yenilgisinin ardından, Borges'in hayali katili Otto Dietrich zur Linde, faşizmin anlamı, geçmişi ve bugünü üzerine derinlemesine düşünür. Zur Linde savaşın haşmetli zamanlarını yaşamıştı, fakat onun için mutlak hakikat ancak yenilgide tam manasıyla ortaya çıkacaktı: "Mutlu bir savaşın günleri ve geceleri. İçimize çektiğimiz havada aşktan pek de farklı olmayan bir duygu vardı. Sanki deniz bir anda yanımda belirliyordu, kanımda bir mucize, bir bayram havası geziniyordu." Ancak hakikat bu coşkunun içinde bulunamamıştı. Kendisi gibi diğer Naziler de gerçeğe dayalı açıklamaların ötesine geçen, aşkın bir hakikat, zafer coşkusunda değil, yenilginin "dışkısından" yükselen bir lezzette buldular.

Öfke kabını boşaltıyorum diye düşündüm, fakat dışkılarda beklenmedik bir tada rastladım, gizemli ve mutluluğun neredeyse korkunç olan tadına. Birkaç farklı açıklama yapmayı denedim, ama hiçbirisi yeterli gelmedi. Düşündüm: Yenilgiden memnunum, çünkü gizliden gizliye suçlu olduğumu biliyorum ve beni bu günahattan sadece cezalandırılmak kurtarabilir. Düşündüm: Yenilgiden memnunum, çünkü bu bir son ve ben çok yorgunum. Düşündüm: Yenilgiden memnunum, çünkü vuku buldu, çünkü olan, olmuş olan ve olacak bütün olayları geri alınamaz bir biçimde birleştirdi, çünkü tek bir gerçek olaya kızmak ya da onun için hayıflanmak evrene karşı saygısızlıktır. Doğrusunu bulana kadar bu açıklamalarla oyalandım.

Zur Linde, lüzumsuz gerçeklerden ve deneyimlerden kurtulduktan sonra, hakikati döngüsel bir biçimde Nazi inancıyla tanımlayacaktı. Tarnowitz Toplama Kampı'nın müdür yardımcısı zur Linde için faşizmin hakiki "açıklaması", şiddete olan sadakatin teyidinde yatıyordu. Bu, doğrulanmaya ihtiyaç duymayan, dünyada "cenneti" tesis edecek bir inançtı: "Dünya Yahudilikten ölüyordu, İsa'nın inancı olan Yahudilik hastalığından; biz ona şiddeti ve kılıca inancı öğrettik."²⁰

Borges'in, bu bölümün de epigrafi olan alıntısında mizahi dille öne sürdüğü gibi, yalanları fark etmeliyiz, fakat sebep olduğu şiddet eylemlerini analiz ederken onları yok sayma lüksümüz olmamalı. Borges'in hayalî kahramanı olan Nazi hikâye anlatıcısı gibi, Eichmann'ın Kudüs'te kendini kandırdığı hepimiz için aşikâr olsa da faşistler eylemlerini bu şekilde yaşayıp anlamlandırmıyorlar. Faşistler neden tarihteki rollerini mitler üzerinden okuyorlar? Bu sorunun cevabı tarihsel bir açıklamayı gerektiriyor. Arendt bu yalanların totaliter sistemdeki işlevi ve rolünü çözümlemeye hevesliydi. Faşistlerin her şeyden önce bu yalanlara neden inandığıyla ilgili bir analiz yapmadı. Güdülerini neyin tetiklediği ile ilgilenmedi. Arendt "Totaliter yönetimin ideal öznesi, ikna olmuş Nazi ya da adanmış Komünist değil, gerçek ile hayal (yani deneyimin gerçekliği) ve doğru ve yanlış (yani düşünce standartları) arasındaki ayrımın artık mevcut olmadığı insanlardır," diyecekti.²¹ Ancak bu "ideal" genel özne ne kadar önemli olursa olsun, bu kitabın odak noktasını ikna edilmiş olanlar oluşturuyor. Başka bir ifadeyle, Arendt ideal tiplerle ilgileniyordu. Ben ise faşizmin tarihine yönelik argümanlarımı ampirik olarak temellendirmek için olmuş olana, tarihsel olarak belgelenmiş isimlere bakıyorum. Faşizm ça-

²⁰ Borges, *Obras completas I*, s. 580.

²¹ Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, s. 474.

lışan tarihçilerin, faşistlerin söyledikleri yalanları nasıl meş-
rulaştırdıklarını anlaması gerekir.

Faşistler neden yalanlarının hakikat olduğuna inandılar? O dönemlerde yaşayan birçok faşizm karşıtının belirttiği gi-
bi, diktatörlüğün faşist tarihi yalanlar üzerine kuruluydu. Faşistlerin ne sürdüğü bu mitsel, hayal ürünü hikyeler as-
la doğrulanamıyordu, çünkü geçmiş ve bugün tamamıyla onların tahakkümü altındaydı. Bu nedenle, bu kitap faşizm-
deki yalanlar tarihini ortaya koyuyor.

Faşizm Tarihinde Hakikat ve Mitoloji

1945'te Hannah Arendt, faşizmin tamamıyla yalan, korkunç siyasi sonuçlar doğuran bir yalan olduğunu gözlemledi. Faşistler yalanları bile isteye gerçekmiş gibi ortaya koyuyorlardı. "Asıl olan şey şuydu; onlar gerçekle hakikati birbirine karıştıran asırlık Batılı önyargıyı istismar ettiler ve o güne kadar sadece yalan olarak ifade edilebileni 'hakiki'ye çevirdiler."

Arendt için gerçeklik şekil verilebilir, değiştirilebilirdi, ancak hakikat asla. Onun için faşistlerle tartışmaya girmek manasızdı. Zira faşistler yalanlarını saklamıyorlardı. Hakikati son derece etkin bir biçimde yok ederek "yalanlarına geriye dönük bir temel sağlamak için eyleme geçtiler". Arendt'in düşüncesine göre, ideolojik politikaların bu türü, bildiğimiz haliyle gerçekliğin amansızca tahrip edilmesine yol açar. Faşist yalanlar alternatif bir gerçeklik üretti. Fakat Arendt'in yorumuna göre hakikatin yok edilmesinin ardından basit bir yalan değil, faşistlerin daha aşkın bir hakikatin var olduğuna dair inançları yatıyordu.¹ Arendt faşistleri ba-

1 Hannah Arendt, "The Seeds of a Fascist International", Jerome Kohn (der.), *Essays in Understanding 1930-1954*, Harcourt Brace, New York, 1994, s. 147.

sit bir şekilde aşağılamıyordu. O ve onun gibi birçok faşizm karşıtı çağdaşı, faşist ideoloji tarafından sahneye konulan o tek hakikatin nasıl olup da milyonlarcasını ikna ettiğini anlamak istediler. Şüphesiz, bazı önde gelen faşistler, ideolojiyi bir propaganda aracı olarak tasarlayan ikiyüzlü yalancılarıydı. Ancak öyle bile olsa, faşistlerin en önemli liderleri ve yandaşlarının birçoğu neden ve nasıl bu yalanların ve propagandanın peşinden sonuna kadar ve ölümüne gittiler? Kim bir yalan için ölür?

Faşizm basit ve ikiyüzlü bir yalan değildi. Faşizm hem aşağıdakilerin hem de yukarıdakilerin deneyimlediği ve inandığı bir tecrübeydi. Faşist temaların içselleştirilmesiyle oluşan faşist benliğin birçok anlamı vardı. Resmî olanlar ya da faşist algının anlık gelişen halleri gibi...² İnananları çoktu. Faşizmde, kurmaca gerçeğe yer değiştirdi ve gerçeğe dönüştü. İnandırmayanlar için bu faşist fanteziler sadece yanlış konumlanmalar, siyasetin doğası üzerine yapay savlar olarak değerlendirildi ve değerlendirilebilir. Faşistler içinse tersi doğrudur.

Bilhassa 1922 ila 1945 yılları arasında faşistlerle faşizm karşıtları arasında, faşizmdeki aşkın hakikatin sezgisel [*non-rational*] doğası ve bilinçdışının siyasetteki yeri ile ilgili olağandışı bir mutabakat vardı. Bilinçdışı, Sigmund Freud, Theodor W. Adorno ve diğerleri tarafından, benliğin en irasyonel yönünü, idrak ve şuurdan azade olan parçasını ifade etmek için kullanılan karmaşık bir terimdi. Faşistler içinse bu terim faşizmin bilinç kazandıracağı, zekânın gelişiminden önceki içsel benliği temsil ediyordu.

Freud'un ve daha geneliyle psikanalistlerin tersine, faşistler bu benlik fikrini, hakikatin kaynağı, faşizmin doğduğu ve siyasi gerçekliğe evirildiği bilinç öncesi bir durum ola-

2 Bkz. Mabel Berezin, *Making the Fascist Self: The Political Culture of Interwar Italy*, Cornell University Press, Ithaca, NY, 1997, s. 198.

rak yorumladılar. İleride göreceğimiz üzere, faşistler, başka birçokları gibi, bilinçaltında yatan siyasi buyrukların baş tercümanları olarak kendilerini gördüler. Bu “gerçeğin” altını çizmek için ise sıklıkla benlik fikrini kullandılar. Bu siyasi buyruklar zaman zaman kendi ülkelerinin ötesine geçecek ve dünya ile kesişecekti. Bilinçsizlikten bilince geçiş, faşizm için aşkın hakikatin ortaya çıktığı ânı temsil ediyordu.

Faşizm, milli hareketleri ve rejimleri olan küresel bir ideoloji olarak tarif edilebilir. Faşizm Avrupa’nın hem içinde hem de dışında var olmuş ulus aşırı bir fenomendi. Modern bir karşıdevrim oluşumu olarak aşırı milliyetçiydi; liberalizm ve Marksizm karşıtıydı. Faşizm sadece basit bir reaksiyoner konum değildi. Temel hedefi, “yukarıdan aşağıya” modern bir diktatörlük inşa etmek için demokrasiyi içeriden yok etmektir.

Kapitalizmin ve demokratik temsilin eşzamanlı krizlerinin ürünüydü. Ulusaşırı faşistler, kamusal ile özelin ya da devletle vatandaşın arasındaki farkların silindiği, sivil toplumun ve farklı seslerin susturulduğu totaliter bir devlet modeli öneriyorlardı. Faşist rejimlerde bağımsız basın susturuldu ve hukuk devleti tamamıyla ortadan kaldırıldı.

Faşizm, liderin halka ve ulusa organik biçimde bağlı olduğu, karizmatik, kutsal, hatta mesihvari bir liderliği savunuyordu. Faşistler, halk iradesinin diktatörde tecelli ettiği bir düzeni arzu ediyorlardı. Çünkü lider, halkı adına hareket eden ve insanların gerçekte ne istediklerini onlardan daha iyi bilendi. Faşistler, tarihin ve ampirizme dayalı hakikat kavramlarının yerine siyasi mitleri koydu. Düşman mefhumları aşırı uçtıydı. Faşistler için düşmanlar, ulus ve halk için varoluşsal bir tehditti ve bu yüzden onlar ilk önce zulüm görmeli, sonra tehcir edilmeli ya da ortadan kaldırılmalıydı. Faşizm, aşırı siyasi şiddetin ve savaşın sürekliliğine dayanan yeni bir dünya düzeni yaratmayı,

yeni bir cıgır açmayı hedefledi. Küresel bir ideoloji olarak, kendisini farklı ulusal bağlamlarda sürekli yeniden düzenledi ve özü sabit kalmak kaydıyla farklı ulusal yorumlara maruz kaldı.

Faşizm resmî olarak 1919'da İtalya'da doğdu. Ancak temsil ettiği siyaset, dünyanın birbirinden uzak köşelerinde eşzamanlı olarak belirdi. Japonya'dan Brezilya ve Almanya'ya, Arjantin'den Hindistan ve Fransa'ya, Sağ'ın faşizm tarafından temsil edilen demokrasi karşıtı, şiddet eğilimli ırkçı devrimi, farklı ülkelerde farklı adlarla benimsendi: Almanya'da Nazizm, Arjantin'de *nacionalismo*, Brezilya'da *integralismo*... Faşizm, Mussolini *fascismo* sözcüğünü telaffuz etmeden önce bile ulusaşırıydı. Ancak 1922'de, İtalya'nın rejimine dönüştükten sonra bu sözcük bütün dünyanın ilgisini çekti ve yerel bağlamlarda farklı anlamlar kazandı. Elbette bu, ulusaşırı faşistler için İtalya'nın (ya da Fransa'nın veya sonrasında Almanya'nın) etkileri önemsizdi demek anlamına gelmiyor.

Faşistler, çeşitli kısa dönemli stratejileri dünyada uzun zamandır süregelen temel bir peşin hükümle bağdaştırdılar. Faşist sentez, gündelik hayatın siyasetinden dogmaya doğru evrilen bu olanaksız eksen değişimine dayanıyordu. Dünyanın dört bir yanında faşizm üzerine kafa yoranlar, faşist pratikle (strateji) ideal (teori) arasında, çoğu zaman gergin olan bir bağ kurmak zorunda kaldı. Kutsal, ırk, insanlar, imparatorluk ve mitsel geçmiş hakkındaki fikirler sürekli Doğu'nun ve Güneydoğu Asya'nın, Avrupa'nın, Ortadoğu'nun ve Latin Amerika'nın birbirinden çok farklı gerçekliklerine uyarlandı. Faşist fikirler, Hindistan ve Ortadoğu'da sömürgecilik sonrası dönemin otoriter bir varyantı üzerine düşünce üretmeye hizmet ederken, Japonya'da, imparatorluğun modernleştirilmesine yönelik tasarılar için kullanıldı. Sömürgecilik sonrası, cumhuriyetçi Latin Amerika'da fa-

şizm, kendisini, bir taraftan cumhuriyet öncesi İspanyol İmparatorluğu'nun devamı olarak nitelendirirken diğer taraftan antiemperyalizmin otoriter bir biçimini ilerleten yegâne yol olarak ortaya koyuyordu. Faşizm her şeyden önce, siyasi öznenliğin radikal bir biçimini geliştirdi. Faşizmin içsel manası, faşist bir matrisi, onun kutsal kurucu boyutunu temsil ediyordu. Bilinçdışına yönelik bu kavrayış, aklın gelişiminden önceki önsezi, faşist idealin sözümona saflığını, insanların faşist evrenlerini ve özgün fikirleri birbirine bağlayan “faşist hissiyatı” ifade ediyordu.

Faşizm, modern bir halk egemenliği fikri üzerinden formüleştirildi. Ancak bu formülde siyasi temsil yer almazken iktidar tümüyle, halk adına hareket eden diktatöre devrediliyordu. Faşist düzen, aşkın hakikat olarak benimsenen mit-sel fikirler tarafından meşrulaştırıldı.³

Faşizmin iktidar, mit ve hakikat denklemi büsbütün yeni değildi. Faşizm karşıtı eleştirel düşünörlere göre faşizm, uzun geçmişi olan bir mantıkdışı geleneği takip etmekle kalmayıp onu dönüştürdü. Aralarından çok zeki olan gözlemciler, önde gelen romantik geleneklerin faşist hakikat kavramına, benliğin kâh içinde kâh dışında zuhur eden bir “gerçekliğe” arka plan oluşturduğunu öne sürdüler. İki dünya savaşı arasındaki yıllarda, Arjantinli yazar Jorge Luis Borges, fevkalade isabetli bir şekilde İskoç tarihçi, hiciv yazarı ve İlerlemeciliğin düşmanı Thomas Carlyle'in bir eserine dikkat çekecekti. Borges'e göre Carlyle'in bu çalışması faşizmin entelektüel öncüsüydü; Carlyle ise “karabasanların hayalcisi”. Çağdaşlarının yanlış anladığı “ancak bugün için tek ve ziyadesiyle ortaya dökölmüş bir sözcöge, Nazizm'e denk gelen” bir “siyaset teorisi” öne sürüyordu. Faşizmin soykütüğünde yer bulan bu çalışmanın önerdiği dünyada “kahra-

3 Federico Finchelstein, *From Fascism to Populism in History*, s. 15, 37, 39, 41 [Türkçesi: *Faşizmden Popölizme*, çev. Ali Karatay, İletişim, İstanbul, 2019].

manlar, ikinci sınıf insanları, askerî dobralık ve küfürle yöneten, ele avuca sığmaz yarı-tanrılar”dı.⁴

Borges, Avrupalı yazar ve felsefecilerin özgün katkılarını vurgularken, faşizmin, kendi coğrafyası olan Latin Amerika bağlamındaki yakınsak entelektüel soykütüklerinden bahsetmeyi ihmal etti. Latin Amerika romantizminin seçkin bir örneği olan *Ariel*’in Uruguaylı yazarı José Enrique Rodó’nun liberalizm üzerine yazdığı eleştirel yazılarda ve yaşadığı dönemde Arjantin’in en ünlü yazarı olan Leopoldo Lugones’in ilk çalışmalarında, özbenlikten doğan, yalın bir güzellik ve düzen duygusuyla taçlanmış bir hakikat olgusu buluruz.

Daha erken bir Latin Amerika romantik geleneği dış dünyanın çelişkilerini sorgularken, liberalizm ve muhalifliğe açık otonom bir özbenliğin inşası arasındaki ilişkinin altını çiziyordu. Rodó ve Lugones bu çelişkileri modern liberal demokrasilerle özdeşleştirecekti. Pozitivist Auguste Comte’tan Aydınlanmacılık karşıtı, reaksiyoner Joseph de Maistre’e kadar uzanan, daha eski dönemlerin bireycilik ve demokrasi karşıtı düşünürleri, siyasetin mutlak bir hakikate ihtiyaç duyduğunu ve bunun üzerine kafa yorulması gerektiğini öne sürdüler.⁵ Rodó ve Lugones denileni yapacaktı.

Mevcut demokrasinin reddi, bu yazarların klasik Yunan’a gizemli geri dönüş çağrılarının merkezinde yer aldı. Rodó ve Lugones (özellikle, faşizme yöneldiği 1920’lerin öncesindeki sosyalist ve liberal-muhafazakâr evrelerinde) kıtanın temel entelektüel soykütüğünü, yani klasik mirasını çıkarırken, modern Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’nin La-

4 Bkz. Jorge Luis Borges’in eserleri: “Thomas Carlyle”, s. 35; “Thomas Carlyle: De los héroes”, s. 37-41; ve “Definición del Germanófilo”, *Obras completas IV*, s. 442; “Ensayo de imparcialidad”, *Sur*, sayı 61, Ekim 1939, s. 27.

5 Liberal romantik gelenek üzerine bkz. Pablo Piccato, *The Tyranny of Opinion*, Duke University Press, Durham, NC, 2010, s. 10, 11. Ayrıca bkz. Elías José Palti, *El momento romántico: Nación, historia y lenguajes políticos en la Argentina del siglo XIX*, Eudeba, Buenos Aires, 2009; Nadia Urbinati, *The Tyranny of the Moderns*, Yale University Press, New Haven, CT, 2015, s. 41, 55, 56.

tin Amerika uluslarının üzerindeki etkilerini es geçti. Lugones, iki dünya savaşı arası döneminin faşisti olarak, Arjantin ve Latin Amerika hakkındaki bu görüşlere geri dönecekti. Ülkesini ve kıtasını, aklın ve modernizmin temel ilkelerini sorgulayan klasik mitlerin yayıldığı kaynak olarak görüyordu. Lugones için mitin geri dönüşü, diktatörlüğün “dürüst yaratımı” olarak adlandırdığı süreci müjdeliyordu.⁶

Lugones gibi faşistler, faşist diktatörlük için yaptıkları modern öneriler için mitsel bir geçmiş inşa ederken, Borges ve birçok ulusşırı faşizm karşıtı düşünür, Aydınlanmacılık karşıtı ideoloji ve faşizmin kökenleri arasındaki bağ üzerine daha eleştirel bir tarihsel anlayışı paylaşıyorlardı. Max Horkheimer 1934’te, “Hakikati iktidarın emri altına alma eğilimi ilk olarak faşizmle ortaya çıkmadı,” demişti. Irrasyonalizm “modern çağın bütün tarihine nüfuz eder ve akıl kavramını sınırlar”.⁷ Benzer şekilde, Ernest Cassirer, İkinci Dünya Savaşı’nın sonundaki yazılarında “hakikat iktidarda yatar” fikrinin Hegel’e kadar geri gittiğini ve bu fikrin “faşizmin en acımasız ve en berrak programını” ortaya koyduğunu vurgulayacaktı.⁸ Söz konusu faşizm karşıtı yazarlar için faşizm, irrasyonel mitsel bir geleneğin semptomuydu (Horkheimer) ve yenilik olarak adlandırılabilir tek getiri ise korkunç sonuçlar doğuran ve doğanın seyrini etkileyen bir “teknik”ten ibaretti (Cassirer). Arendt ve öncesinde Borges, iktidar ve güce dair faşist fikirlerin hem kavramsal hem de pratik açıdan insandışılaştırmanın [dehumanization]

6 Bkz. José Enrique Rodó, *Ariel*, Biblioteca Artigas, Montevideo, 1964, cilt 44. *Ariel*’in içinde özellikle bkz. s. 18-20; liberalizm üzerine olan bölümler için örneğin bkz. s. 187, 188. Bkz. Leopoldo Lugones, *Política revolucionaria*, Anaco, Buenos Aires, 1931, s. 17-19 ve ayrıca s. 12-13, 15, 24-25, 29, 38. Ayrıca bkz. Leopoldo Lugones, *Estudios helénicos*, Biblioteca Argentina de Buenas Ediciones Literarias, Buenos Aires, 1923, s. 18-21; Leopoldo Lugones, *Nuevos estudios helénicos*, Babel, Buenos Aires, 1928, s. 23, 181.

7 Max Horkheimer, *Between Philosophy and Social Science*, s. 278.

8 Ernst Cassirer, *The Myth of the State*, s. 335.

yeni biçimlerine neden olduğunu öne sürdüler. Bu mümkün olabildi çünkü eşitlik faşizmin kitabında yazmaz. Faşizm evrensel aklın hakikati söylemek konusunda yegâne kriter olduğu fikrine karşıydı. Faşizm, siyasi hakikatin nihai kaynağı olarak birtakım mitsel kökenler tesis etti. Faşizm siyasette doğru ile yanlış arasındaki ayrımı bulanıklaştırdı. Faşizm milliyetçi ve aynı zamanda mutlak olan bir “hakikat” üretti. Hakikat ise çoğul çağrışımlara kapalı bir şekilde, her türlü muhalefeti dışladı ve hiyerarşik güç ilişkilerinin seçkin bir ürününe dönüştü.

Faşistler, hakikatin rasyonel tariflerini sorgulayarak, ondan saklı bir mana çıkarmak konusunda ısrarcı oldular. Onlar için hakikat, iktidarın içinden ve iktidar yoluyla ortaya çıkan bir sırdı. Hakikat ve meşruiyet, güçlü, şiddetli ve muktedir olanda saklıydı. Çünkü onlar için hakikat, halk ve ulus hakkında tarih-ötesi mitsel eğilimlerin bir ifadesiydi. Halkı ve ulusu şahsında temsil eden, yaşayan bir mit olan lider, iktidarda olan bu eğilimlere fiilî bir varlık kazandırdı. İktidar, mitin şiddet, yıkım ve istila yoluyla doğrulanmasından türedi.

Sonuç olarak, faşist siyaset mitolojiydi. Faşizmde, hakikatin mutlak halini ampirik bulgularla doğrulamaya ihtiyaç yoktu. Hakikate, tarih-ötesi mitlerin ifadeleri olduğu düşünülen kavramların sezgiler üzerinden doğrulanmasıyla ulaşıyordu. Siyasi analizin gerçeklikten kopuşu vahim bir gelişmeydi; faşizmin, akıl ve mantığın ötesine geçen mutlak bir siyasi sahicilik arayışının sonucuydu. Bu bağlamda, faşistler sadece yalan söylemekle kalmıyor, kendilerini de aldatıyorlardı. Adorno’nun 1951’de ileri sürdüğü gibi, faşist “sahteliğin” “büyüsüne” kapılmışlardı. Adorno’ya göre, “Faşizme içkin olan daimî savaş tehlikesi yıkımın önünü açar ve kitleler de en azından bilinç öncesi düzeyde bunun farkındadırlar. İrrasyonelliği ideolojik olarak makul gösteren mi-

toloji ne kadar uydurma olursa olsun, faşizm, kendi irrasyonel güçlerine gönderme yaparken tümüyle hakikat dışından konuşmaz.”⁹

Benzer şekilde, Arendt için de totaliter ideoloji gerçeklikten bazı parçalar alıyor ancak ampirik körlüğe yol açıyordu. Tarihsel olarak, bu ideolojik harekât, gerçeğin ve fantezinin kaynaşmasına neden oldu. Yalanlara inanmak, totaliterizm yandaşlarının ve özellikle, “ideolojik yalanları” “kutsal, dokunulmaz hakikatlere” çeviren elitlerin eğitimlerinin parçasıydı.¹⁰

Ancak, faşistler kendi yalanlarına liderlerinin ağzından çıktığı için mi inandılar? Yoksa bu yalanları, gerçekten iç benliklerinden ortaya çıkan hakikatin sahici halleri olarak mı gördüler? Faşistlerin dünyasında çelişkili ihtimallere yer yoktu. Faşist hakikat kavramının ideolojik mahiyeti tam da burada yatar. Faşizm, son kertede liderin bilinci tarafından ve onun üzerinden kavranan hakikati, kolektif bilinç dışında köklenen aşkın bir mitle özdeşleştirdi. Bilinçdışındaki çatışmaların dışı aksettirildiğine olan bu inanç, bilinçdışının “sırrının ortaya dökülmesi”, faşistler için esastı. Faşizmde kolektif arzuların, liderin bedeninde ve söylevlerinde var olduğu düşünülüyordu. Liderden, bilinçdışında yatanı, yani otantik ve hakiki olanı bilinç düzeyine çıkarması bekleniyordu.

9 Theodor W. Adorno, “Freudian Theory and the Pattern of Fascist Propaganda” (1951), *Gesammelte Schriften*, Suhrkamp, Frankfurt, 1990, cilt 8, s. 429.

10 Bkz. Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, s. 382-387.

Vücut Bulmuş Faşizm

Faşizm, aklın sınırlarını aşan ve liderde somutlaşan bir hakikat kavramı öne sürüyordu. Mit tam anlamıyla liderin şahsında vücut buluyordu. *Enkarnasyon* faşistler için temsilin tam aksini ifade ediyordu. Faşist ideolojide dil, içindeki duyguları anlatmakta yetersizdi çünkü bu duygular, rasyonel bir süreçten geçiyor ve jenerik fikirler olarak söze dökülüyordu. Özdüşünümselliğe dayanan düşünceler ve sözlü ifadeler değil, sadece imgeler ve eylemler duyguları hayata geçirebilirdi. Faşistler için, faşizmin siyasetteki özgünlüğünün esası buydu. Faşistler her şeyden önce akla ve mantığa karşı durdular. Varlıklarının kaynağının mitlerde yattığına dair güçlü bir inançları vardı. Bu yüzden faşizmin kökenleri “aklın mekanik hesabına” gelmez. Faşist düşüncenin “mantığı ve teorisi yoktu”. Faşizm “içgüdüsel bir tepkiydi”.¹ Faşizm gerçeği değiştirerek gerçeklik haline dönüştüren ve böylece sürekli olarak yinelenen bir fanteziydi. Bu noktadan bakıldığında, entelektüel bir devrimdi. Faşist Devrim, içgüdüsel arzuları siyasi alanda hayata geçirmeye, nesnelleştirmeye yönelik

1 Giuseppe Bottai, “L’equivoco antifascista”, *Critica Fascista*, 1 Nisan 1924, s. 30. Ayrıca bkz. “L’espansione del fascismo”, *Universalità Fascista*, Şubat 1932, s. 96.

bir girişimdi. Bu girişim epistemolojik düzeyde, algıya dair insancıl ilkelerin sürekli olarak reddedilmesine neden oldu.

Faşizme göre önsezinin gücü, özdeşünümün, yani kendini sorgulama yetisinin üzerindeydi. Burada küresel ölçekte bir medeniyet dönüşümü esastı. Faşizm kendisini, liberalizmin “barbarlığına” karşı duran ulusaşırı bir ideoloji olarak görüyordu. Faşizmi, milli kültürle herhangi bir ilişkisi olmayan bir “milli bir parantez” olarak okuyan Crocavari bir yorumun aksine faşistler, milli geleneklerin, bireylerin ruhlarında kök salmış olan tekil bir milli benlikten ortaya çıktığını savunuyorlardı.² Bu bağlamda milliyetçiliğin gerçek sezgisel doğasını sadece faşizm temsil edebilirdi. Öte yandan, liberalizm ulus tasavvurunun yapay bir biçimiydi.

Bu fikir, liderin kutsal enkarnasyonu ve ulusun liderde vücut bulması üzerinden örneklendirildi. Tarihçi Dominick LaCapra’nın öne sürdüğü gibi, bu olgunun, “Tanrı’nın dünyada tecellisi”ne inanan teolojik düşünce ile bağlantılı, derin bir dinî arka planı vardır.³ Lider, kutsal olanın bu dünyada vücut bulmuş hali olduğundan, öldüğünde bile diğerlerinin bedeninde yaşamaya devam edecekti. Sözleri hakikat olarak kalacaktı. Rumen faşist lider Horia Sima’nın 1940’ta, kendisi gibi Rumen bir faşist lider olan ve infaz edilerek öldürülen Yüzbaşı Corneliu Codreanu’nun arkasından söylediği gibi, soylarından gelen “en büyük liderin düşüncesi ve arzusu” yeni bir insan, otantik bir elit “ve cennetin kutsal ışığı gibi bir ülke” yaratmalarına yardımcı olacaktı. Codreanu’nun sözü, onlar için “Önder’e duyulan sınırsız sevgi-

2 Bkz. Benedetto Croce, *Scritti e discorsi politici, 1943-1947*, Laterza, Bari, 1963, cilt I, s. 7; cilt II, s. 46, 357. Ayrıca bkz. Renzo De Felice, *Interpretations of Fascism*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1977, s. 14-23; Pier Giorgio Zunino, *Interpretazione e memoria del fascismo: Gli anni del regime*, Laterza, Roma, 1991, s. 11-142.

3 Bkz. Dominick LaCapra, *History and Memory after Auschwitz*, Cornell University Press, Ithaca, NY, 1998, s. 104.

nin meşalesi”ydi. Onun sözü “yüzyıllar boyunca, Romanya soyundan gelenler için kanundur. Onun selamı değişmeden kalacaktır çünkü O’nun ruhunda ilerlemek istiyoruz. Romanya’nın gökyüzü ruhlarımızın üzerinde kararmadıkça, Önder ölemez. O bizim aramızda, bizimle yaşıyor”.⁴

Liderin aşkın bir figür olarak görülmesi aynı zamanda birleşmiş bir irade etrafında kenetlenmiş bir millet topluluğuna itaati zorunlu kılıyordu.⁵ Bu kolektif irade, ifadesini ideal olarak liderde buluyordu. Bir “ritüele” bağlı kalmak, bireyin yaşamını organik bir biçimde düzenliyordu. Bireyin “mite”, harekete, parti ve devlet hiyerarşisine teslimiyeti, yeni bir gerçeğin yaratılmasına yol açacak ilişki zincirinde bireyin oynadığı rolün tanınması anlamına geliyordu. Bu gerçeklik, daha sonra dünyayı mitin ideolojik buyruklarına uyarlıyordu. Faşist entelektüel Camillo Pellizzi’nin gördüğü gibi, yeni bir dünya yaratmaya yönelik faşist girişimde bilinçdışımsı bir boyut vardı.⁶

Gerçeklik gibi geçmişin de ideolojik buyruklara uygun olarak değiştirilmesi gerekiyordu. Geçmiş, mutlak hakikatin mantığı çerçevesinde yeniden yazılmalıydı. Meksikalı faşist José Vasconcelos’un Arjantinli faşistlerin siyasi tarihi hakkında yazdığı gibi: “Arjantin’de bir İspanyol ve Katolik hareket geliyor. ... [O]nlar Arjantin tarihini, tersyüz ederek, yani hakikate uygun olarak, tarihi, liberalizmin bütün yalanla-

4 Corneliu Zelea Codreanu, *Manual del jefe*, Europa, Münih, 2004, s. 5.

5 Mussolini 1929’da şöyle diyordu: “Dışarıdan bakan biri İtalyanların az konuştuğunu, çok suya sabuna dokunmadığını ve tek bir iradenin hâkimiyeti altında olduğunu fark eder: İşte, üstinsan felsefesinin ilkesine göre mükemmelleşmek için uzun zaman ve aynı doğrultuda itaat etme sevincine sahip olmanızın şart olduğu faşizm siyaseti.” Bkz. “Parla il duce del fascismo”, *Il Giornale d’Italia*, 15 Eylül 1929.

6 “Dünya (berbat şey!) bizimdir çünkü neredeyse bilinçdışı olarak bir dünya yaratmaya koyulduk.” Camillo Pellizzi, “Imperialismo o aristocrazia?”, *Il Popolo d’Italia*, 13 Mayıs 1923. Ayrıca bkz. “Il comandamento del Duce”, *Il Popolo d’Italia*, 2 Ekim 1923; Nino Fattovich, “Sacra religio patriae (Divagazioni sul fascismo)”, *Il Popolo d’Italia*, 3 Ocak 1925; Antonio Pirazzoli, “Mussolini e il fascismo visti da lontano”, *Il Popolo d’Italia*, 15 Mart 1925.

rından arıtarak yazıyorlar.”⁷ Faşistlerin görüşüne göre, tarih çoğunlukla bir mücadele alanıydı; ilk önce yenilmesi, sonrasında da ıslah edilmesi gereken, uysal bir hasımdı.⁸ Düşmanlar ve olaylar doğru özneler değildi. Çünkü onlar faşist bilinç dışında yatan ve liderde vücut bulan otantik milli gücü hayata geçirmekten acizdiler.

Yüzeysel bakınca, faşizm tarihe aitti. Faşist yazar Volt’un iddia ettiği gibi, “tarihsel bir gerçeklik” olarak faşizm diğer siyasi oluşumlardan farklı değildi. Hadiseler, yasalar ve kurumlar zincirinde tarihsel bir olaydı. Faşizm bir olgu olarak siyasi kronolojinin bir parçasıydı. Ancak daha derinlemesine bakıldığında, yani bir fikir olarak ele alındığında faşizm “tarih-karşıtıydı”. Olayların mantığının zaman içinde değiştiği gerçeğine meydan okuyordu. Bu bağlamda, Volt faşizmin tarihle ilgili olmadığını savunuyordu. Tarih bir anlatıysa, faşizm bir ilkeydi. Faşistlerin görevi ise bu ilkeyi değişen koşullarda uygulamaktı. Faşistler, faşizmi tarihsel anlatıya zorla kabul ettirmek istediler. Volt “bir ilke olarak faşist hakikat değişmez ve ebedidir” notunu düşüyordu.⁹ Bu değişmez hakikat, içsel bilginin mutlak haliydi: “Faşizm için ... mutlak olan vardır ... Varlığını haklı çıkaran, eylemini kutsayan tam da budur.”¹⁰

Hakikat sadece ideolojinin özgün bir ifadesi ve özellikle de liderin fikirleri olabilirdi. Liderde vücut bulan mit-

7 Akt. Pablo Yankelevich; José Vasconcelos, “El exilio argentino de José Vasconcelos”, *Revista Iberoamericana* cilt 6, sayı 24, 2006, s. 39.

8 Faşizm ve tarih üzerine bkz. Claudio Fogu, *The Historic Imaginary: Politics of History in Fascist Italy*, University of Toronto Press, Toronto, 2003; Fernando Espósito ve Sven Reichardt, “Revolution and Eternity: Introductory Remarks on Fascist Temporalities”, *Journal of Modern European History*, sayı 13, 2015, s. 24-43.

9 Volt, “Antistoria”, *Critica Fascista*, 15 Ocak 1927, s. 9-10.

10 Faşist entelektüel Ardengo Soffici’ye göre faşist mutlaklık, “başını Einstein’ın çektiği” bir grup “Alman Yahudi” tarafından ortaya konulan görelilik kuramına ters düşüyordu. Bkz. Ardengo Soffici, “Relativismo e politica”, *Gerarchia*, Ocak 1922, s. 34-35. Mussolini’nin benzer muhalif görüşleri için ayrıca bkz. Sandra Linguerrı ve Raffaella Simili (der.), *Einstein parla italiano: Itinerari e polemiche*, Pendragon, Bolonya, 2008, s. 31.

sel hakikat kavramı hiçbir şekilde Avrupa kökenli değildi; ulusaşırı faşizmin nişanesiydi. Peru'da, 1934 yılında faşistler, "Partinin Yüce Lideri" Luis Flores'i, "vatandaşların çoğunluğunun arzularını, adil bir toplumsal ve iktisadi düzene duydukları özlemi anlayan" lider olarak tarif ediyorlardı. "Bu özelemler Perulu işçilerin gerçek milliyetçi ruhunda ... ve en otantik milliyetçiliğin yüksek prensiplerinde vücut buluyor(du)."¹¹ Sahicilik, kutsal özün olumlanmasından geçiyordu, gözle görünür bir ispata gerek yoktu.

Hindistan'da, Hintli-Müslüman faşist İnâyetullah Hân el-Meşriķī, hakikatin yüksek mertebesinin ancak kendi liderliğinde ortaya çıkabileceğini savunuyordu: "Kur'an, sadece bu muhteşem kozmosun her köşesini ve kuytusunu gören, Doğa Kitabı'nın gizemleri hakkında sağlam bilgiye sahip, bilginin görkemli zirveleri ve mutlak hakikatin haşmetli manzarası tarafından gökyüzünün ve yıldızların yüce ufkuna terfi ettirilmiş olan zihinler tarafından anlaşılabilir; sadece, mantığın önemsiz ve tali detayları karşısında soğukkanlılığını kaybetmeyenler mutlak ve nihai hakikatin peşinden gidebilirler."¹²

Enkarnasyon nihai hakikate ulaşmanın yoluydu. Lider ve takipçileri tarihsel ve mitsel figürlerle özdeşleşmek zorundaydılar. Japon faşistler, popülizm kokan tema ve çağrılarını tarih-ötesi *kokutai* (milli politika) fikri ile birleştirerek geçmişin emperyalist restorasyonunu hayal ederken, Mısırlı faşistler kendilerini Firavun dönemine ait geleneklerle ilişkilendiriyorlardı.¹³

11 Bkz. Tirso Molinari Morales, *El fascismo en el Perú*, Fondo Editorial de la Facultad de Ciencias Sociales, Lima, 2006, s. 186.

12 Konunun içyüzünü kavrayan bir analiz için bkz. Markus Daechsel, "Scientism and Its Discontents: The Indo-Muslim 'Fascism' of Inayatullah Khan al-Mashriqi", *Modern Intellectual History*, cilt 3, sayı 3, 2006, s. 462, 463.

13 Bkz. James P. Jankowski, "The Egyptian Blue Shirts and the Egyptian Wafd, 1935-1938", *Middle Eastern Studies*, cilt 6, sayı 1, Ocak 1970, s. 87; Reto Hofmann, *The Fascist Effect: Japan and Italy, 1915-1952*, Cornell University Press, Ithaca, NY, 2015, s. 81-83.

Japonya'da imparator patriarkal bir figürü temsil ediyordu. Faşistler, halk ve hükümdar arasındaki doğrudan ilişkiye engel olduğu için parlamenter kurumları tasfiye etmek istediler. Geçmiş ile şimdiki zaman arasındaki bu mitsel bağın totaliter bir ruhla sahiplenilmesinin ardında hakikat yatıyordu. Halk ve devlet, mite göre binlerce yıldır bozulmamış bir imparatorluk kurumunun içinde kaynaşmıştı. Bir Japon faşistin iddia ettiği gibi, "Japonya ve Japonlar için totalitarizm, ilk defa sadece rasgele bir söz olmaktan çıktı ve gerçeğin kendisi oldu".¹⁴

Mısır'da Yeşil Gömlekliler'in faşist lideri Ahmed Hüseyin 1935'te şöyle diyordu: "Doğa bize, yöneten ve yönetilen ya da güçlü ve zayıf arasında bir anlaşmanın olamayacağını öğretiyor. Anlaşmaya ancak mücadele ve çatışmayla varılabilir. Değerli olan fethedendir, çünkü var olmaya devam eder; fethedilen ise zayıftır, dolayısıyla yok edilir."¹⁵ Faşistler, Tanrı'nın vücut bulduğu liderde sadece olan bitenin, gerçeklerin ötesine geçen aşkın bir hakikati bulmakla kalmadılar, aynı zamanda daha yüce bir hakikat yaratmak için gerçekleri manipüle ettiler. Bu, vahiy haline dönüşmüş bir ideolojik hakikatti. Faşistlerin çıkardığı sonuç şuydu: Lider ebedi hakikatin somutlaşmış haliyse, o zaman onu eleştirenler yalancıdır; hakikatin düşmanlarıdır.

14 Bkz. Hofmann, *The Fascist Effect*, s. 86; Harry Harootunian'ın Hirohito Redux'ın kitabı üzerine yazdığı eleştiri yazısı için ayrıca bkz. Herbert P. Bix, "Hirohito and the Making of Modern Japan", *Critical Asian Studies*, cilt 33, sayı 4, 2001, s. 609-636. Reto Hofmann'a, Japon faşizminin boyutları üzerine yaptığı yorumlar için teşekkür ederim.

15 Bkz. Israel Gershoni ve James Jankowski, *Confronting Fascism in Egypt: Dictatorship versus Democracy in the 1930s*, Stanford University Press, Stanford, CA, 2009, s. 236.

Hakikatin Düşmanları

Hitler şöyle yazıyordu: “Bugün ben Ulu Tanrı’nın iradesine uygun olarak hareket ettiğime inanıyorum: *milletimi Yahudi’ye karşı müdafaa etmekle Tanrı’nın eseri için savaştığım oluyorum.*”¹ Naziler, Tanrı’nın arzusunu yerine getirmek için Hitler’in hakikat dışı olmakla özdeşleştirdiği bir dizi düşman icat ettiler; akıl almaz eziyetlerin sonrasında onları öldürdüler. Benzer şekilde, Arjantin’de kilise yanlısı faşist entelektüeller antisemitizmin yalanlarını, dinin ebedi hakikatleri ile bağdaştırdılar. Bununla da kalmayıp Yahudi ırkına dair uydurma bir hikâyeye inanıp onun yayılmasını sağladılar. Hitler’in yaptığına benzer şekilde, bu yalanları Hristiyan inancının hakikatleri olarak öne sürdüler.

Hitler, Naziler için, Hristiyan kiliseleriyle çatışma pahasına, yaşayan bir tanrıydı. Latin Amerika’da ise lider hiçbir zaman Tanrı’nın yerini almadı. Orada, resmî dinle faşizmin kutsal hakikati arasındaki ilişki çok daha ahenkliydi. Faşistlere göre Katolikliği aşkın bir hakikat olarak kabul etmek, antisemitist yalanları onaylamaya bağlıydı. Faşistlerin gö-

1 Adolf Hitler, *Mein Kampf*, s. 65; vurgu orijinalinde.

zünde Yahudiler, insanlık tarihinin ötesine geçen savaşların yaşayan kanıtlarıydı.

Meksika Devrimi'nin belki en önemli entelektüeli olan José Vasconcelos, Yahudiliğin “gizli planlarına” karşı “hakkatin ışığını” savunuyordu.² Avrupa ve Amerika kıtasındaki yerli halkların mirasını aynı potada eriten bir “kozmik ırk” fikri öne sürecekti. Vasconcelos, ilk önce bir devlet üniversitesi olan Meksika Ulusal Otonom Üniversitesi'nin rektörü (Universidad Nacional Autónoma de México - UNAM), sonrasında da eğitim bakanı oldu. 1929'daki başkanlık seçimlerinde yenilince ülkeyi terk etti. Bu süreçte, özellikle de Arjantin'de yaşadığı dönemde görüşleri Sağ'a kaydı. Yerli mirasa sahip çıkmanın Latin Amerikalılar için bir nevi intihar olacağını savundu. Latin Amerikalılığı sadece Hispanik, Akdeniz ve Katolik mirasının tanımlayabileceğini öne sürdü. 1933'te Arjantin'deyken “Meksika Devrimi'nin sahih bir pislik [*coc-hinada*]” olduğunu beyan etti. 1930'ların sonuna doğru faşizmi benimsedi. Meksika bağlamında bu tercih, devrimin seküler kazanımlarının reddi anlamına geliyordu.³ Arjantin'deki akranları gibi, Vasconcelos da nevi şahsına münhasır, kili-seye bağlı faşistlerden biri oldu. Yahudilerin, Hristiyan medeniyetini ortadan kaldırmak istediği yalanına inandı. Aradıkları cevap, akıl ve tarihte değil, başka bir yerde saklıydı. Vasconcelos'un yayımladığı faşist dergi *Timón*'daki bir makalede Meksikalı faşist yazar Fernando de Euzcadi şu fikri öne sürüyordu: “Aklın hokkabazlıkları tarafından kandırılmaya izin veriyoruz; Tarih'in tehlikeli ve meyilli düzleminden ka-

2 José Vasconcelos, “Contra los planes ocultos, la luz de la verdad”, *Timón*, sayı 13, 1940. Yeniden basımı için bkz. Itzhak M. Bar-Lewaw (der.), *La Revista “Timón” y José Vasconcelos*, Edimex, Mexico City, 1971, s. 143-144.

3 Pablo Yankelevich, “El exilio argentino de José Vasconcelos”, s. 37. Vasconcelos üzerine ayrıca bkz. Claude Fell, *José Vasconcelos: Los años del águila (1920-1925)*, Universidad Nacional Autónoma de México, Mexico City, 1989. Meksika faşizmi üzerine ayrıca bkz. Jean Meyer, *El sinarquismo: ¿Un fascismo mexicano? 1937-1947*, Joaquín Mortiz, Mexico City, 1979.

yarken, aslında sadece korkaklığımızın sonucuna bir gerekçe bulmak ve daha değerli duygularımızdan feragat etmek için ona başvuruyoruz.” “Hayatlarımızdaki gerçek diktatörler ve vicdanlarımızın kilidi olan Yahudilerin” kumpaslarını ancak duygular ortaya çıkarabilirdi. Euzcadi’ye göre, Yahudilerin bütün eylemleri, “kaba güldürünün parmak uçlarında dönen maskarası gibi” hakikat dışıydı.⁴

Meksikalı faşistler gibi, Hitler de kendi propagandasına inandı ve eylemlerini (yani yalanları yaymayı) sanki Yahudilerin eylemleriymiş gibi yansıttı. “Yahudi” “yalanın büyük ustası”ydı.⁵ Benzer şekilde Arjantinli faşistler de Yahudi karşıtı fantezilerini ve paranoyalarını gerekçelendirmek için Tanrı’ya sığındılar. Yahudilerin yaşamı üzerine birbir yalan söylediler ve bu yalanları sadece Arjantin’e değil, tüm dünyaya da yaydılar. Virgilio Filippo, Yahudilerin Arjantin’i kendilerine benzetmeyi hedeflediklerine dair ipe sapa gelmez iddialar ortaya atarken Julio Meinvielle ise Yahudilere olmayacak fetihçi niyetler atfediyor ve Arjantin’in Yahudilerle savaşını, İncil’de adı geçen ve ezelden beri “dünyayı fethetmek” için çarpışan kavimlerle ilişkilendiriyordu. Meinvielle, “Yahudiler ve Hristiyanların kaynaşmasından” doğabilecek tehlikelerden bahsederken, Filippo ise sürekli kendi ırkının saflığını korumakla meşgul olan bu istilacı “ırkın” etkilerini sınırlamak gerektiği konusunda herkesi açıkça uyarıyordu.

Hitler’in aksine, Arjantinli faşistler, mutlak liderlerinin Hz. İsa olduğuna inanıyorlardı.⁶ Ancak Filippo ve diğerleri,

4 Bkz. Fernando de Euzcadi, “Judaismo vs. Catolicismo”, *Timón*, sayı 12, 1940. Yeniden basımı için bkz. Bar-Lewaw, *La Revista “Timón” y José Vasconcelos*, s. 222-225.

5 Hitler, *Mein Kampf*, s. 318; ayrıca bkz. s. 324

6 Arjantin’de kilise destekli faşizm için bkz. Federico Finchelstein, *Transatlantic Fascism: Ideology, Violence, and the Sacred in Argentina and Italy, 1919-1945*, Duke University Press, Durham, NC, 2010.

Hitler gibi, kendi ırkçı önyargılarını kurbanlarına yansıttılar ve Yahudilerin şüphe götürmez biçimde kendi “ırksal profilaksisi” ile meşgul olduğunu iddia ettiler. Filippo için Yahudilerle savaşmak, “Yahudi ırkçılığını” açığa çıkarmak anlamına geliyordu. Bu argüman, Yahudi dinine karşı geleneksel itirazların önemini hafifletiyor ve daha yüksek bir ırksal hakikat öneriyordu: “Yahudileri ilk etapta bir dinî topluluk olarak tanımlamak yanlıştır. Onlar bir ırktır.”⁷ Filippo dönemin ortak inancına uygun olarak, Yahudilerin topluluk içerisinde fark edilmelerini sağlayan, kendilerine has fiziksel özellikleri olduğunu öne sürüyordu. Filippo’nun Yahudi stereotipi birçok başka Avrupa stereotipi ile örtüşüyordu.⁸ Antisemitizm, Yahudi karşıtları ve dünyanın dört yanındaki faşistler için kültürel bir kod, sınır ötesi paylaşılan ve farklı ülkelere uyarlanmış ırkçı fantezilerin bir repertuarı oldu. Faşistler bu yalanlar ve önyargılar kataloğunu, inandıkları o yüksek hakikat martavalını, anlamakta zorlandıkları dünyanın karmaşıklığını azaltmak için kullandılar. Simon Levis Sullam’ın açıkladığı gibi, faşistler aldatmaca ve uydurma hikâye dolu “bir Yahudi karşıtı arşive” başvurdular. Dünyanın karmaşık yapısını, ben ve ötekini hızlıca ve keskin bir şekilde tarif ederek, tek bir ırkçı açıklamaya indirgediler. Ancak bu açıklama faklı bağlamlarda kolayca yeniden formüleleştirilebiliyordu.⁹

7 Julio Meinvielle, *El judío*, Antídoto, Buenos Aires, 1936, s. 11; Virgilio Filippo, *Los judíos: Juicio histórico científico que el autor no pudo transmitir por L. R. S Radio París*, Tor, Buenos Aires, 1939, s. 111.

8 Virgilio Filippo, *Conferencias radiotelefónicas*, Tor, Buenos Aires, 1936, s. 215. Söz konusu Avrupa stereotiplerinin analizini içeren çalışmalar için bkz. George L. Mosse, *Nationalism and Sexuality*, Howard Fertig, New York, 1985; George L. Mosse, *The Image of Man: The Creation of Modern Masculinity*, Oxford University Press, Oxford, 1996; Sander Gilman, *The Jew's Body*, Routledge, New York, 1991.

9 Bkz. Simon Levis Sullam, *L'archivio antiebraico: Il linguaggio dell'antisemitismo moderno*, Laterza, Roma, 2008. Bir kültürel kod olarak antisemitizm üzerine bkz. Shulamit Volkov, “Anti-Semitism as a Cultural Code: Reflections on the

Arjantin’de, Flippo’nun antisemitist tahayyüllünü Avrupalı stereotiplerden ayıran özel bir durum vardı: Onun stereotipi Arjantin’e özgü, hayali bir Yahudi tarihi ile bağlantılıydı. Arjantin Yahudi Karşıtı Hareketi (Acción Antijudía Argentina) gibi farklı faşist gruplarla birlikte, Flippo da Yahudi istilalarına ilişkin müphem bir kronoloji, ülkeye “sızan” Yahudilere dair, tarihi sömürge dönemlerine kadar geri giden uydurma bir soykütüğü çıkarıyordu.¹⁰ Aslında Filippo, Arjantin’in antisemitist soykütüğünün izini kolonyal dönem değil, Domingo Faustino Sarmiento’a kadar sürüyordu. Sarmiento, o dönemde (ve günümüzde) Arjantin liberalizminin babası, modern devletin başmimarı olarak görülüyordu. Filippo gibi bir liberalizm karşıtının Sarmiento ile antisemitizm arasında böylesi bir bağ kurması şaşırtıcıdır. Filippo, Sarmiento’nun mirasını, kendi Yahudi karşıtlığına yaldızlı bir meşruiyet kazandırmak hevesiyle gasp ediyordu. Zira Sarmiento şiddetli bir antisemitist olmaktan ziyadesiyle uzaktı. Ancak 19. yüzyılın bu meşhur başkanının popülaritesinden istifade etmek için düşüncesini eğip büken Filippo için bu durumun pek bir önemi yoktu.¹¹ Faşistler, yalanlarını büyük hakikatlere çeviren eski ve yeni arkadaşları için roller icat etmek konusunda herhangi bir vicdan azabı ya da endişe yaşamadılar.¹² Irkçı yalanların amaçları ve mo-

History and Historiography of Anti-Semitism in Imperial Germany”, *Yearbook of the Leo Baeck Institute*, sayı 23, 1978, s. 25-46. Antisemitizm üzerine ayrıca bkz. Paul Hanebrink, *A Specter Haunting Europe: The Myth of Judeo-Bolshevism*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 2018. Musevilik karşıtlığı üzerine bkz. David Nirenberg, *Anti-Judaism: The Western Tradition*, Norton, New York, 2013.

10 Bkz. “Los judíos en la República Argentina: Breve reseña de las sucesivas invasiones”, *Acción Antijudía Argentina*, sayı 13, 1939, s. 1; Virgilio Filippo, *¿Quiénes tienen las manos limpias? Estudios sociológicos*, Tor, Buenos Aires, 1939, s. 127.

11 Filippo, *Los judíos*, s. 44, 45, 49.

12 Antisemitizm üzerine araştırmalar yapan tarihçi Michele Battini’nin açıkladığı gibi, “Antisemitist propaganda gerçeğin hiçbir zaman vuku bulmadığını ileri sürer ve bu iddiayı çürütecek kanıtları yanlışlar, ancak kendi can yakıcı ni-

tivasyonları belliydi: ayrımcılık, dışlama ve nihayetinde ortadan kaldırma. Antisemitist yalanların, herkesin öngörebileceği kadar net sonuçları oldu.¹³ Faşistler her ne kadar eylemlerini yalanlara dayandırmış olsalar da insanları öldüreceklerine dair verdikleri sözü tuttular. Söylediklerini yaptılar. Arjantinli faşistlerin savunduğu gibi Yahudiler halk düşmanıydı. Kitlesel olarak imha edilmeleri gerekiyordu: “Bu mürekkep balıklarının¹⁴ imha edilmesi Vatan için ne büyük bir onur olacaktır!”¹⁵

Adorno’nun 1945’te ileri sürdüğü gibi, faşizm en uç noktasında, işkence, zulüm ve imhaya yol açtı. Ancak faşistlerin dışında kalanlar arasında neredeyse hiç kimse bunların söylediklerini ciddiye almadı. Neredeyse hiç kimse faşist yalanların gerçek sonuçlarını, yıkım ve imhaya yönelik verdiği sözü dikkate almadı. Adorno şöyle yazacaktı: “Eylemlerinin akla sığmazlığı, herkesin o pek kıymetli barışı kurtarmak adına zaten inanmak istemediği fakat aynı zamanda teslim de olduğu şeye inanılmamasını kolaylaştırıyordu.” Faşist yalanların siyasi etkileri, yalanı gerçeğe çeviren bilinçdışı eğilimler tarafından sağlamlaştırıldı. “Her korkunçluğun aydınlanmış dünyada korkulu bir masala dönüşmesi kaçınılmazdır,” diye yazar Adorno. “Bilinçdışından iştahlı bir karşılık alan, bir nüve vardır hakikatin doğru olmayışında. Me-sele sadece bilinçdışının vahşet eylemlerini beklemesinden

yetlerine dair daima doğruyu söyler, çünkü bu eylemin sahipleri, kamuoyunu ve hatta inanmayanları bile aldatabileceklerinden emindir.” Doğru ile yanlış ayırt etme gücü, pervasızca yalan söylerken yıkıcı niyetlerini açıkça ortaya koyanlara mahsustur. Michele Battini, *Socialism of Fools: Capitalism and Modern Anti-Semitism*, Columbia University Press, New York, 2016, s. 9.

13 Bkz. Valeria Galimi, *Sotto gli occhi di tutti: La società italiana e le persecuzioni contro gli ebrei*, Le Monnier, Floransa, 2018.

14 Arjantin kıyılarında çok sık rastlanan bir balık türüdür; ticari açıdan da önemlidir. *Illex argentinus* olarak da bilinir – e.n.

15 Bkz. Bruno Jacovella, “El judío es el enemigo del pueblo cristiano”, *Crisol*, 13 Ekim 1936; *Clarín*, Haziran 1942, s. 31.

de ibaret değildir; Faşizm, başka yerlerde gizlenmiş durumda kalan tahakküm ilkesini açıkça ortaya koyduğu ölçüde daha az ‘ideolojik’ sayılır.”¹⁶

Faşist ırkçılık ve antisemitizm, ebedi ve ezeli hakikatlere meydan okuyan bir düşman arayışının sonucuydu. Faşistler, bu hakikatlerin benliklerinden doğduğunu var saydıkları ölçüde, düşman yaratmaya ve onları hakikat dışının cisimleşmiş hali olarak tanımlamaya mecburdu. Bu düşmanlar, en-karnasyon karşıtlarıydı ve lideri hakikatin sahibi olarak yüceltmeye yarıyorlardı.

Faşistlerin düşman listesi oldukça uzundu. Ancak Alman faşistlerin saplantı haline getirdikleri asıl düşmanları Yahudilerdi. And Dağları’nda Perulu Kara Gömlekliler Asyahları, özellikle de Japon göçmenleri hedef aldılar. Nihayetinde Hindistan ve Pakistan olarak ayrılacak coğrafyada ise faşizm, Hindu ve Müslüman tonlara boyandı. Arjantin’de faşistler, hareketlerinin arkasında yatan kutsal hakikatin nihai kanıtı olarak “Hıristiyanlaşmış bir faşizm” geliştirdiler. Mussolini ve Arjantinli, Japon, Brezilyalı, Kolombiyalı, Perulu ve Rumen faşistler düşmanlarını, kendi tanımlarının üzerinden oluşturdular. Yani faşistler ne değilse Yahudiler ve diğer düşmanlar oydu. Buna mukabil, düşmanı tarif ederken aslında kendilerinden bahsediyorlardı.

Faşizmdeki şiddet ve bu şiddeti harlayan mutlak hakikat inancı, Nihai Çözüm’ün ve tarihteki diğer soykırımların arkasında yatan temel öğelerdi. Tarihçi Enzo Traverso’nun öne sürdüğü gibi, Holokost, tek bir noktada kesişen soykırım ideolojilerinin bir parçasıydı sadece: “SS özel birliklerinin (*Einsatzgruppen*) kaba şiddeti, Nasyonal Sosyalizme has bir özellik değildi. Daha çok, Nasyonal Sosyalizmin, o ber-

16 Theodor W. Adorno, *Minima Moralia*, Verso, New York, 2005, s. 108 [Türkçesi: *Minima Moralia: Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar*, çev. Orhan Koçak ve Ahmet Doğukan, Metis Yayınları, İstanbul, 1998].

bat yirminci yüzyılın diğer birçok ölümcül ideolojisiyle ne kadar çok ortak noktası olduğunun bir göstergesiydi.”¹⁷

Nazizm bir istisna değildi ama şiddet, mit ve ebedi hakikat fantezisinin üst üste bindiği, faşizmin nüvesinden fıskıran en radikal sonuçtu. Mussolini için şiddet ve savaş, siyasi yönelimin, kişisel ve kolektif kefaretin kaynağıydı. Mussolini, bütün bu olan bitende kendi şiddet arzusunun hakikatini gördü. İspanyol faşistler “eylemin kutsal şiddeti”nden bahsediyorlar ve onu adalet ve doğrulukla bağdaştırıyorlardı. Mısır’ın Mavi Gömlekliler’i ise kendilerine “İtaat ve Cihat” (*al-tā’a wa al-jihād*) mottosunu seçmişlerdi ve bu slogan yeminlerinde de yer alıyordu: “Sadık ve itaatkâr bir asker olacağıma, Mısır uğrunda savaşaacağıma ve beni ilkelerimden döndürecek ya da davama zarar verecek her şeyden kaçınacağıma Yüce Allah, onurum ve vatanım üzerine ant içerim.” Ortadoğu’dan binlerce kilometre uzaktaki Çinli Mavi Gömlekliler, tüm siyasi rakiplerin şiddet yoluyla ezilmesi gerektiğini savunuyorlardı: “Kan akıtmak konusunda kararlı olunmalı; halk düşmanları örneği görülmemiş bir şiddetle ortadan kaldırılmalıdır.”

Leoparlar adıyla bilinen Kolombiyalı faşistlere göre “Güzel ve kahraman anavatanın mitiyle aydınlanan şiddet, geleceğin büyük savaşlarında bizim için en iyi seçenektir”. Faşistler için şiddet ve ölüm, benliğin kökten yenilenmesiydi. Onlar için şiddet ve ölüm insanlığın gerçek arzularını açığa çıkarmanın bir yoluydu. Örneğin, Rumen faşistler şiddetin kutsal doğasını, şehitlik (vatan için kurban olma, yeniden doğuş ve kurtuluş) fikriyle yan yana koydular. Onların gözünde bu “Tanrı’nın isteği”ydi; “yenilenmenin tohumu ancak ölüm ve acıyla yeşerebilir”di. Ezcümle, Rumen faşistler “ölümü sevdiler”. Ölüm onlar için “düğünler içinde en güzeli”ydi.¹⁸

17 Enzo Traverso, *The Origins of Nazi Violence*, New Press, New York, 2003, s. xx.

18 Bu kısımdaki tüm referanslar için bkz. Federico Finkelstein, *From Fascism to Populism in History*, s. 73-81.

Dünyadaki tüm faşistler kutsal olandan beslenen bir hakikat tasarımına inandılar. Ampirik bir doğrulanmayı gerektirmeyen bu hakikat tasarımı, ilahi adalet fikriyle örtüşüyordu; yasalar taliydi... Şilili faşistler için şiddet “yasal formalitelerle” durdurulamazdı. Sol şiddete karşı bir cevaptı ve bu yüzden de “meşru” ydu.¹⁹ Rumenler için antisemitist fantezilere inanmak, bilinen bütün normların ötesine geçen bir kavgaya çağırıyordu. “Yahudi hâkimiyeti bizi ruhsal ve ulusal bir ölüme itiyor” diyorlar ve tek çıkar yolun “haine ölüm” olması konusunda birleşiyorlardı.²⁰ Faşistin kendisiyle, düşmanı yok etme ihtiyacı arasına hiçbir yasal mekanizma giremezdi. Böylesi bir adalet anlayışı ebedi hakikat kavramından destek alıyordu. Faşizmin mesihsel din yorumu düşmandan besleniyordu; hakikatin karşısında olan ve bu yüzden de ezilmesi ve nihayetinde yok edilmesi gereken bir düşmandan...

19 Jorge González von Marées, *El mal de Chile (sus causas y sus remedios)*, Talleres gráficos “Portales”, Santiago, 1940, s. 53.

20 Corneliu Zelea Codreanu, *Manual del jefe*, s. 130-131.

Hakikat ve İktidar

“Mussolini daima haklıdır.”¹ 1922 ve 1945 yılları arasında, İtalyan faşistleri, doğru olması ihtimal dahilinde olmayan bu sözü dua gibi tekrarlayıp durdular. Hakikatin Mussolini’de olduğuna inanıyorlardı.² Ama ne menem bir hakikatin? Geçmiş ve bugünü kuşatan ve geleceği sahiplenilen bir hakikat olabilir miydi? Faşistlerin bu soruya verdiği cevap şuydu: Tarihî ve ampirik gerçekliğin ötesinde, değişmez bir hakikat vardır. Freud ve Borges gibi eleştirel düşünürlerin söz konusu dönemde öne sürdüğü gibi bu inanç, faşizmin mitsel boyutundan kaynaklanıyordu.³ Freud, bir çalışmasında, kahraman mitinin kitle psikolojisinin merkezinde yer aldığını ve gerçeğin muhayyel olanla yer değiştirdi-

1 “Büyük Milletimizin gururu ve emniyeti. Ne idiği belirsiz diğer halklardan farklı olarak sıkı bir rejimimiz var. ... Duce’nin açık ve kararlı sözü var, ki O görür, ileri görüşlüdür, gereken neyse yapar ve daima haklıdır.” Archivo del Ministerio de Relaciones Exteriores y Culto, Arjantin, División Política, Caja 2386, İtalya, Exp. 1, Año 1933, n. 39, R.E. 1/33, *Giornale d’Italia*, 11 Mart 1933; “Mussolini ha sempre ragione”, *Universalità Fascista*, Temmuz-Ağustos 1939, s. 423; “Mussolini dittatore del partito”, *Critica Fascista*, 15 Eylül 1926, s. 344.

2 “Nuestras lecturas”, *El Fascio*, Madrid, 16 Mart, 1933, s. 13.

3 Bkz. Federico Finchelstein, *El mito del fascismo*.

ğini ileri sürüyordu. Adorno, bu tespit üzerinden Freud'un faşizmin doğasını ve yükselişini "öngördüğünü" iddia edecek ve Freud'un bu çözümlemesini faşizm analizlerinde kullanılacaktı. "Kahramanlık miti yalanı, kahramanın Tanrılaştırılması ile sonuçlanır" diye yazıyordu Freud.⁴

Hayatın ironisine bakın ki, 1933'te Freud, kitaplarından birini Mussolini için imzalayacaktı, hem de ona "kahraman" diye hitap ederek. Mussolini, Freud'un imasını anlamadı. Günümüzdeki birçok tarihçinin de anlamadığı gibi. Aslında Freud, yaşadığı dönemde kitle siyasetinin içinde var olan kahraman tapınmasına karşı oldukça eleştirel yaklaşıyordu. Onun gözünde "kahramanlar", kitlelerin dikey otorite ihtiyacına karşılık geliyor ve bizzat bu ihtiyacın artmasına ön ayak oluyorlardı. Freud otoriter "primel baba" [*primal father*]⁵ figürünün modern siyasi mitler şeklinde geri döndüğünü düşünüyor ve bundan rahatsızlık duyuyordu. Bu modern kahramanlar, mutlak hâkimiyet peşindeydi ve saldırgan arzularının karşısında tam bir teslimiyet talep ediyorlardı.⁶

Arendt, Nazi Partisi'nin üyelik yemininde "Führer daima haklıdır" ifadesinin yer aldığını belirtir. Hitler'in kendisi, "yanılmazlığın", hareketini üstün kılan bir özellik olduğunu söylemiştir.⁷ Faşistlerin çoğu Mussolini ve Hitler'in yanılmaz olduğuna inanıyorlardı. Çünkü mit öyle diyordu. Lider, Yunan ve Roma halkının ve onların kahramanlarının bir devamı olarak kurgulanmıştı. Aynı onlarda olduğu gibi, diktatör, ulusun ve ulusa ait "zaman ve mekânın" ruhunu temsil

4 Bkz. Theodor W. Adorno, "Freudian Theory and the Pattern of Fascist Propaganda", s. 408-433; Sigmund Freud, *Group Psychology and the Analysis of the Ego*, Hogarth Press, Londra, 1940, s. 115 [Türkçe: *Grup Psikolojisi ve Ego Analizi*, çev. Mehmet Ökten, Tutku, Ankara, 2018].

5 Primel kelimesi asıl, esas, kaynak gibi anlamlar içerir. Primel Baba'dan kastedilen, grup içerisindeki tüm gücü elinde bulunduran klan lideridir – ç.n.

6 Finchelstein, *El mito del fascismo*, s. 43-77.

7 Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, s. 349.

ediyordu. Faşizmle yeni bir devir başladı. Liderin çığır açan, benzersiz bir dehaya sahip olduğu düşünülüyordu.⁸

Faşizmde inanç, şefe iman etmekle yakından bağlantılıdır. Faşizm, liderlerini, yaşayan mitler olarak huzura çıkardı. Almanya'da *Führerprinzip* [şef ilkesi] Hitler'i hakikatin ve otoritenin asli kaynağı olarak öne çıkarıyordu. Arjantin, İspanya ve diğer yerlerde faşistler, liderlerinin güttüğü siyaseti aşkın ve mitsel bir hakikatle özdeşleştirdiler. Faşizmin hakikati, hareketin gerçekliğini ve liderlerini, kahramanlığın mitsel geçmişine, şiddet ve teslimiyete bağladı. Faşist ideolojide liderler, halk ve ulusla beraber bölünmez bir cephe oluşturu-yordu ve mitsel olanla bugün arasındaki sürekliliği sağlayan bağın canlı örnekleriydi. Diktatörün sorumluluğu yalnızca kendisineydi ve halk egemenliğinin yegâne kaynağı diktatördü. Hitler'in öne sürdüğü gibi, "Almanya'nın zirvesini temsil eden her kimse, çağrısını Alman Halkından [*Volk*] alır ve bu zirvede tek başına olmaya mecburdur!"⁹

Faşistler liderlerinin yanılmazlığı konusunda takıntılıydılar. Çünkü onlar için hatasızlık, mitsel ideolojideki en temel ilahi hakikatlerin bir yansımasıydı ve mitte adı geçen erkeklerin kahramanca davranışlarında cisimleşmişti. İspanyol faşist Ernesto Giménez Caballero, bu mitik tecessümü "faşiz-

8 Bkz. Alfredo Rocco, "Per la cooperazione intellettuale dei popoli", *Critica Fascista*, 1 Mart 1926, s. 52. Ayrıca bkz. Archivio Centrale dello Stato, Roma, İtalya, MRF B 58 F 129 "CANZONI FASCISTE", Cart. 1, "Per te, o Mussolini!"; Cart. 3, "Saluto al Duce"; ve aynı arşiv klasöründe, "Inno al fondatore dell' impero"; Arturo Foà, "Fascismo e classicismo", *Il Popolo d'Italia*, 18 Mayıs 1928; Giuseppe Bottai, "Ritratto di Demostene", *Critica Fascista*, 1 Mart 1926, s. 53. Arjantin faşizminde kahramanlık ve hakikat kavramları için bkz. Federico Ibarguren, *Rosas y la tradición hispanoamericana*, yayınevi bilinmiyor, Buenos Aires, 1942, s. 4. Hitler'e semptomatik bir yaklaşım için örneğin bkz. Julio Irazusta, "La personalidad de Hitler", *Nuevo Orden*, 14 Mayıs 1941; İspanyol faşist Ramón Serrano Suñer, Archivo del Ministerio de Relaciones Exteriores y Culto, Arjantin, División Política, mueble 7, casilla 22, *Guerra Europea*, exp. 258, año 1940 ve Archivo del Ministerio de Relaciones Exteriores y Culto, Arjantin, Caja 14, España, exp. 1, 1945.

9 Adolf Hitler, *Speeches and Proclamations*, 1932-1945, cilt 1, s. 420.

min genel teorisi”nin merkezine oturttu. Carlyle’ın tarih fikrinden ve daha da önemlisi Nietzsche’nin “yeni Titan”ından ve Sorel’in devrimsel şiddetinden etkilenen Giménez Caballero, “güncel dünya tarihinde” bu yeni kahraman kavramına en iyi iki örnek olarak Mussolini ve Hitler’i veriyordu. Mussolini geçmişteki kahramanlar gibi değildi ama birçok kahramanın içinde Mussolini’den bir şey vardı. Achilleus, Sesar, Charlemagne ve V. Charles gibiydi; ama bunlar Mussolini ile karşılaştırıldıklarında hepsinin noksan bir tarafı vardı. “Napolyon” dahi “başarısız bir Mussolini”ydi. Giménez Caballero, Mussolini’nin kahraman doğasının “Yunan, Hristiyan, Rönesans, Romantik veya Doğu tipi bir kahramanlığa benzemediği”ni iddia ediyordu. Yaşayan yeni bir mit olarak, geçmişteki tüm kahramanları içinde barındırıyor ve onların ötesine geçiyordu: “Bugün kimsenin kuşkusu yok – olmamalı da zaten– ki Mussolini, yeni, güncel ve benzersiz bir Kahramanlık hikâyesi olarak tarihte yerini almıştır.”¹⁰

Doğaüstü ve mistik köklere sahip olmamakla suçladıkları, kısmi doğrular ve hatta yalanlara dayandığına inandıkları liberalizm ve sosyalizmden farklı olarak, faşistler savaşan mitik kahramanlara geri dönüşün özlemini çekiyorlardı. Liderlerinden beklentileri buydu. Lugones, Arjantinli diktatör General José F. Uriburu’ya samimi bir edayla şöyle sesleniyordu: “Üniversitedeki entelektüellere [doktorlara] kulak asma generalim. Senin vatansever ve asker bilincin bize yeter. General Uriburu, General Uriburu gibi düşündüğünde daima haklıdır.”¹¹ İspanyol faşist General José Millán Astray

10 Ernesto Giménez Caballero, *La nueva catolicidad: Teoría general sobre el fascismo en Europa*, La Gazeta Literaria, Madrid, 1933, s. 128-129, 131-132.

11 Bkz. Leopoldo Lugones, “El único candidato”, María Pía López ve Guillermo Korn (der.), *Escritos políticos*, Losada, Buenos Aires, 2011, s. 320. Faşizmin liberalizmi yarı doğruların ve yalanların akımı olarak suçlaması üzerine bkz. José María Pemán, “Perfiles de la nueva barbarie”, *Acción Española*, 1 Ocak 1932, s. 131-141.

de benzer şekilde Franco'nun bir asker olarak "asla hatalı olamayacağını" savunuyordu.¹²

Liderler, hakikate inancın simgeleri idi. Bu yüzden tartışmasız olarak baş tacı edilmeliydiler. Çünkü dünyanın geleceği tehlike altındaydı. 1935'te, bir lejyoner, Romanya'nın faşist lejyonunun "on emir"ine itaat etmek zorundaydı: "Bu karanlık günlerde onun şanlı yolundan beni ayırma. Herkes bilir ki bizler lejyoneriz ve sonsuza kadar lejyoner kalacağız." İlk emir neye inanılmaması gerektiği ile ilgiliydi: "Lejyoner hareketi ile ilgili gazetede okuduğunuz veya kulağınıza ajanlar ya da dürüst insanlar tarafından fısıldanan bir haber ya da istihbarata –milliyetçi gözükse bile– hiçbir şekilde inanmayın. Bir lejyoner sadece emirlere ve liderinin sözüne inanır."¹³

Arendt gibi faşizm karşıtları için faşizm, hakikati açıkça görmezden geliyordu. Faşistler içinse hakikat, duyularla algılanan ampirik dünyanın ötesinde saklıydı. Milletin özünü en ideal şekilde yansıtanlar, asıl hakikatin temsilcisi olan liderlerdi. Öte yandan, Jacques Derrida, Buenos Aires Üniversitesi'nde yalanın kavramsal tarihi üzerine verdiği bir konferansta, Arendt'in, siyasi yalan ediminde yatan bilinçdışı ve hakikatin statüsü arasındaki dinamik etkileşimi yeterince göz önünde bulundurmadığını ikna edici bir dille anlatacaktı. Derrida, yalan söyleme ediminde bilinçdışının mantığına ve edimsel teoriye daha fazla önem verilmesi gerektiğini düşünüyordu. Arendt, yalanın, Derrida'nın bilinçdışının hayaletimsi boyutları olarak tanımladığı bu hayalî yönlerinden bahsetse de içeriğini yeterince olgunlaştırmamıştı.¹⁴ Bi-

12 José Millán Astray, *Franco el caudillo*, M. Quero y Simón Editor, Salamanca, 1939, akt. Antonio Cazorla, Franco, *biografía del mito*, Alianza, Madrid, 2015, s. 105. Liderle ilgili diğer İspanyol faşist mitleri üzerine bkz. Joan Maria Thomàs, *José Antonio Primo de Rivera: The Reality and Myth of a Spanish Fascist Leader*, Berghahn Books, New York, 2019.

13 Corneliu Zelea Codreanu, *Manual del jefe*, s. 182.

14 Jacques Derrida, *Historia de la mentira: Prolegómenos*, s. 36, 38, 43.

linçdisına doğru yapılan bu totaliter dönüş, bir mitsel boşluğu/yokluğu doldurma arzusundan, kurucu bir milli travma arayışından kaynaklanıyordu. Hakikat, muhayyel ve gerçek kolektif travmaların dışavurulmasıyla ifşa edilecek olan bu yoklukla/olmayışla ilgiliydi.¹⁵

Totaliter metinlerde sıklıkla yer alan kutsal geçmişe dönüş çağrısı (Bin yıllık Reich, Augustus'un Roma İmparatorluğu, Firavun dönemi Mısır, Çin İmparatorluğu ya da Arjantin'deki Rio de la Plata Kral Vekilliği), faşistlerin, devam eden sekülerleşme süreçlerini tersine çevirme girişimlerinin sinyalinin veriyordu. Faşistler, zamanında dinin doldurmuş olduğu alanları yeniden işgal ediyor olduklarını görmek yerine (ki Alman filozof Hans Blumenberg böyle olduğuna inanıyordu), hakiki bir dini yaşıyor olduklarına inanıyorlardı. Pratikte, kutsalın aslında "terk edip giden tanrıların" bıraktığı izde aranması gerektiği ve bu izin dönüşlerine rehberlik edeceği konusunda Martin Heidegger'le aynı fikirdeydiler.¹⁶ Bu, faşizmin mesihsel yönüydü. Nazizm'de ise bu iz, insan ruhunu şeytandan kurtaracağına inanılan antisemitist tahayyül ve pratiklerle hayata geçirildi. Birçok faşist rejimde ise daha dağınık halde, siyasi şiddet, savaş, emperyalizm ve ırkçılıkta tezahür etti.¹⁷

Faşizmde hakikatin rolünü anlamak için, faşist teorisinin, akıl ve akıldışı arasına çektiği keskin sınırı ve bu ayrımın

15 Dominick LaCapra, *Writing History, Writing Trauma*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2001, s. 49, 50.

16 Bkz. Hans Blumenberg, *The Legitimacy of the Modern Age*, MIT Press, Cambridge, MA, 1983; Derrida, *Historia de la mentira*, s. 25.

17 Nazilerde "kurtarıcı antisemitizm" üzerine bkz. Saul Friedlander, *Nazi Germany and the Jews: The Tears of Persecution, 1933-1939*, HarperCollins, New York, 1997 [Türkçesi: *Nazi Almanyası ve Yahudiler* (2 cilt), çev. Ali Selman, İletişim, İstanbul, 2016]; Enzo Traverso, *The Origins of Nazi Violence*. Faşizm ve siyasi din üzerine bkz. Emilio Gentile, *Le religioni della politica: Fra democrazia e totalitarismo*, Laterza, Roma, 2001. Heidegger, Nazizm ve antisemitizm üzerine bkz. Donatella Di Cesare, *Heidegger and the Jews: The Black Notebooks*, Polity, Cambridge, 2018.

tam merkezinde yer alan şiddeti nasıl ve neden kurguladığını göz önünde bulundurmak gerekir. Faşistler için manevi özün ortaya çıkışı, ancak şiddet, fedakârlık ve ölüm yoluyla ödenen bir kefaretle anlamlı bir siyasi eyleme dönüşebilirdi.

Selamete kavuşmak için karşıdevrim gerekliydi. Hakikat ve (liderde cisimleşen) iktidar arasındaki ilişki sayesinde bunu başaracaklarına ikna olmuşlardı. İspanyol faşist Ramiro de Maeztu'nun bu konudaki iddiası şöyleydi: “Uzun bir süre, bu karmaşık ve çalkantılı dönemin baskın bir karşıdevrimle son bulacağı konusunda ikna olmuşum. Karşıdevrim İspanya'nın kurtuluşu olacaktı.”¹⁸ İç Savaş'ın başlangıcında (Maeztu'nun faşizm karşıtlarının ellerinde can vermesinin sonrasında) İspanyol faşistleri, “kuvvet, kan ve şehitliğin Hakikat'in hizmetinde” olduğunu iddia ettiler.¹⁹ Çinli faşistler de aynı bağlamda, ahlâkın çoktan bozulmuş olduğu varsayımıyla hakikatin ancak iktidar tarafından temsil edilebileceğini savunuyorlardı: “Hakikat zorla ayaklar altına alındı. Bu nedenle zorlama olmadan hakikat de olamaz.”²⁰ Orada ve faşizmin olduğu herhangi bir yerde, hakikat, benlikten, kişinin kendisini davaya adanmasıyla ortaya çıkacaktı. Hakikatin bu totaliter yorumu evrensel olanla ilgilenmiyordu. Kıtası ideolojikti. Hakikat inanca dayanıyordu. Mitte saklı olan ebedi ve ezeli bilgi ancak benlik tarafından keşfedilebilirdi.

Nazilerin en ırkçı mit teorisini Alfred Rosenberg şunları söylemiştir: “Bugün yeni bir inanç uyanıyor – kanın Mito'su;

18 Ramiro de Maeztu, “¿No hay hombres?”, A B C, 26 Mart 1936.

19 Maeztu'nun “Hakikat için hayatını verdiğini” iddia ettiler. Bkz. “Vox clamantis in deserto”, *Acción Española*, Mart 1937, s. 6-7. Ayrıca bkz. “Tre Gennaio”, *Augustea*, 1943, s. 35.

20 Bkz. Lloyd E. Eastman, “Fascism in Kuomintang China: The Blue Shirts”, *China Quarterly*, sayı 49, Ocak-Mart 1972, s. 9. Çin faşizmi üzerine ayrıca bkz. Maggie Clinton, *Revolutionary Nativism: Fascism and Culture, 1925-1937*, Duke University Press, Durham, NC, 2017; Brian Tsui, *China's Conservative Revolution: The Quest for a New Order, 1927-1949*, Cambridge University Press, Cambridge, 2018.

kanı savunmanın aynı zamanda insanın ilahi doğasını da savunmak olduğu inancı... En parlak bilginin ışığında ihtişamla duran, Kuzey Avrupa kanının, eski ayinleri alaşağı edip onların yerine geçen o Gizem'i [Mysterium] temsil ettiğine dair bir inanç." Bu gizemin ifşası ancak tarihin "yeniden gözden geçirilmesiyle", antisemitist yalanlarla çarpıtılmış geçmişin yeniden okunmasıyla gerçekleşebilirdi. Fakat Rosenberg için bu, bir bilinç rönesansını ve Öteki'nin imhasını eşit derecede birleştiren bir yoldu: Miti "tam anlamıyla idrak etmek, her yeniden doğuşun altyapısını yaratmaktır. Bu, yeni bir dünya görüşünün, yeni-ama-eski Devlet fikrinin, hayatı yeniden idrak etmeyi sağlayacak mitosun temelidir ve bize insan-altı yaratıkların küstahça sürdüğü hükümden kurtulmamız, ırksal karakterimize uygun ve varlığın her noktasına yayılan bir kültür inşa etmemiz için gereken gücü tek başına verecektir".²¹

Faşistler için bir teori, sadece kutsal ile arasında bir bağ varsa doğruydur. Arjantin, İtalya, Brezilya ve İspanya gibi ülkelerde faşistler klasik ya da Hristiyan mitleriyle bağ kurarken, Almanya'dakiler Aryan ırkı efsanesini temel aldılar. Kan ve vatan miti Romanya Lejyonu'nun "törenle birbirlerinin kanını içen ölüm mangaları" üzerinden grotesk bir aşırılığa düşüyordu.²² Belki de Almanya ve Romanya'ya en çok, Julius Evola'nın "Kan Miti"nde yer alan bu ezoterik ırkçılık uyuyordu. İtalya'da ise durum daha farklıydı.²³

21 Alfred Rosenberg, *The Myth of the Twentieth Century*, Noontide Press, Torrance, CA, 1982, s. 61-62.

22 Kevin Passmore, *Fascism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2014, s. 86. Romanya'daki faşist hareket üzerine bkz. Constantin Iordachi, "God's Chosen Warriors: Romantic Palingenesis, Militarism and Fascism in Modern Romania", Constantin Iordachi (der.), *Comparative Fascist Studies: New Perspectives*, Routledge, Londra, 2009, s. 316-357 [Türkçesi: *Karşılaştırmalı Faşizm Çalışmaları*, çev. İsmail İlgar, İletişim, İstanbul, 2015].

23 Julius Evola, *Il mito del sangue*, Hoepli, Milano, 1937. İtalya'daki antisemitizm üzerine bkz. Simon Levis Sullam, *The Italian Executioners: The Genocide of the Jews of Italy*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 2018; Valeria Galimi,

Kan miti fantezisi, vatan toprakları, ahlâk ve adalet vurgusuyla bir tür meşruiyet aracına dönüştü. Adaletin, liderde temsil edilen temel olgulardan biri olması Almanya'ya has bir durum değildi. Ancak Almanya'da, liderin hakikati, yargı alanında rasyonel hukukun yerine geçecek şekilde yapılandırıldı. Yargısal hakikat, liderin aşkın doğası ile eşitlendi. Hitler kendisini “ulusun en yüksek yargı otoritesi” olarak ilan etti.²⁴ Carl Schmitt, 1934'te Führer'i ulusun “en özgün yargı organı” olarak nitelendirdi ancak bu konuda pek de samimi olmadığı ihtimali yüksekti. Fakat Nazizm saflarına geç katılan ancak mitsel çağrışımları son derece zeki ve sempatik bulan Schmitt, Hitler “adalete tabi değildir”, adaletin en yüksek biçimidir diyecekti. Bu ifade, Schmitt'in Nazilerin hakikat kavramını tam manasıyla anlamış olduğunu gösteriyordu.

Naziler için Hitler adaletin mutlak kaynağıydı. Çünkü Schmitt'in öne sürdüğü gibi, Führer'in yargısal doğası aynı hayati kaynaktan, yani halk hukukundan (*Volksrecht*) doğuyordu.²⁵ Hitler, Nazi Almanyası'nda hem lider hem yüksek hâkim ve Nazi Adalet Bakanı Hans Frank'ın ileri sürdüğü gibi, hem de tek yasa koyucuydu. Faşizm karşıtı düşünür Antonio Grams-

Sotto gli occhi di tutti; Marie Anne Matard-Bonucci, *L'Italia fascista e la persecuzione degli ebrei*, Il Mulino, Bologna, 2008.

24 Bkz. Carl Schmitt, “El fuhrer defiende el derecho” (1934), Héctor Orestes Aguilar (der.), *Carl Schmitt, teólogo de la política*, Fondo de Cultura Económica, Mexico City, 2001, s. 114-118.

25 A.g.e.; ayrıca bkz. Ingo Müller, *Hitler's Justice: The Courts of the Third Reich*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 1991, s. 70-79. Schmitt'in faşizme yatkınlığına dair Jean Cohen ve Andrew Arato'nun güçlü argümanı için bkz. Jean Cohen ve Andrew Arato, *Civil Society and Political Theory*, MIT Press, Cambridge, MA, 1992, s. 240. Schmitt çalışmalarına günümüzde duyulan ihtiyaç üzerine bkz. Andreas Kalyvas, *Democracy and the Politics of the Extraordinary: Max Weber, Carl Schmitt, and Hannah Arendt*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, özellikle s. 60-87. Nadia Urbinati, Schmitt'in demokrasiyi hakikatin manipülasyonu olarak algılayan uzun antidemokratik geleneği benimsemesini ikna edici bir şekilde göstermiştir. Nadia Urbinati, *Democracy Disfigured: Opinion, Truth, and the People*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 2014, s. 88.

ci'ye göre, Naziler soyut evrensel adalet kavramını radikal bir biçimde sorguladılar. Gramsci'ye göre, Nazilerin yasa kavramı, yandaşların “kör inacı”ydı.²⁶ Frank içinse adalet, halkın (*Volk*) ihtiyaçlarına Hitler'in getirdiği yorumdu. Alman kamu hukuku, Hitler'in iradesine, onun kutsal liderliğinde ortaya çıkan faşist hakikat algısına koşut olarak formüle edildi.

Naziler yargı gücünü, liderin eylem ve arzularındaki hakikati kendinin belirlediği, daha geniş bir faşist devrimci anlayışa teslim ettiler. Halkın ve milli benliğin vücut bulmuş hali olan faşist diktatör, hak ve doğrunun yaratıcısıydı. Führer, Hans Frank'ın ifadesiyle “Üçüncü Reich'in kesin buyruğu”nun²⁷ hayali kaynağıydı[:] “Führer görse ne derdi diye düşünün ve ona göre, onun onaylayacağı şekilde davranın.” Arendt'in belirttiği gibi, Eichmann, Kant'ın “bilinçdışı çarpıtma” formülü ile benzerlik gösteren bu buyruğun farkında olabilirdi. Arendt'e göre, Eichmann daha ileriki bir tarihte (Kudüs'te) “devlet tarafından yasallaştırılan suçlar” olarak adlandırdığı suçların yasal bir temeli olduğunun farkına varır, çünkü her şey Hitler'in iradesine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Uzun lafın kısıası, Naziler için kanun liderdir çünkü ideolojik hakikatin temsilcisi odur; “sözü kanun hükmündedir”.²⁸

Lider, sözüyle, hakikatin temsili ve içeriği için gereken şartları yaratıyordu. Brezilyalı faşistlere göre liderleri Plínio Salgado hem *Integralista* hareketinin²⁹ hem de arkasında yatan fikrin, yani yeni “entegralist hakikat”ın yaratıcısıydı.³⁰

26 Antonio Gramsci, *Gli intellettuali*, Editori Riuniti, Roma, 1979, s. 93.

27 “Kesin Buyruk” (*categorical imperative*) Kant'ın ahlâk felsefesinde, bir eylemi başka herhangi bir amaç için değil, yalnızca kendisi için, “nesnel zorunlu” olarak sunan buyruktur – ç.n.

28 Hans Frank, akt. Hannah Arendt, *Eichmann in Jerusalem*, s. 136. Bu buyruğun Eichmann'daki etkisine Arendt'in getirdiği yorum için bkz. s. 137, 148, 149.

29 Orijinal adı *Ação Integralista Brasileira* olan ve resmî olarak 7 Ekim 1932'de, Plínio Salgado liderliğinde Sao Paulo'da kurulan faşist oluşum – ç.n.

30 Gustavo Barroso, *Reflexões de um bode*, Gráf. Educadora Limitada, Rio de Janeiro, 1937, s. 169, 177, 178.

Salgado kendi kutsal önderliğini, klasik Avrupa ve modern Amerika mitlerinin devamı olarak görüyordu. “Bolivarvari bir siyaset” izleyen faşist lider, Latin Amerika’nın bütünleşmesiyle sonuçlanacak olan, uluslararası boyutta bir “manevi, kültürel ve iktisadi birlik” anlayışı yaratmayı umuyordu. “Güney Amerika’nın fevkalade bir yüzyılını yaşıyoruz,” diye yazıyordu Salgado. “‘Sezgi’ asrı. Karşısında savaştığı tüm apriorizmler kadar dogmatik olan bir asırlık tecrübenin sonrasında, artık yeni bir Çağ’ın eşiğine vardık. Tümdengelim yöntemlerini terk etmeden, tümevarım yöntemlerini kullanacağımız bir çağa...”³¹

Benzer şekilde, Kolombiyalı Leoparlar’ın üyesi faşist Silvio Villegas için Bolivar bir kahraman ve demokrasi karşıtı imkânların teorisyeniydi. Villegas’a göre “Bolivarcılık”, Latin Amerika ruhunun “tek ölümsüz yönü”ydü ve “fikirler, sadece Hakikat yoluyla değerlendirilebilir”di. Lugones’e atıfla, Leoparlar, siyasi çürümeyi çirkinlik ve eşitlikle özdeşleştiriyorlardı. Kolombiyalılar, Lugones gibi, kendi siyasetlerini zamanın ötesinde, Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu’nun “ruhani mirasını” temel alan bir güzellik nosyonu ile bir tutuyorlardı.³² Salgado için de Latin Amerika’nın birliği, pragmatik bir amaçtan çok, öncesinde Bolivar’ın şahsında vücut bulan ve içsel benlikten süzülen bir “sentez” arzusunu temsil ediyordu. Latin Amerika “bizi bir asırdan fazladır avutan siyasi ve edebî dışsallıkların altında uyuyan, bütün bir bilinçaltı dünyasıdır.”³³

31 Plínio Salgado, *Palavra nova dos tempos novos*, Olympio, Rio de Janeiro, 1936, s. 114-115. Salgado ve Brezilya faşizmi üzerine bkz. Leandro Pereira Gonçalves, *Plínio Salgado: Um Católico integralista entre Portugal e o Brasil (1895-1975)*, FGV Editora, Rio de Janeiro, 2018.

32 Silvio Villegas, *No hay enemigos a la derecha*, Arturo Zapata, Manizales, 1937, s. 43, 46, 50, 57, 78. Ayrıca bkz. Leopoldo Lugones, “Una página de estética”, *Repertorio Americano*, 27 Ekim 1924, s. 113-115.

33 Plínio Salgado, *Palavra nova dos tempos novos*, s. 114-115. Ayrıca bkz. Plínio Salgado, *O doutrina do sigma*, Schmidt, Rio de Janeiro, 1937, s. 168.

Salgado, bu derin Latin Amerika dip dalgalarını açığa çıkaran ve kişileştiren tek lider değildi. Lugones de Güney Amerika ülkelerinin, Arjantin'in öncülüğünde "gerçek bir doğal konfederasyon" kurmasını öneriyordu. Salgado'nun Atlantis mitinden ve Bolivarcı enkarnasyon teorisinden farklı olarak, Lugones, Latin Amerika'yla Avrupa arasında bir ayrım yapmayı reddediyordu. Ona göre Latin Amerikalı olmanın en iyi yolu "beyaz" olmaktan geçiyordu. Lugones, Uriburu'nun yükselişinden önce, "Roma'ya dönüşü" canlandıran bir mitik figür olarak Mussolini'yi görüyordu. Lugones, "Kılıcın Saati" ("The Hour of the Sword") adıyla bilinen ve Latin Amerika'da diktatörlüğün demokrasinin yerini alması gerektiğini vurgulayan ünlü çağrısında, hakikat ve gücün organik olarak bütünleşmesi için hâkimiyetin bilinen en eski şekline geri dönülmesinin zamanı geldiğini öne sürüyordu. 1930 darbesinin ardından, diktatör General Uriburu'nun sesi ve sözü, törensel biçimde, kolektif kurtuluş vaa-dini yansıtan birleştirici bir program olarak algılandı. Lugones'in işaret ettiği üzere, Uriburu'nun personası "halk ve orduyu" sentezliyordu. Halk düşmanlarının milli bilinci çürüttüğü bir zamanda, diktatör, onu şahsında millete geri kazandırıyor. Bu yüzden faşistler için lider, hakikatin sahibiydi.

Vahiyler

İtalyan faşistleri, Mussolini'nin onlara “Ebedi hakikatleri” tebliğ ettiğini söylediler.¹ Mussolini'nin sözleri, onlar için dönemin gerçekliğini ifade ediyordu. Faşistler “insan ruhunu” Duce'nin sözleri sayesinde anlayabildiklerine inanıyorlardı. Onun sözlerinde, “boyun eğmez bir iradenin” yüce nazarından süzülen bir gerçeklik vardı.² Bu sadece bir bakış açısı meselesi değildi. Sesi de mutlaktı. Sanatsal olanlar da dahil olmak üzere tüm temsil biçimleri sesinde yer buluyordu.³

Mussolini yeni faşist dünyanın kaynağıydı. O “eşi benzeri olmayan”dı. Mussolini'ye yazılmış faşist şarkılar, onun emsalsizliğini ve aşkın anlam yaratma gücünü övüyordu. Onun “Sözü” seferberliğin kaynağıydı. Mussolini ölü-

1 “Il convegno di mistica fascista”, *Il Legionario*, 1 Mart 1940, s. 4, 5.

2 Ivan, “Tra i libri”, *Gerarchia*, Ağustos 1939. Ayrıca bkz. Titta Madia, “Duce' Biografia della parola”, *Gerarchia*, 1937, s. 382. Faşist Telesio Interlandi Mussolini'ye yazdığı özel bir mektupta, Duce'nin kelimelerinin okunduğunda tam olarak anlaşılamayacağını, çünkü onların, görünürdeki anlamlarının ötesinde anlamlar taşıdığını yazacaktı. Telesio Interlandi'nin Duce'ye yazdığı mektup için bkz. Archivio Centrale dello Stato, Roma, İtalya, Ministero della Cultura Popolare, D. G. Serv. Propaganda, Gabinetto B. 43 260.2 (1941).

3 Curzio Malaparte, “Botta e risposta”, *Critica Fascista*, 15 Kasım 1926, s. 419-420.

ye bile ışık tutuyordu. “Kaderin” yolu onun ellerindeydi. “Lejyoner Kartal” adlı faşist şarkı, “deha, inanç, tutku ve hakikat”ın Mussolini’de toplanmış olduğunu söylüyordu.⁴ İtalyan faşistleri “Mussolini’nin düşüncesini yorumlayarak faşist medeniyetin analitik gövdesini yaratmak” gibi “zorlu bir görevle” karşı karşıyaydılar. Faşist Federico Forni’nin 1939’da ifade ettiği gibi, faşizm, “dünyanın yaratılması ve temsili” ile ilgiliydi. Bu yüzden, hakikati sadece gözlemek yetmiyordu, onu inşa etmek de gerekiyordu. Başka bir ifadeyle, hakikat “yapılmakta olan devrimin [*revoluzione in atto*]” bir sonucuydu. “Bilgi”, 18. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına değin “bilimseldi”. Faşizm siyasi algının tarihsel akışını etkili bir şekilde değiştirdi, bilimsel yanlışlanabilirlik kavramı terk edildi. Çünkü “faşizmin temel prensipleri değişmez ve ebedidir”. Her şekli alabilen bir bilimsel hakikat kavramı karşısında, Foni şunu savunuyordu: “Gerçeği gözle görülende değil, inançta bulan mitik bir hareket olan faşizm, bilimsel olanla ilgilenmez. Faşizm inançla görülen bir hakikattir ve bu yüzden gözle görünen hakikate üstün gelir.”⁵

Benzer şekilde Alfred Rosenberg’e göre “tüm bu hakikatin mantıksal parçası, algının eleştirisinin de temsil ettiği gibi, aklın ve kavrayışın sahip olduğu araçların manipülasyonudur. Sezgisel parçası ise sanat, masal ve dinî mitoslarda kendini gösterir”. Rosenberg için, algılanan şey ancak “organik hakikatin hizmetinde” ise kabul edilebilirdi. Pratikte bu, saf ırk mitinin hizmetinde olmakla eşdeğerdi. Algılar, ancak “bu ırka dayalı özgün halkın birleştiriciliğinin ruhsal değerlerini ve görünüşünü” ileri taşıdığı ve onu, hedef-

4 Archivio Centrale dello Stato, Roma, İtalya, MRF B 58 F 129 “CANZONI FASCISTE”, Cart. 1, “Dux” ve “L’Aquila legionaria”.

5 Federico Forni, “Appunti sulla dottrina”, *Gerarchia*, 1939, s. 459-460. Bu konu üzerine ayrıca bkz. (İspanyol faşist) Víctor Pradera, “Los falsos dogmas”, *Acción Española*, 1932, s. 113-122.

leri çerçevesinde ilerletip “büyük bir enerjiyle şekillendirdiği” sürece hakikatin kabul edilebilir bir biçimine dönüşebilirlerdi. Mitik sezgi ve algının bütünleştirilmesi olarak görüldüğü şeyin bir sonucu olarak “bilmek ve inanmak arasında başlangıçtan beri var olan çatışma, eğer çözülmezse, organik temeline geri çekilir ve böylece yeni bir gözlem ihtimali ortaya çıkar”. Rosenberg, içinde mit barındırmayan hakikatte, “tek ‘mutlak ebedi bir hakikat’ aramanın sadece bir bilmek meselesi olarak” anlaşıldığını, yani “teknik olarak olmasa da takriben ulaşılabilir bir şeyin meselesi” olarak görüldüğünü ileri sürüyordu. Rosenberg bu durumu “özünde” sapkın ve hatalı buluyordu çünkü ona göre “bir ırkın son olası iradesi halihazırda onun ilk dinî mitosunda yer bulur. Bunu fark etmek, insanın son gerçek bilgeliğidir”.⁶

Faşistler bile, mitlerin ve ampirik gözlemin organik olarak birleştirilebileceğine inanmışlardı. Ancak, hakikatin, kutsal doğası gereğince, salt ampirik gözlemle, bağımsız bir şekilde bulunabileceği ihtimalini reddediyorlardı. Buna karşılık vahiy, *etnosun* [*ethnōs*] ruhuna doğru yapılan siyasi ve mitsel sorgulamaların bir sonucuydu. Brezilyalı faşist lider Salgado’nun gözünden millet “otokton enerjilerin dibinden, kendini vahşi Teogoni’nin⁷ birliğinde ve belki henüz doğmakta olan dillerin kelime kökenlerinin kimliğinde açığa çıkaran gizemli bir şiir getiriyor[du]”. Latin Amerika “ışıktan yapılmış tuhaf bir kolye gibi, göğsüne Ekvator çizgisini, başına bir taç gibi Yengeç Dönencesi’ni ve göbeğine Oğlak Dönencesi’nin ışıldayan kemerini takan bir Güneş kıtasıdır ve koruduğu ruhun kuytusunda, kendinden habersiz, İnkaların kültü Güneş’le örtülür”.⁸

6 Alfred Rosenberg, *The Myth of the Twentieth Century*, s. 432.

7 Teogoni, tanrıların nereden geldiğini anlatan mitlere verilen addır – ç.n.

8 Plínio Salgado, *Palavra nova dos tempos novos*, s. 115. Ayrıca bkz. Plínio Salgado, *O doutrina do sigma*, s. 168.

Benzer şekilde, Rosenberg için de halkın lidere ırka dayalı “sezgisel” itaati, maneviyata dair yeni bir dönemin açılması anlamına geliyordu. “Hislerin, maddenin kaba kuvvetinin üzerindeki zaferi[ydi]” bu. Faşist dünyada adaleti, Mussolini’nin “inan, itaat et, savaş” üçlemesi sağlıyordu. 1935’te Faşizm Büyük Konseyi, Etiyopya’daki emperyalist faşist savaş üzerine şunu söylüyordu: Biz “Duce’yi, ulusal egemenliği eyleme dönüştüren [bir önder] olarak coşkuyla alkışlıyoruz”.⁹

Faşizmde hakikati, liderin ideolojisi tanımliyordu. Faşizm karşıtı Alexandre Koyré bu fenomeni 1943’te şöyle yorumluyordu: “Totaliter rejimlerdeki resmî felsefelerin tümü, herkes için geçerli, tek bir nesnel hakikat vardır fikrini saçma bulur.” Koyré bu fenomeni, hakikatin radikal eylemci bir yorumu olarak adlandırıyordu. Totaliter teorisyenler düşüncenin özsel değerini inkâr ettiler: “Onlar için düşünce bir ışık değil, bir silahtı; onlara göre, [düşüncenin] işlevi, gerçeği olduğu haliyle keşfetmek değil, aksine, bizi gerçekte olmayana doğru yönlendirmek maksadıyla onu değiştirmek ve dönüştürmektir.” Koyré’ye göre, bilimsel doğrulamanın ampirik yöntemleri, yerini feci halde mit ve duygulara bırakmıştı: “Hal böyle olunca, mit bilimden daha kıymetli oluyor, *tutkuları* ayaklandırmak için başvurulmuş retorik ise akla hitap eden ispata yeğ tutuluyor.”¹⁰

Faşistler ve faşizm karşıtları aynı kategorileri ve kelime dağarcığını paylaşıyorlardı ancak bunların siyasi anlamları ve meşruiyetleri konusunda birbirlerinden keskin bir şekilde

9 Bkz. Partito Nazionale Fascista, *Foglio d’Ordini*, sayı 147, 18 Kasım 1935, Archivio Centrale dello Stato, Roma, İtalya, Archivi Fascisti, Segreteria Particolare del Duce, Cart. riservato, B 31 F Gran Consiglio SF 13 1935. Adalet ve savaş üzerine ayrıca bkz. Angelo Tarchi, “Perché combattiamo”, *Repubblica Sociale*, 1945, s. 4, 11 ve *La Verità*, Erre, Venedik, 1944, s. 19, 25.

10 Alexandre Koyré, “The Political Function of the Modern Lie”, s. 290-300. Ayrıca bkz. Jacques Derrida, *Historia de la mentira: Prolegómenos*, s. 43, 47-48 ve Hannah Arendt, “Truth and Politics”.

de farklıydılar. Siyasi spektrumun diğer ucunda yer alan Arjantinli faşist şair Leopoldo Lugones “ispatlanabilir hakikatin” mutlak hakikati su yüzüne çıkaramayacağını iddia ediyordu. Lugones, mutlak hakikati, kahramanlık, milliyetçilik ve güzellikle özdeşleştiriyordu. Liberalizminin fenomenolojik bir hakikat algısı vardı ama bu hakikat yarımdı. Lugones için faşizmin hakikati, tarihin hem içinde hem de dışındaydı. Kökleri, Greko-Latin klasik dünyaya, Hristiyanlığa ve Amerika’nın İspanyollarca fethine dayanıyordu ve liberalizm karşısında vatansever bir isyanı temsil ediyordu. Fakat aynı zamanda tarihin sınırlarını aşan kutsal bir akımdı. Lugones’in Arjantin faşizmine getirdiği kilise yanlısı yorumda, hakikat hem iktidarın hem de Tanrısal olanın parçasıydı.¹¹

De Maeztu da Lugones gibi “ebedi bir hakikatin” varlığını öne sürüyordu; gerçeğin gün ışığına çıktığı “aşkın özler” olarak tarif ettiği doğru ve hakikatin arayışındaydı.¹² Benzer şekilde Brezilya’nın en önemli faşist entelektüeli olan Gustavo Barroso da “ebedi hakikatleri” temsil ettiğini düşündüğü Brezilya faşizmini, dünya üzerindeki en iyi siyasi akım olarak nitelendiriyordu. Ebedi hakikatler, ruhun, haçın ve milletin “birliği” iktidara geldiğinde “aşkın bir değişim”, “yeni zamanlar” vaat ediyordu.¹³ Lugones ve Maeztu gibi Barroso da bu yeni dönemin yükselişini, estetik ve mutlak hakikatin siyasi üstünlüğü olarak tanımlıyordu.¹⁴ Brezilyalı faşist entegristlerin lideri Salgado bu konuda daha açık sözlüydü. Tarihî zamanlar, mitsel zamanlarla yer değiştirdi: “Bugün Latin Amerika, zamanın şafağında ifadesini bulan yazgısı sebebiyle, dünyanın muhteşem bir bölgesidir.” “Atlantis’in ba-

11 Leopoldo Lugones, “Rehallazgo del país”, *La Nación*, 8 Kasım 1936.

12 Ramiro de Maeztu, “El valor de la Hispanidad”, *Acción Española*, 1932, s. 561-571 ve “El valor de la Hispanidad II”, *Acción Española*, 1932, s. 1-11.

13 Gustavo Barroso, *O integralismo e o mundo*, Civilização Brasileira, Rio de Janeiro, 1936, s. 16, 17.

14 A.ge., s. 145.

tışı” ve Latin Amerika’nın bugünü arasında belirgin bir ilişki vardı. “Tüm diğerleriyle hiçbir ortak noktası bulunmayan bir medeniyetin şafağında” olunduğunun sinyalini veren epik bir an yaşanıyordu.¹⁵ Bu yazgıyı, mitik bir iç gözlem yoluyla okumak, geçmiş ve gelecek hakkındaki hakikate ulaştıracaktı.

Faşizm yeni bir dünyanın vahyi idi: “Brezilya’daki Entegralizm, bugün bu duygunun yazgısını, dünyanın içgüdü ve sezgilerini ve Kıta’nın boğulmuş seslerinin kurtuluşunu temsil ediyor.” Brezilya ve Latin Amerika *ultima Thule* idi;¹⁶ dünyanın sonunda, uzak, bilinmeyen, efsanevi bir yerdi. “Biz Son Batı’yız,” diyordu Salgado. “Ve Son Batı olmamız yüzünden de İlk Doğu’yuz [*Primeiro Oriente*]. Biz Yeni Dünya’yız. Biz Dördüncü İnsanlıgız. Biz Gelecek Zamanların seher vaktiyiz. Biz Yeryüzü’nün kuvvetiyiz. Biz, en uzak devirlerde, burçlar alfabetesinden, Koç’un ışıltılı kapısında başlayan yürüyüşleriyle ilahi bir tarih yazmış olanlardanız.”¹⁷

Bugünün gerçekliği, “izahın” doğru şekli vahiyde saklıydı. Lugones, de Maeztu, Barroso, Salgado ve Atlantik’in diğer yakasındaki birçok faşiste göre, hakikatin temsili şunların bileşiminden geçiyordu: tarihin mitsel bir yorumu, siyaseti kutsalın aracı olarak görme fikri, güzel olanla adil siyaseti bir tutma ve adaletin tümüyle iktidara tabi olduğu bir kavrayış. Faşizmde hakikat gerçek sayılıyordu çünkü faşistlerin siyasi ideolojiyle özdeşleştirdikleri ruh, imge ve eylemlerin duygusal sızıntılarından köklenmişti. Eylem, vicdan muhasebesi ve inanç bir programa dayalı düşünmenin yerini aldı.

Rumen faşist Corneliu Codreanu, bütünlüklü ve aleni bir program geliştirmenin faşist hareketin aleyhine olacağını sa-

15 Salgado, *Palavra nova dos tempos novos*, s. 116-117.

16 *Ultima Thule*, “erişilebilecek en uzak yer” anlamı taşır. Naziler için Aryan ırkının mitolojik anavatanına karşılık gelir – ç.n.

17 A.g.e.

vunuyordu. İnanç ve ruhların yenilenmesi, bir programdan daha önemliydi. Rumen faşistlerin “bir doktrini var”, “onların bir dini var” diye yazıyordu. “Daha başka bir kadere biçim vermek için esrarengiz bir şekilde binlerce insanı birleştiren, daha üst katmanda bir şey bu. Sıradan insanlar, program ve doktrinleri için çok hevesli değilken, lejyonerler yüce bir inancın peşinde, kendilerini bu inanç için feda etmeye hazır insanlardır. Bu inanca derinden hizmet ederler.” Codreanu, inancın siyasi programdan çok daha önemli olduğu sonucuna varıyordu. Çünkü kimse siyasi bir program için ölmezdi ama faşistler inançları için ölmeye hazır ve istekliydiler. Faşizm “yüce bir manevi okul”du. “İnsan ruhunun devrimini” sağlayan adanmışlık duygusunu ön plana çıkarıyordu. Romanya faşizminin temel siyasi hedefi, “bireyin ve halkın maneviyatını” dönüştürmektir. Düşmanın yalanlarının karşısına dikilen, hakikat siyaseti denilen şey tam da buydu ya da Codreanu’nun ifadesiyle, düşmanın aksi yöndeki çabalarına rağmen benlikteki yozlaşmaya karşı verilen bir savaştı bu. “Halkın önüne bol keseden atılan, gösterişli yeni program ve toplumsal sistemler, gölgesinde şeytanın saklandığı bir yalandan ibarettir.” Yalanlar ampirik olarak yanlışlanabilen beyanlar değildi; Codreanu’ya göre, onlar daha ziyade “bir görevin icrasına yönelik bilinç yoksunluğunun, Rumen olan her şeye ihanet eden o aynı tanıdık ruhun” ifadesiydi.¹⁸

Bu yalanların karşısında eyleme geçilmeliydi. İngiliz faşist lider Sir Oswald Mosley’in de iddia ettiği gibi, faşist eylem demokratik diyalogun antiteziydi. Eylem, “faşizmin hakiki vatanseverliğinin” merkezidi.¹⁹ Öte yandan Arendt ve Koyré’ye göre faşizm, en basit ifadesiyle hakikate karşı çıkan, hakikat dediğinin merkezini imgelerle dolduran bir ideolo-

18 Corneliu Zelea Codreanu, *Manual del jefe*, s. 151-152.

19 Sir Oswald Mosley, *10 Points of Fascism*, B.U.F., Londra, 1933, s. 2-3.

jiydi.²⁰ Başka yerlerde de iddia ettiğim gibi, birbirinden oldukça farklı iki çağdaş yazar olan Sigmund Freud ve Jorge Luis Borges, faşizmin bu özelliğine dikkati çektiler. Borges, 1925'te *Nosotros* dergisinde çıkan bir yazısında, "Lugoneria" ("Kılıcın Saati" adıyla yaptığı çağrıyla ün kazanan Lugones faşizmi) ve faşizmin, hislerin "şahlanmasıyla" ilgilendiğini, bu durumun düşünceye yardımcı olmadığını söylüyordu. Borges, faşizmi "entelektüel kaygan yokuşlara [*tropezones intelectuales*]" benzetiyordu. Freud içinse faşizm, mitlerin ve liderin, gerçeklik ilkesine hükmettiği bir fantezi dünyasıydı.²¹ İkisi için de faşizmin problemi şuydu: Faşistler, bir yalanı, şiddet dolu, zalim bir ideolojiyi, klasik mitsel dünyanın yapısal hakikati ile bağdaştırma çabası içindeydiler. Faşizm, bastırılmış tanrıların geri dönüşünü, akıl tarafından alt edilmiş o dünya denen yuvaya dönüşünü temsil etmekle kalmıyor, söz konusu tanrılara totaliter bir siyasi kimlik kazandırıyor.

Borges ve Freud, faşizmdeki hakikat yoksunluğunu, ideolojinin akıldışılığına, eski mitleri, herhangi bir temele dayanmaksızın tek bir siyasi mitolojiye dönüştürme çabasına bağlıyordu. Freud faşizmi, hakikat üzerine patolojik bir yorum olarak kavramsallaştırdı. Borges için Nazi antisemitizminin kökeni "öğrenilmiş halüsinasyonlar" da yatıyordu. İkisi için de faşizm bağlamsal hakikatlerin (yani tarihin) inkârı demektir. İkisi de faşizmle şiddet, ırkçılık ve inanç arasındaki ilişkiye vurgu yapıyordu. Borges için faşizm tümüyle yıkıcıydı; insanlar Nazizm için olsa olsa yalan söyle-

20 Derridasıyasetin hakikat fikrini sahiplenme çabasını açık bir dille eleştirir. Ancak Arendt ve Koyré içgörülerinin siyaset dışı doğasında ısrarcı gözükmür. Arendt'e yönelik benzer bir eleştiri için bkz. Ágnes Heller, *Solo se sono libera*, Castelvechi, Roma, 2014, s. 16.

21 Bkz. Jorge Luis Borges, "De la dirección de Proa", Jorge Luis Borges, *Textos recobrados (1931-1955)*, Emecé, Barcelona, 1997, cilt 1, s. 207-208; Federico Finchelstein, *El mito del fascismo: De Freud a Borges*.¹

yebilir, öldürebilir ve kan akıtabilirdi. Faşizmden herhangi bir olumlu sonuç çıkması olanaksızdı. Faşist şiddet “kılıcın inancı”ydı, “kötü şöhretin etiği”nden filizlenen aşkın bir haldi. Borges İkinci Dünya Savaşı sırasında yaptığı bir yorumda bu ideolojik boyuta vurgu yapacaktı: Almanlar endoktrine edilmiş, şiddetin etiği konusunda “inkâr seminerleri” almış olmalıydılar. Ancak özünde “etik-dışı [*la ninguna etica del nazismo*]” olan Nazizm’in etiğinden bahsetmek terminolojik olarak çelişkiliydi.

Almanların aldığı eğitim, kaynağını kitaplardan alan, rasyonel ve etik bir eğitim değildi; onun yerine imgeleri ve duyguları esas alıyordu. Kısaca, Almanlar, batıl inanca geri dönmüşlerdi. Borges faşizmi kitabi bilgiye karşı duran bir ideoloji olarak tanımladı. 1944’te, faşizmin, nihayetinde bilgiyi ortadan kaldıracağı konusunda insanlığı uyarıyordu. Nazizm, “yeryüzündeki bütün kitapların ölümüne” yol açacaktı. Freud için ise Nazilerin kitap yakması, insanları yakmasından yeğdi. Elbette bunu söylerken Borges’in 1944’te, halen sürmekte olan Yahudi Soykırımını ile ilgili bildiklerinden haberdar değildi. Freud, Nazilerin kitap yakmasını, öğrenilmiş kültürün reddi olarak yorumluyordu: “Nasıl da gelişmişiz ama! Ortaçağ’da olsak beni yakarlardı. Oysa şimdi kitaplarımı yakmakla yetiniyorlar.”²²

Bu bağlamda, bazı faşistlerin epistemolojik aşırılıkları, siyasi bilginin kaynağı olarak okumanın değerini inkâr edecek noktaya geldi.²³ Öte yandan birçok faşiste göre düşünce eylemle birleşmeliydi. Mussolini’ye göre bir faşisti kusursuz kılan kitap ve tüfektir.²⁴ Faşistlerin kitaplarla ve kültürle

22 Bkz. Jorge Luis Borges, “El propósito de Zarathustra”, Borges, *Textos recobrados*, cilt 2, s. 211-218; Michael Molnar (der.), *The Diary of Sigmund Freud, 1929-1939*, Maxwell Macmillan, New York, 1992, s. 149.

23 Bkz. Omero Valle, “Dell’ intelligenza fascista”, *Gerarchia*, 1939, s. 703.

24 *Libro e moschetto, fascista perfetto*. Bkz. Italo Calvino, “Il Duce’s Portraits”, *New Yorker*, 6 Ocak 2003.

oldukça karmaşık bir ilişkileri vardı. Fütürizm ve diğer modernist edebiyat ve sanat formları dahil bazı güçlü entelektüel akımların faşizme temel oluşturduğu muhakkaktı. Fakat faşizm, aynı anda siyasi motivasyonunun temel kaynağı olarak entelektüelizm karşıtlığına sarılıyordu. Perulu Marksist entelektüel José Carlos Mariátegui'nin öne sürdüğü gibi otantik bir faşist için faşizm "bir kavram değildir". Faşizm sanata şiddet adına karşı çıktı. Mussolini'nin ideolojik duruşu "duyguyla yol alıyordu".

Mariátegui 1920'lerde faşizmin temel niteliklerini, özellikle de Aydınlanma karşıtı özelliklerini analiz edecekti. Hareket "özgürlük ve demokrasiye, bunlardan başka bir de dil bilgisine karşıydı".²⁵ Kültürü reddetmeye dair ideolojik bir karar almıştı. Benzer şekilde Adorno, faşist duygusallığı, "ilkel, derinliksiz duygu" olarak basit bir şekilde yorumlamaktan ziyade, bilinçdışı dünyada olduğu farz edileni taklit ya da simüle etmek için alınan net bir karar olarak görüyordu. Faşistler bu "kolektif olarak geriye düşüşü" bilinçli olarak istediler. Faşizm, yandaşlarına, irrasyonalizmin basit bir şeklini değil, gerçek duyguların bir kurmacasını sunuyordu.²⁶

Faşistler için soyutlamalar ve problematik sembolizm, gizliden gizliye liberalizm ve demokrasiyi çağrıştırıyordu. Metne bağlı kalmak, faşistlerin duygu ve imgeler dünyasına geri dönüş planları için potansiyel bir tehlike oluştuyordu. Kavramsallaştırma için kullanılan metin, duyumsal durumun uzağındaydı; bu bir tehlikeydi. Kavramlar ve ilkel, aklın ve sağduyunun serapları olarak nitelendiriliyordu ve düzeltilmelerine ihtiyaç vardı. İronik bir biçimde, faşistler için "bilinçli olma hali", hakikatin şiddetle dışsallaştırıl-

25 José Carlos Mariátegui, *Obra política*, Era, Mexico City, 1979, s. 122, 124, 137.

26 Theodor W. Adorno, "Anti-Semitism and Fascist Propaganda" (1946), *Gesammelte Schriften*, Suhrkamp, Frankfurt, 1990, cilt 8, s. 398, 403.

masının sonucuydu; şeylerin analogik ve sembolik düzenini alaşağı eden, şiddet içeren performatif eylemlerden gerçeğe, yani apaçık şiddete ve fethetme doğru yönelmekti. Bilinç ve sezgi, faşist totaliter devletin gözünde birbirini besleyen, organik bir ilişki içerisindeydi.²⁷ Kısacası, faşistler için bilinçli olma hali, bilinçdışının mitsel güçlerini gün yüzüne çıkarma arayışında tanımını buluyordu.

27 Bkz. Archivio Centrale dello Stato, Roma, Italya, Archivi Fascisti, Segreteria Particolare del Duce, Carteggio riservato, BI F 2 SF 9 GENTILE GIOVANNI; Giovanni Gentile, "La legge del gran consiglio", *Educazione Fascista*, Eylül 1928. Ayrıca bkz. Luigi Chiarini, "Coscienza imperiale", *Critica Fascista*, 15 Haziran 1928, s. 235; Enzo Capaldo, "Attualità della vigilia nella formazione della coscienza fascista", *Critica Fascista*, 1 Ocak 1934, s. 20.

Faşist Bilinçdışı

Faşizm, otantik varlığın siyasi ayarını ve ifade bulmasını sağlayan kolektif bir araç olma iddiasındaydı. Ruhun, dünyaya dair otantik, içsel bir birikime sahip olduğu fikri faşist entelektüel sürecin merkezinde yer alıyordu. Faşistlerin siyaset anlayışının kökeninde bu vardı. Örneğin, Mussolini'nin erkek kardeşi Arnaldo, faşizme egemen olan arzunun, içsel ve genel bir yenilenmeyi teşvik ettiğini öne sürüyordu. Ona göre, Mussolini'nin işi, bu kolektif *animaya*¹ gerekli ayarı vermektir. Siyaset, ruhu yakalayıp dönüştürmeyi ve onu geleceğe taşımayı sanattan daha iyi becerebilirdi. Kısacası faşizm için ruh, siyasi meşruiyetin kaynağıydı.²

İnsanların bireysel ve kolektif arzuları liderin personasında somutlaşmıştı. Lider, bir bakıma egemenliğe dair faşist yorumların ifadesiydi. Elbette bu egemenlik fikri kaynağını kolektif iradeden alıyordu ama sadece göstermelik olarak...

1 Anima, Carl Gustav Jung'un analitik psikoloji ekolünde, erkeklerin kolektif bilinçaltındaki dişil yanını temsil eder – ç.n.

2 A. M., "I segni del tempo", *Il Popolo d'Italia*, 1 Ocak 1928. Ayrıca bkz. "Senso dell' eterno in Mussolini", *La Repubblica Fascista*, 22 Aralık 1944, s. 1.

Bu arzuların ideal temsilcisi sadece liderdi. Milletin kolektif amaçlarını bir tek o anlayabilirdi ya da daha farklı bir ifadeyle, insanların gerçekte ne istediğini onlardan daha iyi biliyordu. Hitler'e göre liderin rolü halkın arzularını tatmin etmektir çünkü "sıradan insanlar, içlerinde, kendilerinin de ne olduğunu tam olarak bilmedikleri arzular barındırırlar ve genel kabulleri vardır, fakat amaçlarını ya da arzularını tatmin etmek şöyle dursun, onların gerçek doğası hakkında tam bir berraklığa sahip değillerdir."³

"En güçlü adam" olan şefe bu görevi "doğanın düzeni" veriyordu. Hitler'in sözlerinden çıkan sonuç şuydu: İnsanların, liderin gerçek anlamda önemsenmeye değer, tek ve biricik varlık olduğuna dair içsel kabulleri, aslında bir nevi dinî yenilenme şekliydi. Bir lider alenen bir eyleme geçmeden önce, halkın "psşik dürtü"sünden yola çıkmalıydı. Hitler için, "kahramanca bir çözüm" bulamayan milletler "iktidarsız"dı. Tüm halkın, liderin personasında vücut bulması, siyasi arzuların bu yolla tatmininin sağlanması ise bu durumun tam aksiydi: "Kader elbet bir gün, bu amaç için gerekli donanıma sahip, uğruna yanıp tutuşulan o içsel doygunluk hissini beraberinde getirecek bir adam bahşeder." Hitler, böylesi bir adamın gelişini, mitik bir mücadelenin, olgusal gerçeklerle teyit edilemeyen tarihötesi bir alinyasının sonucu olarak yorumluyordu. Şef, "ait olduğu yerde olan", tarihin belirlediği "en iyi adam"dı. "Bu hep böyle olacak ve sonsuza dek böyle kalacak, zira geçmişte de hep böyle oldu." Geçmiş ve bugün arasında doğrusal bağlantılar kuran bu mitsel vizyonda Hitler, "insana atfedilen sözde bilgeliği", "hakikatin" karşısına koyuyordu. Tarih, bilinç ve "bilinçdışının hegemonya savaşları" ile doluydu.⁴

3 Adolf Hitler, *Mein Kampf*, s. 510.

4 A.g.e., s. 509-512.

Mussolini kendisini, “bilinçdışı kolektif”in baş tercümanı ilan etmişti. Reaksiyoner proto-faşistlerin Fransa ayağı da benzer bir vizyona sahipti. Maurice Barrès, “bilindışının üstünlüğünü” yere göğe sığdıramazken, Charles Maurras sezgilerin ve bilinçdışının toplumun örgütlenmesinde merkezî bir role sahip olduğunu savunuyordu.⁵ Faşizmde meşruiyet, siyasi meşruiyetin bilinçdışından devşirilmesi gibi, kerameti kendinden menkul bir zanna dayanıyordu. Bu yaklaşımdan bakıldığında, milli hakimiyet halk çoğunluğunun sandıktaki ifadesinde değil, faşist devlet ve liderdeki ikili diktatöryel yapıda vücut buluyordu. Faşizm, Mussolini’nin kurduğu totaliter devlette cisimleşti. İtalyan faşist Michele Bianchi’nin öne sürdüğü gibi “devletin karakteri canlıdır; devlet soyut bir kavram ya da yargısal bir formül değildir. Devlet bir his, bir iradedir: milletin hissi ve iradesidir”. Bianchi, böyle söyleyerek Mussolini’nin yönetimindeki devletin sadece bir siyasi gerçeklik değil, ayrıca “bir ideal ve etik gerçeklik” olduğunu ileri sürüyordu.⁶

Bu “milletin iradesi”, faşizmin devleti fethetmesinin bir sonucuydu. Öyle genel bir devlet değil, basbayağı faşist bir devletti söz konusu olan. Faşist algıdan köklenmişti ve mitsel bilinçdışını sahneye koyuyordu. Faşist diktatörlük onun dışsallığı oldu. Bilinçdışı kavramı, ideolojikti çünkü taraftarları bu kavramın daha gerçekçi bir algı düzeyinin ötesine geçmesini bekliyorlardı. Ancak, faşist siyasetin içsel özgünlüğüne dair bu iddialar aslında faşist bir rasyonalizasyondur. Başka bir ifadeyle, faşistlerin dürtü, mit ve fanteziler üzerine yaptığı program karşıtı siyasi vurgu-

5 Zeev Sternhell, *The Anti-Enlightenment Tradition*, Yale University Press, New Haven, CT, 2010, s. 318, 329, 328.

6 Michele Bianchi, “Il concetto di rappresentanza nello Stato fascista”, *Il Giornale d'Italia*, 27 Kasım 1929, s. 1.

ya gerekçe oluşturunuyorlardı. Bu yüzden, faşist bilinçdişi, ne ironik, bilinçli bir eylemin sonucuydu. Faşistlerin görüşüne göre halk, iktidarını daimi olarak, halkın ideal benliğinin en iyi ifadesini ortaya çıkaran lidere havale ediyordu. Halk egemenliği liderin şahsında tecelli ediyordu. Hükümdarlar meşruiyeti kendilerinde ararken, faşist lider, meşruiyetin halkta olduğunu iddia ediyordu. Ancak faşist retorik ve inanışta, söz konusu meşruiyet ilahi çağrışımlardan yoksun değildi. Mussolini için “halk egemenliği”, mutlak iktidar sadece ve sadece, mutabakat arayan değil, zora dayalı hüküm süren bir lidere havale edildiğinde var olabilirdi.⁷ Ancak Mussolini, sadece halk iradesini okuyabilen ya da “halkın gücünün kesinliğini” doğrulayan bir lider değildi. Mussolini, kendi sezgilerini tercüme etmeyi başaran da bir liderdi. Hitler gibi Mussolini de halkın gerçekten neyi istediğini bildiğini sanıyordu. “Milletin nabzını” içeriden hissedebildiği kanısındaydı.⁸

Sonuç olarak, faşistler, Fransız teorisyen Georges Sorel’e hayranlıklarını ifade ettikleri zaman bile, onun konuyu ele alış biçimine eleştirel yaklaştılar. Çünkü Sorel mitlerin gerçekliğine değil, sadece siyasi gücüne inanıyordu. Brezilyalı faşist lider Salgado için Sorel’in problemi, tarihi bir sınıf mücadelesine indirgemesiydi: “Sorel’in tekniği” “İsa Peygamber’in tekniğine” karşı çıkıyordu. Kısacası, Sorel’in Tanrı inancı yoktu. “Hayat dolu ama yetersiz”di. Kolombiyalı faşistlerin öne sürdüğü üzere, Sorelci teori “komünizm”

7 Edgardo Sulis (ed.), *Mussolini contro il mito di demos*, Hoepli, Milano, 1942, s. 71, 72. Ayrıca bkz. Gustavo Barroso, “Procurador dos descaminhos”, *A Offensiva*, 13 Nisan 1935 ve İngiliz faşist lider Sir Oswald Mosley, *Fascism: 100 Questions Asked and Answered*, B.U.F., Londra, 1936, s. 15. Egemenlik kavramının tarihi üzerine bkz. Dieter Grimm, *Sovereignty: The Origins and Future of a Political and Legal Concept*, Columbia University Press, New York, 2015.

8 Bkz. Benito Mussolini, *Scritti e discorsi di Benito Mussolini*, cilt 3, s. 108; Simonetta Falasca-Zamponi, *Fascist Spectacle: The Aesthetics of Power in Mussolini's Italy*, University of California Press, Berkeley, 1997, s. 258.

kadar onun “panzehirlerini” de üretti: faşizm ve Nazizm. “Şiddet”in tek üretken güç olduğunu düşünüyorlardı, fakat şiddeti üretmek, ruha destansı bir biçim vermeden mümkün olamazdı. Bunu da ancak “din, zafer ya da yüce bir siyasi mit” başarabilirdi. Mussolini, “Sorel gerçekten de *bizim üstadımızdır [nôtre maître]*” diyecekti. Ancak Mussolini, Sorel’i “zihniyetine” şekil veren yazarlardan biri olarak sunarken, ahlâki konularda ondan büyük ölçüde ayrıldığını da belirtiyordu. Sonuçta Mussolini’nin mitsel olanın gerçekliğine duyduğu inanç, miti araçsallaştıran Sorelci yaklaşımın çok ötesindeydi.⁹

Mussolini, (kendince çözümlediği) halkın arzularını kutşalın arzularıyla birleştiriyordu. 1926’da milletin tarihsel alını yazısını düşündüğünde, o âna gelene kadar yaşananlarda yüce bir iradenin işini, “takdiri ilahinin yanılmaz elini, ilahın şaşmaz işaretini” “gördüğünü” söyleyecekti.¹⁰ Birçok faşist aynı fikirdeydi. Onların gözünde Mussolini’nin zihni “ilahi olanın insandaki haşmetli nüfuzuydu”. Mussolini’nin ruhu, tüm ruhların kolektif somutlaşması, içte saklı İtalyan otantikliğini okumanın ideal kaynağıydı.¹¹ Mussolini bu sayede, her yaptığını ya da söylediğini, hayata geçirdiği her siyasi fantezi ve arzuyu, faşizmi sürekli olarak yeniden formüle ederek amansızca savunabildi. Faşist entelektüel Camillo Pellizzi’nin öne sürdüğü gibi, faşist bir dogmaya ihti-

9 Plínio Salgado, *A doutrina do sigma*, Schmidt, Rio de Janeiro, 1937, s. 21; Alfonso de LaFerrere, *Literatura y política*, Manuel Gleizer, Buenos Aires, 1928, s. 128; Silvio Villegas, *No hay enemigos a la derecha*, s. 224. Mussolini ve Sorel üzerine bkz. Falasca-Zamponi, *Fascist Spectacle*, s. 213; Emil Ludwig, *Colloqui con Mussolini*, Mondadori, Milano, 1932, s. 124; Benito Mussolini, *Opera omnia*, cilt 20, s. 123. Nazizm ve ahlâki yeni doğuş üzerine bkz. Claudia Koonz, *The Nazi Conscience*, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, MA, 2003, s. 31, 33, 75.

10 Bkz. Benito Mussolini, *Scritti e discorsi di Benito Mussolini*, cilt 5, s. 322.

11 Roberto Pavese, “Filosofia e religione nel momento presente”, *Gerarchia*, Kasım 1936, s. 761. Ayrıca bkz. Cesare Colliva, “*Impero fascista*”, *Meridiani*, Mart-Nisan 1936.

yaç yoktu çünkü dogma halihazırda Mussolini'nin personası ve eylemleri idi.¹² Sanki siyasi dürtülere dair bir teori üretiyormuşçasına, Mussolini her şeyi kapsayan, bütünsel bir aktöre dönüştü. Bu, “faşist devrimin kahramanlarına” yazılan marşta olduğu gibi, ölümün karşısında yaşamın olumlanmasının bir sonucuydu. Mussolini'nin kendisi de yaşamı radikal bir mücadele olarak algılıyordu.¹³

Faşistler için sezgiler, ruh, karakter ve kişilik, somutlaşmış mitlerin, biyolojik gerçeklerin ve imparatorluk geçmişinin kolektif mirasıydı. Rasyonel dolayımardan yoksun olan faşist benlikler artık zihinsel soyutlamaların değil, ülkenin imparatorluk mitinin canlı temsilcileriydi. Beden ve zihin arasındaki soyut ayrıma karşı olan Pellizzi, “ruhun” “hakikati emen [*realta assorbente*]” bir özelliği olduğunu savunuyordu.¹⁴ Faşistler, izledikleri siyasetin, bu “hakikati” “içkin” şiddet, savaş ve emperyalizm tecrübeleri üzerinden ifade ettiğini düşünüyorlardı. İmparator, “hiyerarşik içgüdünün” başlıca ifadesiydi.¹⁵ Sonuç olarak, faşistlerin bilinçdışı fikrine göre, liderin ihtiyaçları, yıkıcı dürtülerin yükseldiği, şiddetli arzuların doğrulandığı yegâne kaynak olarak görülmeliydi. Özetle, faşizm, saf arzunun (topyekûn savaş, dört başı mamur bir şiddet ve düşmanın imhası) sadece kendisinde cisimleştiğine inanırken, aynı zamanda ideolojisinin ana hatlarıyla teması olmayan her türlü arzuyu da bastı-

12 Bkz. Camillo Pellizzi, “Pensiero fascista”, *Il Popolo d'Italia*, 5 Nisan 1925. Ayrıca bkz. Alessandro Pavolini, “La funzione del partito”, *Critica Fascista*, 1 Temmuz 1926, s. 171.

13 Bkz. “Il messaggio del Duce”, *Il Giornale d'Italia*, 27 Ekim 1935; Benito Mussolini, *Opera omnia*, cilt 32, s. 105; Sulis, *Mussolini contro il mito di demos*, s. 49. Ayrıca bkz. Francesco Maria Barracu, *La voce della patria*, Erre, Venedik, 1944, s. 15, 18. “Inno a Mussolini” ve “Inno dedicato agli Eroi della Rivoluzione Fascista” adlı şarkılar için bkz. Archivio Centrale dello Stato, Roma, Italya, MRF B 58 F 129 “CANZONI FASCISTE”, Cart. 1 ve Cart. 3.

14 Camillo Pellizzi, “Educazione fascista”, *Il Popolo d'Italia*, 10 Şubat 1928.

15 Volt, “L'imperialismo economico”, *Il Popolo d'Italia*, 1923. Ayrıca bkz. Nardo Naldoni, “La guerra”, *Meridiani*, Haziran 1936, s. 2;3.

rıyordu.¹⁶ Faşizm, siyasi arenadaki şiddet dürtülerinin zirve noktasını temsil ediyordu. Bu durum Mussolini tarafından “tehlikeli sulara yüzmek” ya da İspanyol faşist Giménez Caballero tarafından mistisizmle aşılanmış yaratıcı tehlike olarak özetlenmişti. Giménez Caballero’nun mükemmel faşist dünyasında “acı ve savaş” kavramları “müspet ve doğüstü bir değere” sahipti.¹⁷

Bir öznenin “acı ve savaşta” aşkın bir değer bulması fikri, faşist düşüncenin insandışlaştırma boyutlarının bir göstergesidir. Bu bakışa göre hakikat, insanlık tarihi ve insan failliğine değil, doğüstü bir dünyaya aittir. Hakikatin kutsal formuna duyulan bu inanç, açıkça Hristiyan teolojisiyle alakalı çağrışımlar barındırıyordu. Incil’de Tanrı’nın hakikati insanların yalanlarıyla ters düşer: “Herkes yalancı olsa bile, Tanrı’nın doğruyu söylediği bilinmelidir.” Tanrı’nın hakikatine inanmayanlar tamamıyla şeytanlaştırılırlar: “İsa’nın Mesih olduğunu inkâr eden yalancı değilse, yalancı kimdir? Baba’yı ve Oğul’u inkâr eden Mesih karşıtıdır.” İnançsızların yalanları şeytanın eseri idi. Onlar, yargıda bulunmayı insani standartlara bağlıyor ve hakikate sadece inançla ulaş-

16 Bkz. Federico Finchelstein, “On Fascist Ideology”, *Constellations*, sayı 15, 2008, s. 320-331. Faşizm üzerine önemli çalışmalar için ayrıca bkz. Zeev Sternhell, *Ni droite ni gauche: L'idéologie fasciste en France*, Gallimard, Paris, 2012; Ruth Ben-Ghiat, *Fascist Modernities*, University of California Press, Berkeley, 2001; Geoff Eley, *Nazism as Fascism: Violence, Ideology and the Ground of Consent in Germany*, Routledge, Londra, 2013; António Costa Pinto, *The Nature of Fascism Revisited*, Social Science Monographs, Boulder, CO, 2012; Angelo Ventrone, *La seduzione totalitaria: Guerra, modernità, violenza politica: 1914-1918*, Donzelli, Roma, 2003; Emilio Gentile, *Fascismo: Storia e interpretazione*, Laterza, Roma, 2002; Giulia Albanese, “Brutalizzazione e violenza alle origini del fascismo”, *Studi Storici*, sayı 1, 2014, s. 3-14; Sandra Deutsch, *Las Derechas: The Extreme Right in Argentina, Brazil, and Chile 1890-1939*, Stanford University Press, Stanford, CA, 1999; Joan Maria Thomàs, *Los fascismos españoles*, Ariel, Barcelona, 2019.

17 Bkz. Benito Mussolini, *Opera omnia*, cilt 21, s. 40-41. Ayrıca bkz. Ernesto Giménez Caballero, “Tre fasi del generale Franco”, *Gerarchia* (1937), s. 153 ve *Genio de España*, La Gaceta Literaria, Madrid, 1932, s. 134, 318.

labileceği gerçeğine karşı çıkıyorlardı: “Söylediklerimi neden anlamıyorsunuz? Benim sözümü dinlemeye dayanamıyorsunuz da ondan. Siz babanız İblis’tensiniz ve babanızın arzularını yerine getirmek istiyorsunuz. O, başlangıçtan beri katildi. Gerçeğe bağlı kalmadı. Çünkü onda gerçek yoktur. Yalan söylemesi doğaldır. Çünkü o yalancıdır ve yalanın babasıdır.”¹⁸ Faşizmin hakikat fikri, ilahi hakikat ve şeytani yalanlar arasındaki geleneksel karşıtlıktan ortaya çıktı. Arjantinli faşist rahip Leonardo Castellani, 1943’te, hakikate erişmenin tek yolu onu Tanrı’dan “tercüme etmektir” diyecekti. Sonuçta, bilimsel hakikat, yerini “mistik hakikate” bıraktı.¹⁹ Faşizm özfarkındalığı reddediyor ve onun yerine sözde arınmış bir benlikten ortaya çıkan Tanrısal hakikati koyuyordu. Giménez Caballero şöyle yakınıyordu: “İnsanoğlu, doğruyu yanlıştan ayırt etme yetisinin üzerine lüzumundan fazla kafa yordu; birliğin bölünmezliğine inanmayı bırakarak sonunda onu aşındırdı ve sulandırdı. Freudculuk ve mükemmel gerçekçiliğin peyda ettiği gayrimeşru çocuğunun arkasındaki sır budur.” Freudcu teori solcuların ve düşman Yahudilerin kültürünün bir parçasıydı; hem ilkelciliğin özü hem de seküler modernitenin alametifarikasıydı: “Yontma Taş Devri’nin ilkel insanı ve bugünün vahşisi, ikisi birden, bilmeden Freudcu ydu.”²⁰

Freudcu teoriyi, aşkın bir hakikat algısına sahip olmak arzusu şeklinde yorumlayan –aslına bakılırsa Freud’un benlik teorisinin eleştirel bir unsuruydu bu– Giménez Caballero gibi faşistler milliyetçi ve dinsel bir hakikati savundular.

18 Romalılar 3:4, Yuhanna 2: 22, Yuhanna 8: 43-45.

19 Leonardo Castellani, *Las canciones de Militis: Seis ensayos y tres cartas*, Ediciones Dictio, Buenos Aires, 1973, s. 61.

20 Bkz. Ernesto Giménez Caballero, *Genio de España: Exaltaciones a una resurrección nacional y del mundo*, Ediciones Jerarquía, Zaragoza, 1938, s. 211 ve *Casticismo, nacionalismo y vanguardia: Antología, 1927-1935*, Fundación Santander Central Hispano, Madrid, 2005, s. 73, 105, 172.

Bu hakikate erişmek için bütün şüpheleri arkada bırakmak gerekiyordu. Ancak bu şekilde “çıplak bir idrakın hakikatine” inançla sarılabilirlerdi. Kısaca faşist siyaset, bireyselden kolektife giden yolun kendisiydi: “Yaşama sanatı ... bireysellikten çıkıp vatanla bütünleşmek ve sonrasında barış ve Tanrı düşüncesiyle dolu, ebedi ve yüce bir duruma varmaktır.” Caballero şöyle devam ediyordu: “Sadece Tanrı’nın çalıştığı ve dinlediği bir müzik notasının, melodi içindeki ferdi disipliniyle itaat edelim.”²¹

Faşist siyasi teoloji, insanlık tarihinin ötesinde duran bir hakikati çağırmada ve eleştirel sorgulamaları benliğe feda etmede gerçekliğe doğru giden kutsal bir yol sunuyordu. Bunu yapabilmek için algıyı reddetmek ve gerçeklikten neredeyse tamamıyla yabancılaşmak gerekiyordu. Bu durum inançlı faşistlerin, psikanalitik teknikle erişilen özfarkındalığa karşı derin bir güvensizlik duymasına yol açtı. Freud’u eleştirmek faşistler için neden önemliydi? Psikanalizle girdikleri bu savaşta neyi kaybetmekten korkuyorlardı? Takip eden bölümde bu sorular ele alınacak.

21 Bkz. Giménez Caballero, *Casticismo, nacionalismo y vanguardia*, s. 73, 102, 103, 129, 160, 183, 241-242.

Faşizm Psikanalize Karşı

Avrupa'dan dönmüş genç bir şair olan Jorge Luis Borges, 1921'de İspanyol arkadaşına, iddialı –belki de imkânsız– bir edebiyat projesi hakkında yazıyordu. Macedonio Fernán-
dez ve diğer yazar arkadaşlarıyla beraberce yazacakları bir fantastik romandı bu. Borges'in söylediğine göre, olay ör-
güsü, iktidara gelmek için Arjantin halkına “genel bir nev-
roz” bulaştırmayı hedefleyen, kurmaca bir Bolşevik planı et-
rafında geliyecekti.¹ Borges bu romanı yazmadı ve birileri-
nin böylesi bir kurgusal hikâyeyi, ülke için gerçek bir teh-
dit olarak tasavvur edeceğini de büyük ihtimalle öngörme-
di. Oysa Arjantin'de bir grup faşistin Yahudi komplosu ola-
rak tanımladıkları tehdit tam da buydu. Borges'in bu komp-
loda parmağı olduğunu bile düşündüler. Bu gruba göre, Ya-
hudiler, kitlesel nevroza mükemmel bir örnek teşkil eder-
ken aynı zamanda bu hastalığı yayarak ülkeyi kontrol altına
almaya kalkışıyorlardı. Freudcu psikanaliz burada hem araç
hem de amaçtı.

1 Carlos Meneses, *Cartas de juventud de J. L. Borges (1921-1922)*, Orígenes, Mad-
rid, 1987, s. 15.

Faşistlerin mistisizm, şiddet ve hiyerarşik benlik hakkındaki fikirleri psikanalitik teoriyle derin bir tezat içindeydi. Birçok faşist için bilinçdışının psikanalitik kategorileri sadece düşman için geçerliydi. Faşizmin kutsal boyutunu inkâr eden ve onu Batı'nın barbarlığa geri dönüşü olarak nitelendiren Freud, sadece faşistlerin amaçlarına değil, onların kendi eylemlerini kavrayabilme yetilerine de karşı çıktı. Leopoldo Lugones için Freud kabul edilemezi simgeliyordu: Kutusallık fikrini ve dolayısıyla faşizmin temsil ettiği siyaseti sorguluyordu. Lugones şöyle yazıyordu: Freud için "Tanrı kendi içinde iki kutba ayrılmış, bazı vahşi kabilelerin sahip olduğu evcil canavar ya da Totem'in idealizasyonundan başka bir şey değildir".² Freud, sezgisel güçlerin olumsuzluklarını vurgulayan bir "din karşıtı"ydı. Lugones, psikanalizi her şeyden önce "Hristiyan karşıtı" ve dolayısıyla Hristiyan faşizminin ebedi hakikatine karşı olarak görüyordu. Aynı zamanda, Virgilio Filippo gibi Arjantinli kilise yanlısı faşistler, psikanalitik teorinin normallik, arzu ve patoloji üzerine yaklaşımlarından rahatsızdı. Kısacası, Freudcu teoriler, benlik ve kutsal hakkındaki aşkın hakikatlere açıkça tehdit oluştuyordu. Filippo, döneminin en ateşli Freud karşıtı Yahudi düşmanıydı. Birçok Arjantinli faşist gibi o da psikanalizi ülke için bir tehdit olarak görüyordu. Bu perspektif belirli bir "iç düşman" tasavvuruna dayanıyordu. Yahudilere her şeyden evvel seküler ve ırkçı bir saldırı söz konusuydu. Ancak yine de geleneksel, dinsel antisemitist unsurları da bünyesinde barındırıyordu.

Filippo, bu konu üzerine sıklıkla antisemitist yazar Dr. Al-bérico Lagomarsino'nun yazdıklarını aktarıyordu. Lagomarsino, Filippo'nun Freudculuk ve özellikle de Yahudilerin kültürel ve sanatsal faaliyetleri üzerine düşüncelerini payla-

2 Bkz. Leopoldo Lugones, "La formación del ciudadano", *La Nación*, 13 Şubat 1938.

şıyordu. Kültürel alanda çalışan çeşitli Yahudi girişimciler, “Freud’un psikanaliz teorisini” benimsemişlerdi ve “libidinal enerjinin süblimasyonunu” sanatsal bir ifadeye dönüştürüyorlardı. Lagomarsino için psikanaliz teorisi, özellikle Yahudilerde ruhu seyrelten ve duyulara üstünlük tanıyan bir “sanatsal teşhire” olanak tanıyordu. Fiziksellik ve bedensel arzular, sanatsal formlarda “geri adım” atmak demekti. Lagomarsino, bunları özellikle semitist vasıflar olarak alenen suçlarken, aynı zamanda Yahudiler tarafından desteklenen psikanalitik sanatın “iffetsizliğine” karşı yarı pornografik bir düşkünlük sergiliyordu. Lagomarsino, “Yahudi sanatı” olarak adlandırdığı bu sanatı tanıtmak için karnavalesk, hat- ta sefahat dolu imgeleri oldukça etkili bir şekilde kullandı. “Yahudi sanatının” tanımlayıcı özelliklerini, ayırt edilmesi imkânsız çıplak bedenler, “şehvet düşkünü gruplarda çıplak vücutlar”, akın akın kadın bedenleri, hafif giysiler, birbirinden kopuk insanlar ve ışık ve müziğin manipülasyonu olarak tarif ediyordu. Kısaca, Lagomarsino şunu ileri sürdü: “Görünen o ki önerilen tema çiftleşme. Yahudi idaresi altındaki modern sanat budur!”³

Filippo’ya göre, Freud’ın başlıca amaçlarından biri aşırı cinselliğin önünü açmaktı. Psikanalizin babası, Epikürcü doktrinleri ve dolayısıyla “özgür hazzı [*libre gozo*]” savunuyor, “kadın tacizine” ve “bu yüzyılın kepezeliği olan Yahudi-Mason-Komünist keşiflere” doğru inen bir merdiven inşa ediyordu. Sonuçta, “Freud’un derdi, Tanrı’nın bu dünyadaki etkisine karşı durmaktı”.⁴ Filippo, “Şeytan ve Fallus’a tapan” herkesi aynı çatı altında toplayan bu Yahudi komplosunun cinsel boyutundan dehşete düşen tek Yahudi düşmanı değildi. Birçok Katolik antisemitist de Freud’un Hırıs-

3 Albérico S. Lagomarsino, *La cuestión judía: Su estudio analítico y crítico*, yayıncısı belirsiz, Buenos Aires, 1936, s. 84-87.

4 Virgilio Filippo, *Los judíos: Juicio histórico*, s. 217.

tiyan hakikatine karşı sözel saldırısı ile hayatının ileri tarihlerinde yakalandığı “dil kanseri” arasında gizli bir ilişki olduğunu ileri sürecekti. Faşist rahip Leonardo Castellani bu rivayeti 1935’te Viyana’yı ziyaret ettiğinde duyduğunu söylüyordu.⁵ Faşizm yıllarında, Antisemitist Sağ tarafından tüm dünyaya yayılan Yahudi stereotipinin merkezinde cinsellik vardı. Hitler de kendi fantezi ve korkularını Yahudiliğin cinsel ve ırksal tehdidi üzerine yansıtıyordu.

Siyah saçlı pis Yahudi genci, yüzünde şeytani bir neşeyle, saatlerce tehlikeden habersiz olan genç kızı gözetler. Sonunda bu genç kızı kendi adi kanı ile kirletir. Onu mensup olduğu ırktan çekip alır... Yahudi, hâkimiyetine almak istediği ırkın dayandığı bütün temelleri kökünden yıkmak ister. Kadın ve genç kızların ahlâklarını bozduğu gibi, kendi ırkı ile diğer ırklar arasında “kan”ın kurduğu seti yıkmak için her türlü çareye başvurur. Zencileri [Negroes] Renanya’ya getirenler Yahudilerdi. Hep aynı gizli gaye ve açık hedef için hâlâ getiriyorlar. Nefret ettikleri beyaz ırkı melezleşmeden çıkacak piçleşme ile yok etmek, onu eriştiği medeniyet ve siyaset seviyesinden indirmek ve ona hâkim olmak istiyorlar.⁶

Birçok Latin Amerikalı faşist, bir yandan Hitler’in parano-yak cinsel fantezilerini paylaşıırken, diğer yandan onun Hı-

5 Freud dil değil, çene kanserine yakalanmıştır. Bkz. Leonardo Castellani, *Freud en cifra*, Cruz y Fierro, Buenos Aires, 1966, s. 11. Castellani dahil birçok faşist Viyana’yı Buenos Aires ile karşılaştırmış ve iki kentin de “korkunç şekilde” Yahudi dolu olduğunu söylemiştir. Bkz. Degreff, *Esperanza de Israel*, F. A. Colombo, Buenos Aires, 1938, s. 51. Onlara göre, her iki şehir de daha düşük bir dünyadan gelen, Hristiyanlığa ve onun önde gelen eseri “beyaz ırka” yönelik, modern ve çok eski zamanlara ait tehditlerin karışımı, kirletici bir maddeyle karşı karşıyaydılar. Vezzetti’nin Castellani hakkındaki imalı analizi için bkz. Hugo Vezzetti (der.), *Freud en Buenos Aires, 1910-1939*, Puntosur, Buenos Aires, 1989, s. 71-72; Leonardo Castellani, “Sigmund Freud (1856-1939)”, *La Nación*, 8 Ekim, 1939, bölüm 2, s. 1-2.

6 Adolf Hitler, *Mein Kampf*, s. 325.

ristiyan hakikatini görmezden geldiğini düşünüyordu. Ancak Arjantinli kilise yanlısı faşistler için “Yahudi sorunu” sadece teolojik değil, ırksaldı da. Julio Meinvielle’e göre, Arjantin’de bu “soruna” Katoliklik üzerinden bir çözüm bulunmalıydı. Nazilerin Nihai Çözüm’üne sıcak bakmıyordu.⁷ Ancak yine de Nazilerin yürüttüğü şiddeti, Tanrı’nın Sol’a karşı küresel bir planının sonucu olarak değerlendiriyordu.⁸ Meinvielle’in beğenmediği her şey için Yahudileri suçladığı gerçeğinden yola çıkılırsa, milliyetçi şiddetin tek antisemitist çare olarak düşünüldüğü sonucuna varılabilir. Ama bu şiddet pagan olamazdı. Meinvielle için, “pagan tarzı bir yaklaşım, yabancıyı, yabancı olduğu için reddeder; Hristiyan yaklaşımı ise yabancıyı, ülkenin âli menfaatlerine zarar verdiği ölçüde reddeder; pagan yaklaşımında Yahudi’den Yahudi olduğu için nefret edilir ve reddedilir; Hristiyan yaklaşımında ise Yahudilerin yıkıcı misyonunun farkında olan Hristiyanlar, onların kendilerine zarar vermesini önlemek için etkilerini sınırlarlar”.⁹

Meksika’nın faşist dergisi *Timón*’a göre Hitler, Yahudilerle hakikat adına savaşıyordu, fakat başvurduğu yöntemler “Dünyadaki Katolik çoğunluğunun” tercih edeceği yöntemler değildi. Meksikalı faşist Fernando de Euzcadi, insanların bu “hakikati” ruhlarında hissedebildiklerini ileri sürüyordu.

Ne kadar utanç verici gözükürse gözüksün, vicdanlar için ne kadar yaralayıcı olursa olsun, gerçek, hüznü ve kederli bir hakikat olarak herkesin ruhunda yer buluyor. Öte yandan, insanlık Yahudi diktatörlüğünün kurbanını görmezden gelmez. Bir vatanseverin çelik iradesi, ısrarlı enerji-

7 Gustavo Franceschi, “Como se prepara una revolución”, *Criterio*, 14 Eylül 1933, s. 30; “Una Europa sin judíos”, *Bandera Argentina*, 1 Şubat 1941, s. 1.

8 Julio Meinvielle, “Catolicismo y nacionalismo”, *El Pueblo*, 18 Ekim 1936, s. 3.

9 Julio Meinvielle, *Entre la Iglesia y el Reich*, Adsum, Buenos Aires, 1937, s. 68.

si, ülkesini Yahudileştirmeye çalışan tüm girişimleri bertaraf etmek için yeterlidir. Büyük Almanya'nın Führer'i, geleceği görebilen bir eylem adamı olarak kalbinde en ufak bir çarpıntı, vicdanında herhangi bir zaaf hissetmedi. ... Yahudi "tabusunun", halkının desteğini arkasına almış, çelik iradeli bu adamın karşısında hiçbir gücü yoktu.¹⁰

Söylenen bu olmasına karşın Hitler, Latin Amerika için örnek teşkil etmedi. De Euzcadi şöyle diyordu: "Katolik dünyasının, aşağılanmanın ve feragatin karşısında başka silahları var; iman silahı, inanç silahı, beyaz adamın mahcubiyeti ve temiz kanı var." Tarihin, sadece "bir dinin rüzgârında dalgalanmayan" "antisemitist bir haçlı seferinin" arkasında olduğunu ileri sürüyordu. "O yüzyıllardır var olan medeniyetin sağlam çiti, anne dudaklarının beşiğinden usulca dinlediğimiz inançlar için verilen savaştır. Sürünenin alçaklığının ve oynaklığının karşısında erkekliğin nezaketidir." Bu antisemitist yalanlara inananlar için tehlike hiç bu kadar büyük olmamıştı. "Olmak ya da olmamak: ya Katoliklik Yahudiliği ezecek ya da Yahudilik Katolikliği ezecek ve korkaklığımızın ve azalan inancımızın çamuruyla lekelenmiş iki asırlık azametinin kalıntılarını yanından götürecektir."¹¹

Fakat hakikat bu kadar güçlüyse, faşistler nasıl oluyor da Yahudilerin onu ezeceğini tahayyül edebiliyorlardı? Arjantinli faşistler, Freud ve psikanalizin, Komünist, Mason ve Yahudilerin kurduğu komplocu bir Arjantin karşıtı ittifakta önemli rol oynadığını düşünüyordu. Filippo, 1930'lar da bu ideolojik söylemin önemli bir sözcüsüydü. Faşistler için, bıçağın kemiğe dayandığı bir yer vardı: Yahudiler cinsel olarak anormaldi ancak faşistler anormal değildi. Filip-

10 Fernando de Euzcadi, "Judaismo vs. Catolicismo". Yeniden basımı için bkz. Bar-Lewaw, *La Revista "Timón" y José Vasconcelos*, s. 225.

11 A.g.e., s. 222-225.

po Freudculuğun arzuyu meşrulaştırmasını ve somutlaştırmasını son derece problemli buluyordu.¹² Bu yüzden benliğin alçaltmak istediği parçasını ifade etmek için “düşsel ego” diye bir terim icat edecekti: “egonun derinde yatan, bilinçdışı, aşağılık bölümü.”¹³ Rahip Filippo için “düşsel ego” katıksız cinsel ve bilinçdışı önermeleriyle bütünüyle Yahudilere aitti. “Bilinçli ego” ise bireylerin iradesini belirleme kapasitesi sebebiyle tamamen Katolikliğe ve Arjantin’e özgüydü.

Bu yüzden, Filippo, Freud’u libidinal gücün savunucusu olarak teşhir etmekte ısrarcı oldu. Ünlü psikanalist, Albert Einstein gibi, “döneme hâkim olan materyalizm” akımının önde gelen bir temsilcisiydi ve Filippo’ya göre, milli ve Katolik kapasiteyi tümüyle baskılayarak, onların bilinçdışının huzur bozucu güçlerine hükmetmesini sinsice balıyordu.¹⁴ Benzer şekilde birçok İtalyan faşist, normal ego ve Yahudi egosu diye ikili bir tanım yaptı. Faşistler için Freud “ahlâkı libidonun bataklığına batırmıştı”.¹⁵ “Kahrolsun Freud” başlığıyla çıkan makalede, Alberto Spaini Freud’u, ruhun değişmezliğini sorgulayan, sahte bir “Yahudi Papası”

12 Filippo, *Los judíos*, s. 197.

13 Virgilio Filippo, *El reinado de Satanás: Conferencias irradiadas dominicalmente a las 13 horas desde L. R. 8, Radio París de Bs. As.*, Tor, Buenos Aires, 1937, cilt 2, s. 109.

14 İtalya’da faşizm ve psikanaliz üzerine bkz. Piero Meldini, *Mussolini contro Freud: La psicoanalisi nella pubblicistica fascista*, Guaraldi, Floransa, 1976; Michel David, *La psicoanalisi nella cultura italiana*, Boringhieri, Torino, 1966; Mauro Pasqualini, “Origin, Rise, and Destruction of a Psychoanalytic Culture in Fascist Italy, 1922-1938”, Joy Damousi ve Mariano Plotkin (der.), *Psychoanalysis and Politics*, Oxford University Press, New York, 2012; Roberto Zapperi, *Freud e Mussolini: La psicoanalisi in Italia durante il regime fascista*, Franco Angeli, Milano, 2013; Maddalena Carli, “Saluti da Vienna, o duce”, *Il Manifesto*, 25 Eylül 2014. Psikanaliz ve faşizm karşılığı üzerine bkz. Eli Zaretsky, *Secrets of the Soul: A Social and Cultural History of Psychoanalysis*, Knopf, New York, 2004, s. 244-245.

15 Bkz. Fermi, “Psicanalisi e psicosintesi”, *Gerarchia*, 1935, s. 817; Roberto Susster, “Elementi di psicologia germanica”, *Critica Fascista*, Şubat 1934, s. 55; “Psicoanalisi e castità”, *La Difesa della Razza*, Kasım 20, 1941, s. 31.

olarak tanınılıyordu. Mussolini ise Freud'a psikanalizin "Baş Papası" adını takacaktı.¹⁶

Psikanalizi ebedi hakikate saldıran bir teori olarak resmeden ilginç bir makale Arjantin'de, *Criterio* adlı bir Katolik dergide yayımlandı. Makalenin yazarı "Juan Palmetta" mahlasını kullanan Leonardo Castellani'ydi ve makalesinde Freudcu psikanalizle dalga geçiyordu. Castellani'nin sinsi antisemitist mizahı, bu yorum sever faşist cemaatin fobik bozukluklarla dolu dünyasına bir pencereydi. Freudcu "panseksüelizm", Castellani için öylesine apaçık bir veriydi ki, adını "Freudcu seksoloji" koydu ve bunun, Freud'u "Kutsal Ruh"a dönüştüren "zararlı" bir alternatif din olduğunu iddia etti.¹⁷

Faşistler, Freud'un, ruhların ve hakikatlerin değişmezliğini sorgulayan yaklaşımına ve bunların yerine koyduğu kendi kutsal hakikatine tahammül edemiyorlardı. Ancak yine de Freud'la sınırlı da olsa bir bağ kurmak konusunda istekliydiler. Faşistlere göre, Freud'un bilinçdışı teorisinin benliğin gizemli doğasının gücü karşısında hiçbir değeri yoktu. Faşistler için ruhun ifadesi ve hakikatin üreticisi iradeydi. Bilinçdışını okuma biçimleri kendilerine has bir totaliter iradeciliğin çıkış noktasıydı ve Freud'un onu tarihin dışından gelen bir hayvan gibi gösteriyor olduğu konusunda ısrarcıydılar.

Brezilyalı Salgado'ya göre Freudcu teori, yapay bir liberal geçmişe, yani 19. yüzyıla aitti. Şimdi ise, aslında işçilerle değil, "Leninist demagojiyle" ilgilenen komünistlerin teorisi olmuştu. Zaten hepsi, "felsefe, sosyoloji ve siyaset konularında en büyük yeniliği, yani Freud'u" keşfetmiş olmak-

16 Benito Mussolini, *Opera omnia*, cilt 26, s. 11-12.

17 Castellani'ye göre "Gerçek bir Freud yanlısı bunu asla inkâr etmez: Freudculuk bir tür dindir". Juan Palmetta, "Fe de erratas: Freud. I. La Vida: Freudiana del niño", *Criterio*, 5 Ekim 1939, s. 107.

tan “övünen” otantik burjuvalardı. Salgado, “tamamıyla yirminci yüzyıla dair bir kavrayışı” yansıttığına inandığı, şahsına ait “Entegralizm” teorisini, Freudcu teoriyle karşılaştırıyordu. Freudcu psikanalizin tersine Brezilya faşizmi, “*macacos* [maymunlar], süfli taklitçiler, pasif mükellefler ve yaşadıkları zamanı anlamaktan yoksun kişiler tarafından” anlaşılamazdı.¹⁸ Zamanının bu faşist anlayışı son derece sezgilseldi. Faşizmde ırk “sezgide” ve “bilinçaltının havsalasında” “açığa kavuşuyordu”. Psikanaliz, bilinçdışı teorisini “ilkel bir gorilin istilası” olarak savunurken, faşizm sürekli “yaşama arzusunun ilkel iradesine” vurgu yapıyordu.¹⁹

Psikanalize karşı yapılan faşist saldırı, akıl sahibi olmayan bir özne adına yapılıyordu. Faşist hakikat adına, benlik evcilleştiriliyor ve nesnel hakikat inkâr ediliyordu. Faşistler psikanalizi çok önemli bir tehdit olarak gördüler. Çünkü psikanaliz, kilise ya da otoriter bir lider tarafından dikte edilen hakikatin sağladığı ebedi düzeni demokratik olarak reddederken, aynı anda burjuva düzeninin yabancılaştırılmasına onay veriyordu ve bu ikisi arasında hiçbir gerilim yoktu. Adorno’nun 1944’te gözlemlediği üzere bu, psikanalizin, terör dergilerinin “faşist bilinçdışındaki” algısıydı.²⁰

18 Plínio Salgado, *O doutrina do sigma*, Schmidt, Rio de Janeiro, 1937, s. 157, 158.

19 Bkz. Ellevi, “Tra i libri”, *Gerarchia*, 1941, s. 57. Ayrıca bkz. Lidio Cipriani, “Quale la vera responsabile: Albione o Israele?”, *Gerarchia*, 1940, s. 519; Ellevi, “La democrazia, secolo d’oro dell’ebraismo”, *Gerarchia*, 1938, s. 806; Julius Evola, *Sintesi di Dottrina della Razza*, Hoepli, Milano, 1941, s. 148-149; Ernesto Pesci, *Lotta e destino di razza*, Terni, Alterocca, 1939.

20 Bu boyut faşistlere mi özeldi? Adorno’nun 1944’te bu durumu açıkladığı gibi, hiç kimse veya hiçbir şey (ne Freudcu teori ve özellikle ne de kapitalist toplum) öznenin “hakikat dışı” hale geldiği bu şablondan muaf olmadı. Elbette Freud’un düşüncesinde, öznenin burjuva dünyasında özgürleşmesi ile normalleşmesi arasında bir gerilim vardı. Ancak, Adorno, psikanalizin aynı zamanda, “lider davranışını takip et” komutuna dönüşme riskini taşıdığı konusunda bir uyarıda bulunuyor ve bu komutun “hakikatin göreliliğe ve insanların iktidarın eline terk edildiği” bir durumla bağlantılı olduğunu öne sürüyordu. Eğer “benliğin dipsiz kuyusunun karşısındaki terör” tamamen normalleşiyor ve benlik formüller aracılığıyla feshedilebiliyorsa, psikanaliz de burjuva

Faşistler Freudcu teoriyi, kendine yabancılaşmanın bir biçimi olarak tercüme ettiler ve bir yandan “üstünlüğünü kutlayan erkeği” savunurken, diğer yandan libidonun hüküm sürdüğü “Freudcu erkeği” karaladılar. İlki erkekliğin üstün biçimine örnek teşkil ederken, ikincisi kontrolsüz cinsel dürtülerin esiriydi. Birçok faşist için psikanaliz, tarih, hakikat ve mit üzerine peş peşe sıraladığı teoriler üzerinden faşist devrimin dayandığı temel ilkeleri sorguluyordu. Faşistler, bilinçdışının Freudcu yorumunu “ruha dair tüm çöplerin emanetçisi” olarak tanımlayıp reddediyorlardı. Psikanaliz, onlar için kendi aşkın mitlerini ve yıkımı beraberinde getiriyordu. Dikkate şayan bir yansıtma ânında, faşist Alfonso Petrucci şunları söylüyordu: “Yahudi Freud’un doktrini yalnızca biçimsel olarak yeni ve yeraltı dünyasının ışığa karşı verdiği hiç bitmeyen savaşın bir parçası.”²¹

Faşistlerin gözünde Freud sadece “yıkım” istiyordu. Oysa faşist devrim “yıkımı” ve “inşayı” birleştiriyordu. Faşist profesör, Domenico Rende, Freud’un bilinçdışı teorisinin “özünde faşist doktrinin karşısında” olduğunu ileri sürüyordu. Rende benzeri antisemitist faşistler sadece Yahudilerin anormal davranışlar sergilediğine inandılar. Psikanaliz, iyileştirme iddiasında olduğu hastalığın bir sonucuydu. Faşizm ise Yahudilerin dışındakileri psikanaliz illetinden “kurtaracaktı”.²² Birçok faşizm sempatizanı bu yaklaşımı benimsedi. Örneğin, bir dönem Freud’un öğrencisi olup sonradan psikanalize karşı entelektüel direnişin bir neferine dönüşen Carl Jung, Yahudi psişesinin kontrol altına alın-

toplumunun topyekûn olarak yabancılaşmasına normalleştirici bir yanıt olma riskini taşıyordu. Bkz. Theodor W. Adorno, *Minima Moralia* s. 60-66.

21 Bkz. Giuseppe Maggiore, “Logica e moralità del razzismo”, *La Difesa della Razza*, 5 Eylül 1938, s. 32; Alfonso Petrucci, “Morte dell’ultimo illusionista”, *La Difesa della Razza*, 20 Kasım 1941, s. 27, 28, 31.

22 Domenico Rende, “Il pansessualismo di Freud”, *La Difesa della Razza*, 5 Ekim 1938, s. 43, 45.

ması gerektiğine inanıyordu. Ancak aynı şeyi Aryan psişesi için telaffuz etmiyordu. Jung için Aryan ruhu, kendini keşfin ve medeniyetin kaynağıydı. Yahudi bilinçdışı ise sorunlu-
ydu. Alman faşizminin “derinleri” araştırıp analiz ettiğini düşünüyordu.²³

Faşizm içeridekiyle dışarıdaki arasında çizgiyi bulanıklaştırmayı, zihnin içsel arzularıyla dışarıdaki dünya arasında duran bariyeri kaldırmayı denedi. Gerçeklerle yüzleştiren tüm değerlendirmeleri külliye reddetti. Faşistler kendi sü-
reçlerini radikal tarihsel failliğin bir biçimi, aşırı tarihsel iradeciliğin faşist formu olarak tanımlıyorlardı. Naziler için iradenin üstünlüğü, karanlıktan ışığa, Ortaçağ’a özgü koşullardan Hitler’in modern önderliğine doğru evrilen mitsel ve tarihî bir süreci kapsıyordu ve Leni Riefenstahl’ın *İradenin Zaferi* adlı propaganda amacıyla çektiği filminin başında başarıyla dramatize edilecekti.²⁴ Nazizm ve faşizmin “milli” algısı, tarihsel olgulardan sıklıkla sapan, mitik unsurlarla dolu bir tarihsellik içeriyordu. İtalyan faşistlerinin Roma kentine dair algısı (en azından 1938 İtalyan ırkçı yasaları öncesinde) Nazizm’in, ırkın muhayyel geçmişinde bulduğu mitsel boyutla aynıydı.

Tarihçi Saul Friedlander’in öne sürdüğü gibi, “Nazizm, ilk bakışta anlamsız görünen ancak sürekli olarak mitin güçlerine, yani kutsal, şeytani ve ilkel olana duyulan özlemi çağrıştıran, bir dizi imajı seferber etti”.²⁵ Freud için mitler ale-

23 Bkz. Saul Friedlander, *Nazi Germany and the Jews*, s. 172. Ayrıca bkz. Sander Gilman, *Freud, Race, and Gender*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1993, s. 31.

24 Bu konuda özellikle bkz. Meldini, *Mussolini contro Freud*. İtalyan “iradeciliği” üzerine Monti’nin semptomatik makalesine bkz. Antonio Monti, “Contributo ad una sintesi storica del volontarismo”, *Gerarchia*, 1936, s. 389-392. Ayrıca bkz. Umberto Mascia, “Il volontarismo italiano da Roma al fascismo”, *Gerarchia*, 1930, s. 1030-1034.

25 Bkz. Saul Friedlander, *Nazi Germany and the Jews*, s. 191; ayrıca bkz. Enzo Traverso, *The Origins of Nazi Violence*, s. 95.

gorikti, bilinçdişının işleyişinde metafor olarak işlev görüyorlardı. Faşizm ise mitleri, ruhun işleyişinin ideal ifadeleri olarak edebî bir dile tercüme etti. Sorel, mitsel düşüncenin bu güçlü, siyasi ve analitik boyutunu vurguladı.²⁶ Mussolini ve Hitler işi bir adım daha öteye taşıdılar ve mitleri kullanmakla yetinmeyip, onları yüce hakikatlerin, faşist anlam yaratma ediminin kaynakları olarak benimsediler.

26 Bkz. Georges Sorel, *Reflections on Violence*, Peter Smith, New York, 1941, s. 137, 167.

Demokrasi ve Diktatörlük

En büyük faşist yalan, diktatörlüğün demokrasinin en hakiki biçimi olduğu fikriydi. Diğer faşist yalanlarda olduğu gibi, bunda da uydurulmuş “hakikat” ampirik gerçekliğin yerini aldı. Gerçeklik perspektifinden bakıldığında, bu tür bir ideolojinin mahsulü asla doğru olamazdı. Bu en basit ifadeyle yanlıştı. Ancak faşistler, yalanlarının daha derin hakikatlerin kanıtları olduğuna inanıyorlardı. Gerçek delilleri reddediyorlar ve bu delillerin yerine, liderlerine ve savundukları totaliter ideolojiye duydukları derin ve neredeyse dinsel bir inancı koyuyorlardı. Lider ve ideoloji, onlar için mutlak hakikatin kanıtıydı. Faşistler yalanları konusunda sinik değildi. Onlara gerçekten inanmak istediler ve inandılar.

Yalanları, bu yalanlara duydukları derin inançla birleştiren bu faşist şablonda demokrasi bir istisna değildi. Faşistler, denklemi ters kurarak, var olan demokrasiyi yalan olarak nitelendirdiler; çünkü seçimlerin gerçekte insanların arzularını yansıtmadığına inanıyorlardı. Halkı sonsuza değin sadece lideri temsil edebilirdi. Hitler’e göre, özü itibarıyla yanlış olan bu çoğulcu demokrasi fikrinin (tek bir ira-

deye dayanmayan bu sistemin) arkasında, tahmin edilebileceği üzere, Yahudiler vardı. Ne gariptir ki, Hitler'in retoriği, çoğulcu demokrasiye karşı olmasına rağmen, bütün Yahudileri, sanki birleşik bir irade kuvvetini temsil ediyorlarmış gibi bir potada eritiyordu. Hitler, Yahudilerin sözde planları hakkında sanki tek bir kişiden bahsedermiş gibi konuşuyordu: "Bu safhada, onun nihai hedefi 'demokrasinin' ya da onun anladığı dille parlamenterizmin galip çıkmasıdır." Yahudiler, bunu yaparken, "şahsiyetleri" ortadan kaldıracak, yerlerine "aptal çoğunluğunu" yerleştirecekti. Hitler'e göre Yahudiler sadece şeytani bir plan yürütmekle kalmıyor, aynı zamanda demokrasiye inanmıyorlardı. Amaçları bir diktatörlük kurmaktı. Bu suçlamalar aslında Hitler'in kendi gaye ve arzularının yansımasıydı. Hitler, Büyük Yahudi kumpasının olası sonucu hakkında "Şimdi son ve büyük devrim başlıyor," diye yazacaktı. "Yahudi, siyasi gücü eline geçirdikten sonra, giydiği birkaç maskeyi birden fırlatır atar. Demokrasi ve halk dostu olan Yahudi, o andan itibaren katil ve tiran Yahudi'ye döner. Birkaç yıl içinde milli aydınların kökünü kazımaya girişir. Halkın doğal lideri olan kişiyi onlardan çalarak halkı sonsuza dek esareti altına alır."¹

Gerçekte demokrasiyi reddedip diktatörlük kuranlar elbette faşistler oldu. Ayrıca düşmanlarını yok etmeyi planlayıp bir süre sonra yok edenler de onlardı. Yer değiştirme, faşistlerin hem teoride hem de pratikte sıklıkla başvurdukları bir savunma mekanizmasıydı. Faşistlerin de öne sürdüğü gibi, faşizm demokratik yaşama ontolojik olarak karşıydı.² Faşizm, gerçek benliğin çıplak hali olarak gördüğü şiddet dürtülerini hayata geçiriyordu. Benlik, açık bir dille ya da teşbihler yoluyla paylaşılacak kadar saydam değildi. Sez-

1 Adolf Hitler, *Mein Kampf*, s. 316, 325-327.

2 Ugo D'Andrea, "Teoria e pratica della reazione politica", *Critica Fascista*, 1 Şubat 1925, s. 41.

gileri ifade etmenin tek yolu, hakikatin sahibi olan lidere itaatten geçiyordu.

Amerika Birleşik Devletleri'nden Hindistan'a, Arjantin'den Japonya'ya, faşistler gerçek demokrasinin hiçbir zaman var olmadığını savundular. Parlamenterizmi ise alenen eleştirdiler. Parlamenterizm, kimisi için ekside kalmıştı, kimisi için komünizmin elinde yozlaşmıştı, kimisi için Yahudilerin bir komplosuydu. Buna karşılık, otoriterizmin daha iyi, daha işlevsel ve daha hakiki bir demokrasiye yol açacağına dair bir fikir icat ettiler.³ Çin'in Mavi Gömlekliler'i, var olan demokrasinin, "halk demokrasisinin temellerini atacak" başarılı devrimsel hareketlerin antitezi olduğunu savundular.⁴ Benzer şekilde, İspanyol faşistleri "demokrasinin eski yalanlarını" lanetliyor ve halk egemenliğini, "faşizmin manevi kurtuluş vaat eden doktrinleri ve yöntemleri" ile özdeşleştiriyorlardı.⁵

Meksikalı faşist entelektüel José Vasconcelos gerçek bir modern demokrasinin hiçbir zaman var olmadığını düşünüyordu ve bu konuda şu yorumu yapıyordu: "Dönemin belli başlı halkları, kaderlerini, İspanya ve İtalya'nın küçük Ortaçağ cumhuriyetlerindeki gibi oy kullanma özgürlüğü yerine, milletlerin şevk, ıstırap, masumiyet ve talihsizliğini sömüren Yahudi-Mason mafyalarının eline teslim ettikleri gün demokrasi gömüldü. Bunu sağır sultan bile biliyor. Biz demokrasi filan görmedik, onun yerine emperyalist entrika ve yüksek plütokrasiyi gördük." Vasconcelos için gerçek demokrasinin olmadığı bir ortamda, Nazi Almanyası

3 Bkz. Joseph Fronczak, "The Fascist Game: Transnational Political Transmission and the Genesis of the U.S. Modern Right", *Journal of American History*, cilt 105, sayı 3, Aralık 2018, s. 586; Benjamin Zachariah, "A Voluntary Gleichschaltung? Indian Perspectives Towards a Non-Eurocentric Understanding of Fascism", *Transcultural Studies*, sayı 2, 2014, s. 82.

4 Maria Hsia Chang, *The Chinese Blue Shirts Society*, Institute of East Asian Studies, Berkeley, CA, 1985, s. 19-20, 27.

5 "El fascismo y la democracia", *El Fascio* (Madrid), 16 Mart 1933, s. 5.

sı, Latin Amerika'nın geleceği için en iyi seçenektir. Hitler gibi o da Yahudilerin, özellikle de Amerikalı Yahudilerin faşizmin gerçek düşmanı olduğuna inanıyordu: "Bugün ABD'de Hitler ve Mussolini'nin özgürleştirici totaliterizmine karşı uluslararası bankacılık demokrasisinin 'kutsal savaşını' vaaz edenler ... aynı unsurlardır."⁶

Perulu faşistler demokrasinin aslında "plütokrasi" olduğunu ve sadece "nispi temsille" düzeltilebileceğini savunuyordu; Fransa'dakilerin ise "siyasi demokrasi" yerine "bütünleyici" ve "totaliter" bir "demokrasi" kurma hayalleri vardı.⁷ Arjantin'de ise Lugones, otoriter yönetimi özü itibarıyla siyaset karşıtı olarak tarif ediyordu.⁸

Lugones, korporatif devlet kuruluşlarının rol oynayacağı bir seçim sistemi reformu talep ediyordu. "Kişisel olmayan nesnellik" diye uydurduğu bir kavrama dayanarak bu seçim sisteminin adını "fonksiyonel temsil" koyacak ve bu sistemi, Arjantin'in ihtiyaçlarına en uygun milliyetçilik biçimi olarak savunacaktı. "Fonksiyonel temsil", korporasyonlar ve meslek kuruluşları arasında düzenlenecek, evrensel ancak yetkin oyların sayılacağı bir seçim sistemini öngörüyordu. Bu siyasi sistemde "şekli şemali belirsiz kitleler" değil, insanlar seçmen olacaktı. Lugones, gündelik siyaseti liberal demokrasi ile bir tutuyordu. Korporatist sistemi ise seçmen temsiliinin karşısında duran küresel bir faşist reaksiyon olarak görüyor, ancak İtalyan faşizminden bir noktada ayrılıyordu. Lugones, ordunun, diktatörün de üstünde yer alması gere-

6 Bkz. José Vasconcelos, "Otro fantasma: El nazismo en la América española", *Timón*, sayı 11, 1940 ve Editorial, *Timón*, sayı 15, 1940. İki makalenin yeni baskısı için bkz. Itzhak M. Bar-Lewaw (ed.), *La Revista "Timón" y José Vasconcelos*, s. 102 ve 138-139.

7 Bkz. Raul Ferrero, *Marxismo y nacionalismo: Estado nacional corporativo*, Editorial Lumen, Lima, 1937, s. 125, 187; R. Havard de la Montagne, "Démocratie politique et démocratie sociale", *Action française*, 14 Mayıs 1941, s. 1.

8 Leopoldo Lugones, *El estado equitativo (Ensayo sobre la realidad Argentina)*, La Editora Argentina, Buenos Aires, 1932, s. 11.

ken en üst kurum olması gerektiğini savunuyordu. Ancak böylesi bir durumda gündelik siyasetten aşkın bir biçimde kopulabilirdi. Devletin “otoriter bir biçimde yeniden örgütlenmesi [*reorganización autoritaria*]” yönündeki ısrarının kökeninde bu mitsel boyut yatıyordu.⁹

Meksikalı ve Brezilyalı faşistler gibi Lugones de önerdiği korporatist askerî devlet modelini küresel faşizm bağlamında tesis etti. Mussolini, onun için “Makyavelci bir sentez”di ve faşizm, İtalya’ya özgü değildi. Aksine “askerî demokrasi-lerin” evrensel bir modeliydi. Devletin “yeniden odaklanması ve savunmaya geçmesi” Lugones’in gözünde İtalyan faşizminin temel ilkelerinden biriydi. Fakat bunlar aynı zamanda daha kapsamlı diktatöryel akımların semptomlarıydı. İtalyan faşizmi sadece bir örnekti, model değildi. Yine de İtalya’nın korporatist gerçekliği Lugones için oldukça önemliydi. Mussolini’nin İtalya’yı “proleter ve madun” bir ülkeden “liderin sınırsız yetki ile yönettiği” bir ülkeye dönüştürdüğünü savunuyordu. Böylesi bir iktidar “yeni bir Devletin yaratılması” için gereken yapıtaşıydı. Lugones, faşizmi “demokratik diktatörlük” olarak görüyordu.¹⁰ Faşizm, onun gözünde Arjantin için önerdiği ve hastalıklı bir şekilde demokrasinin askerî yorumu olarak algıladığı devlet modeline, yani askerî korporatist diktatörlüğe çok benziyordu.¹¹ Faşizm karşıtlarının acımasız bir faşist diktatörlük olarak gördüğü sistemi, birçok faşist tek gerçek demokrasi olarak nitelendiriyordu. Elbette bu da bir yalandı. Ancak ilginç olan, faşistlerin anayasal demokrasinin yerini alacak bir temsil biçimi için ciddi şekilde uğraş vermesiydi.

9 Leopoldo Lugones, *Política revolucionaria*, Anaconda, Buenos Aires, 1931, s. 52, 53, 65-66; Lugones, *El estado equitativo*, s. 9, 11.

10 Leopoldo Lugones, “Un voto en blanco”, *La Nación*, 3 Aralık 1922. Ayrıca bkz. Leopoldo Lugones, *Escritos políticos*, Losada, Buenos Aires, 2009, s. 191.

11 Leopoldo Lugones, “Ante una nueva perspectiva del gobierno del mundo”, *La Fronda*, 16 Ocak 1933, s. 7.

En kritik nokta, iktidarın ve hakikatin lidere devriydi. Ancak bu yeterli değildi. Faşistler için korporatizm diktatörlük ve temsil arasındaki çelişkiye etkili bir köprü oluşturabilecek meşrulaştırıcı bir araçtı. Bu yüzden, korporatizmi demokrasinin merkezine yerleştirdiler. Özgür ve evrensel bir seçim sistemine artık izin verilemeyecekti. Korporatizm, milleti sözde düşmanlarına, liberalizm, komünizm ve Yahudiliğe karşı savunmanın can alıcı boyutuydu. Demokrası henüz “bebeklik” çağındaydı ve faşizm onu olgunlaştıracaktı.¹²

Neticede faşistler, korporatizmin, kaynağını seçmen yerine halk egemenliğinden alan bir diktatöryel forma gerekli meşruluğu sağladığına inanıyorlardı. Diğer bir deyişle, faşistler için gerçek demokrasi aslında korporatist bir diktatörlüktü.¹³ Dünyadaki faşistlerin çoğu, korporatizmin demokrasinin otoriter bir şekli olduğu konusunda hemfikirdi. Bu siyasi rejimi aynı zamanda diktatörlüğün faşist bir yorumu olarak da okudular. Diktatörlüğü ise siyasal temsilin tek gerçek biçimi olarak gördüler: Diktatörün toplumun farklı kesimleri arasında hakemlik yaptığı, halkın tamamının ise otokratik bir yürütme erkine itaat ettiği, mükemmel işleyen bir sistem...

Korporatizm, iki savaş arasındaki liberal demokrasiye küresel boyutta verilen cevabın can alıcı boyutuydu. Elbette ki korporatizm fikri yüzyıllardır vardı ve bu fikir ne tek başına demokrasi karşıtı kanata aitti ne de siyasi bir faşist haki-

12 Bazı ilginç Arjantin örnekleri için bkz. Archivo General de la Nación [bundan sonra AGN olarak anılacak], Archivo Agustín P. Justo, Caja 36, doc. 277, Reacción 1 quincena Haziran 1935, sayı 1, “La Legión cívica argentina”; Guido Glave, *Economía dirigida de la democracia corporativa argentina*, Imprenta L. L. Gotelli, Buenos Aires, 1936, s. 7, 25, 30, 135-136; AGN, Archivo Agustín P. Justo, Caja 104, doc. 151, 28 Şubat 1942.

13 AGN, Archivo Agustín P. Justo, Caja 49, doc. 29, Nueva Idea año 1, sayı. 1, 19 Ocak 1935; Héctor Bernardo, *El régimen corporativo y el mundo actual*, Adsum, Buenos Aires, 1943, s. 52-54. ;

kat kavramının emrine amadeydi.¹⁴ Faşistler, korporatizmi, ideolojik bir öneri olarak, ideolojilerinin mutlak hakikatleriyle birleştirdiler. Korporatizm, birçok faşist tarafından komünizme giden yolun başlangıcı olarak görülen liberal demokrasinin karşısına çıkardıkları diktatöryel alternatifin kurucu bölümüydü.

Korporatizmin bu liberalizm ve komünizm karşıtı yorumu küresel ölçekte dolaşıma giren faşizmin temel unsuruydu.¹⁵ Korporatist pratiklerin gerçekte uygulamaya koyulup koyulmadığı konusunda önemli şüpheler vardır. Ancak korporatist fikirlerin, faşist ideolojiyi benimsemiş çevrelerde ve faşist rejimlerde merkezî bir rol oynadığı görüşünü paylaşmayan tarihçi sayısı çok azdır.¹⁶

14 Charles Maier, *Recasting Bourgeois Europe*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 1988.

15 Tarihçi António Costa Pinto şu gözlemi yapıyordu: “Güçlü kurumsal transfer süreçleri, iki savaş arası diktatörlüklerin ayırt edici özelliği idi ... Korporatizm, hem örgütlü çıkarlar için yeni bir temsil biçimi hem de parlamenter demokrasiye otoriter bir alternatif olarak bu sürecin ön safında yer alıyordu. Tek partiyle beraber, Avrupa diktatörlükleri içerisinde kurumsal transferlerin alametifarikaları haline gelen siyasi ve toplumsal korporatizmin yayılması iki savaş arası döneme dair ikiye ayrılmış katı yorumlara meydan okur.” António Costa Pinto, *The Nature of Fascism Revisited*, SSM-Columbia University Press New York, 2012, s. xix. Ayrıca bkz. António Costa Pinto, *Latin American Dictatorships in the Era of Fascism*, Routledge, Londra, 2020.

16 Bkz. Antonio Costa Pinto and Federico Finchelstein, (der.), *Authoritarian Intellectuals and Corporatism in Europe and Latin America*, Routledge, Londra, 2019. Ayrıca bkz. António Costa Pinto, “Fascism, Corporatism and the Crafting of Authoritarian Institutions in Interwar European Dictatorships”, António Costa Pinto ve Aristotle A. Kallis (der.), *Rethinking Fascism and Dictatorship in Europe*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2014, s. 87; Matteo Passetti, “Neither Bluff nor Revolution: The Corporations and the Consolidation of the Fascist Regime (1925-1926)”, Giulia Albanese ve Roberta Pergher (der.), *In the Society of Fascists: Acclamation, Acquiescence, and Agency in Mussolini’s Italy*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2012; Alessio Gagliardi, *Il corporativismo fascista* Laterza, Roma, 2010; Philip Morgan, “Corporatism and the Economic Order”, R. J. B. Bosworth (der.), *The Oxford Handbook of Fascism*, Oxford University Press, Oxford, 2019, s. 150-165; Fabio Gentile, “O estado corporativo fascista e sua apropriação na era Vargas”, Nildo Avelino, Ana Montoia ve Telma Dias Fernandes (der.), *Ditaduras - a desmesura do poder*, Intermeios, São Paulo, 2015, s. 171-195.

1920'lerden itibaren korporatizm, artan boyutta, liberalizm ve komünizm karşısı diktatöryel hükümet biçimleriyle eşanlamlı kullanıldı. Bu dönemde Mussolini korporatizmi, merkezî bir unsur olarak faşist ideolojiye eklemledi. Korporatizm, “sosyalizmin ve liberalizmin üstesinden gelecek yeni sentezin” bir parçası oldu.¹⁷ Mussolini, bu tercihinde yalnız değildi. Liberalizm ve sosyalizm arasında duran Mussolini'nin bu korporatist “üçüncü yolu” faşist fikirlerin yayılması ve yeniden formülleştirilmesinde küresel bir araca dönüştü. Korporatizm, faşist rejimler için bir çeşit ege-men meşruiyet biçimiydi; diktatörün otoritesinin azımsan-masına asla izin vermeyen bir temsil sistemi kuruyordu. Bu durumda, korporatizm, anlaşmazlıkların liderin yüce ha-kemliğinde çözüldüğü bir teori ortaya koyuyordu. Korpo-ratizm, diktatöryel olmayan temsil sistemlerinde devleti çı-kar grupları arasında arabuluculukla görevlendirirken, to-taliter korporatizmde devlet ve lider arasında herhangi bir fark yoktu. Korporatizmin, teoride, diktatörün meşruiyeti-ni ideolojik alanda sağlamaya yönelik bir işlevi vardı. Hal-kın gücüne atfedilen hakikatin liderin şahsında vücut bul-duğunu göstermekle yükümlüydü. Ancak pratikte bu hiç-bir zaman işlemedi.

Faşist korporatizmde demokratik olan hiçbir şey yoktu. Temelde tek bir kişi hükmediyor ve geri kalan herkes ita-at ediyordu. Faşizm karşıtları bunu çok açık bir şekilde an-ladılar. 1920'lerde ünlü hukukçu ve düşünür Hans Kelsen, korporatizmin, diktatöryel bir yönetime yakın düştüğünü ve demokratik parlamenter temsilin yerini aldığını yazdı. Kel-sen, korporatizmin demokrasiyi güçlendireceği fikrine inan-maya devam edenlere karşı çıkacak ve aslında durumun tam

17 “Korporatizm disiplinli, haliyle de kontrollü bir ekonomidir çünkü kontrol ol-madan disiplin de olamaz. Korporatizm, sosyalizmin ve liberalizmin üstesin-den gelecek yeni bir sentez yaratır.” Bkz. Benito Mussolini, *Opera omnia*, cilt 26, s. 95.

tersi olduğunu gösterecekti. Korporatizm, sadece kendilerini artık demokratik kurumlarla tanımlamayı bırakanların çıkarlarına hizmet ediyordu. Bütün meslek örgütlerinin hükümette “organik” bir biçimde yer alması çağrısı, içinde tam bir fırsatçılık ve otoriter hâkimiyet arzusu barındırıyordu. Kelsen için korporatizmin diktatörlüğe varacak potansiyeli vardı fakat doğası itibarıyla otokratikti ve demokrasinin hasmıydı.¹⁸

Faşistler içinse gerçek korporatist demokrasi geçmişe benzeyemezdi. Ancak faşistlerin demokrasiden anladığı aslında diktatörlükten başka bir şey değildi ve diğer bütün gözlemciler bunun farkındaydı. Diktatörler niçin diktatörlüklerini demokrasi olarak tanımlama gereği duydular? Gerçekte demokrat olduklarına mı inanıyorlardı? Faşistler, demokrasiye ideolojik önermeleri ve beklentileri çerçevesinde şekil verme ihtiyacı içindeydiler. Hakikatlerinin kökeninde gerçekler değil, ideolojik buyruklar yatıyordu. Lider halkının ne istediğini gerçekten biliyorsa bu demokrasi demektir. Ancak durum elbette böyle değildi. Bu yüzden diktatörlük, demokrasi adıyla inşa edildi ve demokrasi, var olduğu ya da geçmişteki haliyle, şeytani planları olan ve yok edilmesi gereken kâğıttan bir kaplan olarak tanımlandı; ideolojik hakikate erişmek uğruna mağlup edilmeliydi. İspanyol diktatör Francisco Franco’ya göre, demokrasinin birçok tanımını vardı ancak sadece “biri otantik”ti.¹⁹ Franco, “Yeni İspanya’da demokratik gelenek korunacak ve mümkünse ileriye taşınacak”²⁰ derken yalan mı söylüyordu? Daha sonra şu açıklamayı yapıyordu: “Biz formel demokrasinin karşısına uygulamalı demokrasi ile çıktık. ... Bizim demokrasimiz

18 Bkz. Hanks Kelsen, *The Essence and Value of Democracy*, Nadia Urbinati ve Carlo Invernizzi Accetti (der.), Rowman & Littlefield, Lanham, MD, 2013, s. 63-66. Bu kitap ilk olarak 1920’de basılmış ve 1929’da güncelleştirilmiştir.

19 Francisco Franco, *Franco ha dicho*, Ediciones Voz, Madrid, 1949, s. 43.

20 Francisco Franco, *Palabras del caudillo*, s. 176.

arzularını ve ihtiyaçlarını halktan karşılar.”²¹ Faşistler, bütün coğrafyalarda, liberal demokrasileri, bilerek ya da bilmeyerek komünizme kapı açan çökmüş sistemler olarak nitelendirdiler. Şili’deki Nasyonal Sosyalist Hareket’in (Şilili Nazilerin) lideri Jorge Gonzalez von Marées, Şili’de demokrasi yerine demokrasi “rolü oynayan” bir sistemin var olduğunu iddia ediyordu. Faşistler, “demokrasiyi kurtarmaya” soyundular. Bunu, “Sovyet diktatörlüğünün köklerini besleyip güçlendiren” göstermelik demokrasiyi yok ederek başacaklarını savunuyorlardı. Şilili faşistler, komünist diktatörlüğünün tersine, “gerçek demokrasiyi” kurmak istediklerini söylüyorlardı.²²

Faşistler için anayasal demokrasi bir yalandan ibaretti. Onlara göre, seçimler halk iradesini temsil etmiyordu. Bu fikir bir “illüzyondan” ibaretti.²³ Demokrasi halka ve millete bir yığın yalan dayatıyordu. Fransız faşist partinin (Le Faisceau) lideri Jean Renaud’ya göre demokratik parlamento, temsilcilerin “gerçek halkla” bağlantılarını kopardıkları ve “hakikat duygusunu” kaybettikleri yerlerdi.²⁴ Faşistler için parlamenter demokrasi hakikatin karşısındaydı ve halk egemenliği demokratik temsille ölçülemezdi. Dahası, faşistler için demokratik seçimler, temsil ilkesini gerçek anlamından saptırıyordu.

Arjantinli diktatör, José Felix Uriburu, “Büyük harfli Demokrasi sözcüğünün artık bizim için bir anlamı yok. ... Bu, demokrat olmadığımız anlamına gelmez fakat artık bir noktada, küçük harfle yazılan, organik ve hakiki bir demokrasinin, bize büyük zararı dokunmuş, bu yerini şaşırmış dema-

21 Francisco Franco, *Discursos y mensajes del jefe del estado*, Dirección General de Cultura Popular y Espectáculos, Madrid, 1971, s. 75.

22 Jorge Gonzalez von Marées, *El mal de Chile*, s. 121-122.

23 A. F., “La démocratie et le mensonge”, *Action française*, 2 Ekim 1938.

24 Jean-Renaud, “Chambre d’ Incapables, de nuls, ou de pourris”, *La Solidarité nationale: Seul organe officiel du Parti du faisceau français*, 15 Temmuz 1937.

gojinin yerini alması gerekir. Biz bunu bütün içtenliğimizle umuyoruz.”²⁵ Uriburu, her şeyden önce liberalizm karşıtıydı. Korporatist bir devlet yapısı ve diktatöryel bir “demokrasi” arzuluyordu. Arjantinli diktatör için, liberal demokrasinin zamanı geçmişti. “Son sözü genel oy hakkı söyler” diyenleri şöyle uyarıyordu: “Sanki güneşin altında başka yeni bir şey yok[;] loncalar, 12. ve 13. yüzyılda İtalyan şehir devletlerine görkem ve ihtişam kazandırmıştı. Sonrasında nüfuzlu prenslerin etkisi altında yozlaştılar.” Uriburu’ya göre faşizm bu çok eski geleneği yeniden hayata geçirecekti: “Korporatist sendika faşizmin buluşu değil, ancak bir sistemin çağlar boyunca işlemiş olması, onun modern döneme uyarlanarak hayata döndürülmesine haklılık kazandırır.”²⁶

Faşizmde seçimler sadece diktatörlüğü onayladığı sürece geçerliydi. İspanya İç Savaşı sırasında muhalefetin büyük bir kısmını yok ettikten, yarım milyon insanı öldürüp neredeyse bir o kadarını da sürgüne yolladıktan sonra Franco, 1947’de, kendisini ömür boyu devlet başkanlığı koltuğunda tutacak bir referandum çağrısı yaptı. Franco bu müphem seçimin son derece “özgür ve samimi” olduğunu ileri sürecekti. Diktatörlük ve özgürlüğün birbiriyle uyumlu olduğu iddiası Franco’nun mutlak yalanıydı. Franco’ya göre, yönetimi altında özgür yaşamının olanaksız olduğu konusunda ısrar eden faşizm karşıtları yalan söylüyorlardı. Düşmanın yalanı “öylesine sanal ki sonunda onu sürekli tekrarlayarak üretenleri aldatacak. Zaferimiz onları alt etti. Ancak

25 AGN, Archivo Uriburu, Legajo 20, Sala VII 2596, Carpeta recortes s/n.

26 Uriburu’ya göre, faşizm, korporatizmi modernleştirdi. Uriburu, hem Yahudilere hem de Fransız Devrimi’ne karşıydı: “Biz, 1930’un Arjantin devrimcileri, gerici olduğumuz suçlamasını ciddiye alamayız. Fransız Devrimi’nin dili ve fikirleriyle [yapılan bir suçlamadır bu]. ... Sonradan vatandaşlığa geçmiş, uzaklarda gördükleri baskıların yol açtığı acılarından bizi sorumlu tutan kötü niyetli birkaç kişi, utanmadan bizi yabancı seçim sistemlerini ithal etmek istemekle suçluyorlar.” AGN, Archivo Uriburu, Legajo 20, Sala VII 2596, Carpeta recortes s/n.

hayır, biz büyük yanılsamalara düşemeyiz. Kötülük affetmez ve biz hakikatimizi inatla ve her durumda savunmaya hazır olmalıyız.”²⁷

1938’de Franco, faşistlerin İspanyol demokrasisine karşı giriştiği öldürücü saldırıyı “hakikat savunusundan türetilen argümanlarla” savunuyordu. Franco’nun faşist yalanlar tarihindeki yeri faşizm karşıtı sanatçı Pablo Picasso’nun gözünden kaçmadı. Picasso, faşizmi lanetleyen ve hava saldırılarında hayatını kaybedenlerin hikâyesini aktardığı ünlü tablosu *Guernica*’yı tamamlamadan hemen önce diktatörün gravürlerinin yer aldığı bir kitapçık yayımladı. Bu çalışmaların bir kısmı *Guernica* ile ilgiliydi. Kitabın adı *Franco’nun Rüyası ve Yalanı*’ydı. Picasso’nun gravürleri, bir yandan faşist yalanların ve şiddetin rolünü diktatörün çehresine ve temsil ettiği baskıcı yöntemlere yansıtırken, diğer yandan gerçekte olanları, tecrübe edilenleri gözler önüne seriyordu. Picasso, yalan ve şiddet ile gerçekler arasındaki ilişkiyi son derece yerinde bir şekilde tespit etmişti.²⁸ Faşist yalanlar, onlara inananları gerçeklikten öylesine koparttı ki hayatları yok olan ya da hayatlarına kastedilen insanların acılarını, demokrasi-nin yok oluşunu göremediler.

İspanyol diktatör, bunu yaparken, birçok faşistin söylediği yalanlara inanmasını sağlayan o meşum yansıtma mekanizmasını devreye sokacak, aslen kendisinde olanı düşmanlarına atfedecekti. Bu elbette, faşistlerin hakikat uydurma tarihinde sürekli tekrarladıkları bir yöntemdir.

27 Franco, *Franco ha dicho*, s. 237, 242.

28 Franco, *Palabras del caudillo*, s. 149, 161, 276, 278. [†]

Yıkıcı Güçler

1928’de, Fransız faşist Georges Valois’ya göre, demokrasi-
de iki artı üç beşe eşitti ancak milliyetçi siyasetin yeni dö-
neminde aynı işlemin sonucu altı çıkıyordu. Valois aslında
hep aynı kalmış ve kalacak olan bir hakikatin, mantıksal
hakikatle yer değiştirdiğini söylüyordu: “Burjuva hayatında
iki artı üç beş ediyor. Ticaretin ve hukukun ruhuna göre bu
sonuç tartışma götürmez. Milli hayatta, iki artı üç altı eder,
çünkü kahraman ruh değişir.”¹

Bu ruhsal değişim hem bireyler hem de milli topluluklar
için geçerliydi. Faşist devrimin planı benlikte radikal bir dö-
nüşümü talep ediyordu. Faşizmle beraber kahraman, siyasi
güçler zincirlerinden kurtulacaktı. Daha önce bahsettiğimiz
gibi, faşistlerin bilinçdışı arayışının arkasında bir kendini
gerçekleştirme projesi yatıyordu. Sezgilerin peşine düşmek
kargaşa ve kaosa yol açabilirdi, fakat bu arayış, faşizmin ter-
biyesi altında siyasi hâkimiyetle sonuçlandı. Faşist entelek-

1 Georges Valois, *La Révolution nationale*, Nouvelle librairie nationale, Paris, 1926, s. 81. Mantıksal hakikat ve ebedi hakikat arasındaki fark için bkz. Sophia Rosenfeld, *Democracy and Truth*, s. 15; Hannah Arendt, “Truth and Politics”.

tüel Massimo Scaligero'nun ileri sürdüğü gibi, faşizm “benliği, bilinçdışının çürük düzleminden ve maddi karanlığından, tanımlanmış ve incelikli bir şekilde inşa edilmiş olan mutlak gerçekliğin ışığına çıkararak” ona “düzen” getirir. Gerçeğin inşası liderin ideolojisine itaatin bir sonucuydu. Faşist lider ve Eğitim Bakanı Giuseppe Bottai'nin Mussolini'ye yazdığı özel mektupta geçen, “bilincimi önderin hizmetine sundum” ifadesi, bu tabiiyetin derecesini gösterir. Faşistler kendilerini “nevrotiklere, yüceltilmiş olana veencil duygusallığın etkisi altındakilere” yakın hissetmiyorlardı. Faşist itaat, bilinçdışının iç dünyasının faşizmin bilinçli mutlak düzenine “tercüme edilmesi” anlamını taşıyordu. İtaat bir güç (*forza*) eylemiydi. “Benliğe komut verme” edimiydi.²

Leopoldo Lugones, benzer şekilde, hayatın “kuvvet kanunu” ile damgalanmış olduğunu iddia ediyordu. Hakikat iktidarın sonucuydu: “Hakikat metafizik bir varlık oluşturur, yani kültür diye adlandırdığımız, insan bilgisinin çeşitli hallerine de karşılık gelen insanlığa dair bir kavrayış ve bu nedenle birçok sayıda din ve felsefe var ve ileride de olacak.” Ancak Lugones bir göreceli değildi. Bütün bu “din ve felsefeleri”, ‘hükmetme güdüsünün’ aşağısında” görüyordu. Anavatan, insanların hiyerarşik düzlemde yan yana gelme içgüdüsünün bir sonucuydu. Yani bu “doğa tarihine ait bir fenomen”di. Lugones'in siyasi gerçekçiliği “güç kavramı”ndan ortaya çıkan bir olguydu. Sınırları “bir siyaseti dayatma kapasitesi” ile aynıydı. Lugones için bu “*politica*

2 Bkz. Massimo Scaligero (Antonio Massimo Sgabelloni), “Principi di etica fascista”, *Meridian*, Ocak 1936, s. 9-10. Hollandalı faşist De Vries De Heekelingen'in öne sürdüğü gibi, “faşizm bireyi hükümsüz kılmaz, ama talileştirir”. H. De Vries De Heekelingen, “Bismark e Mussolini”, *Critica Fascista*, 1 Eylül 1926, s. 322. Bottai'nin mektubu için bkz. Archivio Centrale dello Stato, Roma, İtalya, Archivi Fascisti, Segreteria Particolare del Duce, Carteggio riservato, B4 F BOTTAI GIUSEPPE SF 2.

realitas” Roma İmparatorluğu’nda iş başındaydı. Güç, başkalarına hükmetme iradesi, “egemenliğin dinamik ifadesi” idi.³ Faşizm bilinçdışının keşfini, bu keşfin siyasete tercüme edilmesini ve şiddet ile özgünlüğün kökte yatan kaynağı için savaşıma iradesini talep ediyordu. Şiddetli arzuların siyasetteki rolüne dair bu faşist takıntı, Freud’u derinden meşgul edecek ve bilinçdışı kuramında önemli bir değişikliği tetikleyecekti. Faşistler, bireyci psikanalitik libidonun tehlikelerinden dem vururken, Freud için libido aslında, “yıkıcı içgüdü” olarak adlandırdığı, bilinçdışının zararlı güçlerine karşı duruyordu. Freud, tam da faşizm yıllarında, bu yıkıcı içgüdüyü Eros’tan ayırarak ona oldukça önemli bir özerklik atfetti. Öncesinde Eros ve Thanatos⁴ neredeyse ortaklaşa çalışıyorlardı, faşizm bu zayıf istikrarın kaybına neden oldu. Freud’un çevirmeni James Strachey’ye göre, Freud’un “insanın saldırganlık ve özyıkım güdüsüne” daha fazla özerklik atfetmesinin arkasında faşizm, özellikle de Hitler’in yaptıkları yatıyordu.

Freud 1930’da yayımladığı *Uygarlığın Huzursuzluğu* adlı ufuk açıcı çalışmasında, yıkımın, siyasette giderek artan rolünü ve ilerleyen tahakkümünü son derece kötümser bir ruh haliyle açıklıyordu: “İnsanlar doğa güçleri üzerindeki hâkimiyetlerini o denli artırmış durumdalar ki onların yardımıyla birbirlerini son insana varana dek ortadan kaldırmaları işten değildir.” 1931’de Freud, bir önceki cümleye şu soruyu ekliyordu (Eros’un, yıkıma karşı verdiği savaşla ilgili olarak): “Ama zaferi ve sonucu kim önceden kestirebilir ki?”⁵

3 Leopoldo Lugones, “Elogio de Maquiavelo”, *Repertorio Americano*, 19 Kasım 1927, s. 298.

4 Thanatos Yunan mitolojisinde ölümün vücut bulmuş halidir. İnsandaki tüm yıkıcı, öldürücü dürtüleri temsil eder. Yapıcılığı, yaratıcılığı ve aşkı temsil eden Eros’un tamamen karşıtıdır – ç.n.

5 Bkz. Sigmund Freud, *Civilization and Its Discontents*, Norton, New York, 1962, s. 8, 9, 92 [Türkçesi: *Uygarlığın Huzursuzluğu*, çev. Haluk Barışcan, Metis, İstanbul, 2011].

Aslında Freud için son derece hüzünlü bir retorik soruydu bu. 1936'da yazdığı özel bir mektupta, "Dünya çok üzücü bir yere dönüşüyor, hızla yok olmaya mahkûm," diyordu.⁶ 1933'te Viyana'yı terk etmesi ve Buenos Aires'e yerleşmesi için aldığı bir davete verdiği cevapta Nazizm'i "Alman rezaleti" olarak tanımlıyordu. Daha genel bir yaklaşımla Freud için faşizm, acımasız bir "eğitimdi" ve "tarih öncesi barbarlığa dönüş" anlamını taşıyordu.⁷

Faşizm, aklın, siyasi hükümlerlik için çıldıran o mahrem arzuları bastırma girişiminden tiksiniyordu. Freud'un iki savaş arasında öne sürdüğü bilinçdışı kuramına ve Hannah Arendt, José Carlos Mariátegui, Theodor Adorno, Max Horkheimer, Ernst Cassirer, Jorge Luis Borges ve diğer birçok faşizm karşıtının eleştirel argümanlarına, sezgisel ve neredeyse diyalektik olarak karşıydı.⁸ Bu bağlamda, faşizmin eleştirel teoriye olan direnci, özünde, onun akla karşı verdiği akıl-öncesine ait bir tepkinin bir parçasıydı. Bu direnç, Antonio Gramsci'nin, muhtemelen faşizmi düşünerek benlik ve benliğin kolektif içerisindeki tabi rolüne dair olan siyasi fanteziler âleminde bulduğu bir şeyden; mistisizmin ve siyaseten kutsal olanın merkezinden ortaya çıkıyordu.⁹

Adorno da diğerleri gibi yıkımın, "faşist ruhun" psikolojik temelini merkezinde yer aldığını düşünüyordu. Faşist programlar "soyut ve belirsiz", faşist tasavvurlar ise yanlış ve asılsızdı. Faşizmin çok derin, arkaik kökleri vardı. Hristiyan doktrininin "siyasi şiddet" sloganlarına dönüşmüş ha-

6 Bkz. Sigmund Freud, *The Letters of Sigmund Freud*, Ernst L. Freud (der.), Basic Books, New York, 1960, s. 283.

7 Sigmund Freud, *Moses and Monotheism*, Vintage, New York, 1939, s. 67; Ernest Jones, *The Life and Work of Sigmund Freud*, Basic Books, New York, 1957, cilt 3, s. 183-184.

8 Freud ve faşizm için bkz. Federico Finchelstein, *El mito del fascismo: De Freud a Borges*, s. 43-77.

9 Antonio Gramsci, *Passato e presente*, Editori Riuniti, Roma, 1979, s. 284.

liydi ve bu hal son derece “ham ve kaba” idi. Vahiy, fedakârlık, simülasyon ve tasarım içeriyordu. Adorno, bu noktada liderleri ve yandaşları birbirinden ayırıyordu. Liderler çoğu kez dindar ve inançlı taklidi yaparken, yandaşlar yalanlara kanmaya hevesliyidiler. Faşist liderin, o muazzam kuvvetli egosuna bir peygambere inanır gibi inanmak istiyorlardı. Lider “temel kimliğini” yandaşlarının bu üstü kapalı inanma arzusuyla doğruluyordu. Adorno, sonrasında “bilinç ve bilinçdışının etkileşimindeki göndermelere Freud tarafından atfedilen role” değindi. Liderler arzularını düşmanlarına olduğu kadar yandaşlarına de yansıttılar. Bunu yaparken esas amaçları yandaşlarının bastırılmış yıkıcı arzularını tatmin etmektir.¹⁰

Arzu ve yıkım (ve yıkım arzusu) faşizmin yükselişi için çok önemliydi. Perulu faşizm karşıtı düşünür Mariátegui, Mussolini’nin faşizmi yaratmadığını; daha ziyade “bir duygu durumundan siyasi bir hareket çıkardığını” öne sürdü. Öncesinde sosyalizmi benimsemiş olan Mussolini’nin nasıl olup da faşizme kaydığını merak ediyordu: “Bir doktrinden diğerine geçiş sürecinin mekanizması neydi? Bu düşünme sürecinin sonucunda meydana gelen bir fenomen olamaz. İrrasyonel bir durum bu. İdeolojik tavırdaki bu değişimin arkasındaki motor fikir değil, duyguydu.”¹¹

Gerçekte, Mussolini, daha 1914’te sosyalizminden kopuşunun nedenini “yeni hakikatin” peşinden gitme ihtiyacı olarak açıklıyordu. Geleceğin lideri, kutsal hakikati şiddet ile tanımlıyordu.¹² Mariátegui, Mussolini’nin sosyalizmi bilerek ve isteyerek arkasında bıraktığını ve faşist “şiddet kültürünü” benimsediğini düşünüyordu. Ancak Mariátegui’ye göre, Mussolini’nin yaptığı bu yeni siyaset seçimi, faşist liderin

10 Theodor Adorno, “Anti-Semitism and Fascist Propaganda”, s. 406, 407.

11 José Carlos Mariátegui, *Obra política*, s. 121-122.

12 Benito Mussolini, *Opera omnia*, cilt 7, s. 98.

kişisel gelişimine bağlı değildi. Bu yeni inancı, Mussolini'ye yandaşları tarafından dikte edilmişti. Ondan belirli bir gerçeklik bekliyorlardı ve Mussolini de bu beklentiyi karşıladı. “Sahip olduğu ideolojik bileşim” kendisini faşist yandaşların beklentileriyle tanımlamasının bir sonucuydu.¹³

Gramsci, Adorno, Mariátegui, Arendt ve diğerleri gibi, faşistlerin söylediklerini gerçekten kastettiklerine inanmak konusunda istekli değillerdi. Ancak faşizm, bilinçdışının siyasi rolüne dayanan bir “benlik kuramı” sahneye koyuyordu. Faşizm, bilinçdışından bilince geçişi, aşkın hakikatlerin ifşası ile özdeşleştiriyordu. Adorno için bu hakikat mefhumu hem gerçekliğin hem de yerleşik güç ilişkilerinin fetişleştirilmesinden ortaya çıkıyordu. Faşizm için doğru, ruhun şeytandan ve acılardan kurtuluşuydu. Lider “korkunç ve harikulade olanın birliğini” hayal ediyordu. Sonuç sadece düşmanın ölümü ve imhası değil, benliğin de yok oluşuydu. Faşizmin iskeleti “kendini yok etmeye yönelik bir bilinçdışı psikolojik arzuda” gömülüydü. Adorno'ya göre Hitler'in söylevleri, “samimiyetsiz”di ama aydınlar bu söylevleri ciddiye almayı reddederek hata yaptılar.¹⁴ Adorno okuyucularını da bu yönde uyaracaktı. Arendt de faşizmin açık olmayan, imalı boyutunun altını çizdi. Nazi yalanları “ahmak Avrupalıların” inandığı “bazı temel hakikatlere üstü kapalı bir biçimde gönderme yaptı” ve onları “yıkımın” “büyük girdabına” sürükledi.¹⁵ Pek çok faşizm karşıtı, faşizmi gülünç atavizmleri taklit etmeye uğraşan bir ideoloji olarak tanımlasalar da faşistler, benliğin arkaik boyutları olarak algıladıklarının peşine düştüler. Onlarda hakikatin saf çekirdeğini gördüler. Borges, iki savaş arasında faşizmle ilgili yaptığı eleştirel analizde bu okumanın

13 Mariátegui, *Obra política*, s. 121-122.

14 Adorno, “Anti-Semitism and Fascist Propaganda”, s. 401, 402, 407.

15 Hannah Arendt, “Approaches to the German Problem”, Jerome Kohn (der.), *Essays in Understanding 1930-1954*, s. 111-112.

altını çiziyordu. O da faşizmi “duygusal” buluyordu. Ancak Borges daha da ileri gidecekti. Faşizm, barbar olmak için rüzgâra karşı kürek çeken siyasi öznel topluluğuydu. Faşizm yeni bir “ahlâk” kurmak istedi. Liderlerine karşı hissettikleri eksiksiz güven, “*patronlarına* duydukları taparcasına hayranlık”, faşistlerin topyekûn şiddetin büyümesine ve cisimleşmesine inanmasıyla son buldu. 1938’de Borges şöyle diyordu: “Faşizm bir ruh halidir. Aslında onu yaymak isteyen yandaşlarından, tüm insanların sahip olduğu bazı vatansever ve ırkçı önyargıları abartmasından daha fazla bir şey istemez.”¹⁶

Faşistler akıllı bir kenara bırakıp önyargılara tutunmak istiyorlardı. Borges, faşistlerin aklın antitezi olan bir düşünce biçimiyle meşgul olduklarını ileri sürdü ve bunu “ucube akıl” olarak adlandırdı. Bu “akıl”, otoritesini içsel benliğin temsiline dayandırmak istiyordu ancak gerçekte faşizm kendini sadece “dürtüsel ve mantıksız” olarak sunabilirdi.¹⁷ Bastırılmış olanın faşistçe dönüşü bilinçli bir eylemdi. Pratikte faşist benliğin adanmışlığı bir yıkım öğretisine yol açtı ve bu durumun sezgiyle uzaktan yakından alakası yoktu. Faşist özbilinç iktidar, hakikat ve şiddet denklemini beraberinde getirdi.

Faşizmin lügatinde bilinç, arzu edilen hakiki egemenlik iddiasını temsil ediyordu. Mussolini bu savı 1925’te açık bir şekilde telaffuz edecek ve faşizmin belirli bir nüfusu “bilinçli insanlara” dönüştürdüğünü belirtecekti. Mussolini için “tarihin hakikati” tam da bu anda “İtalyanların bilinçli ruhunun ekmeğine dönüştü”.¹⁸ Bu noktada tarih mite dönüşüyordu. Amacı ise ispatlanabilen hakikatin tüm izini ortadan kaldırmaktı.

16 Jorge Luis Borges, “Letras alemanas: Una exposición afligente”, *Sur* 8, sayı 49, 1938, s. 67; Jorge Luis Borges, *Obras completas IV*, s. 378, 442.

17 Borges, *Obras completas IV*, s. 427, 442-444.

18 Bkz. Benito Mussolini, *Scritti e discorsi di Benito Mussolini*, cilt 5, s. 190.

Tarihe Karşı Popülist Savaş

İster Arjantin veya Kudüs'te anılarını yazarken ister polis soruşturması veya duruşma sırasında olsun, her zaman aynı şeyleri aynı biçimde ifade ediyordu. Eichmann'ı dinledikçe, konuşma konusundaki yetersizliğin düşünme, daha doğrusu başkalarının bakış açısına göre düşünme konusundaki yetersizliğiyle yakından ilişkili olduğunu daha iyi anlıyordunuz. Eichmann'la iletişim kurmanın imkânsız olmasının nedeni yalan söylemesi değil, kelimelere ve başkalarına karşı ve buna bağlı olarak gerçekliğe karşı en güvenilir zırhla sarılmış olmasıydı.

— HANNAH ARENDT, *Eichmann Kudüs'te*

Popülist liderler, on yıllardır, siyasi kazanım elde etmek için bir taraftan tarih arşivlerini kelimenin tam anlamıyla yok ederken, diğer taraftan faşizm kurbanlarının hafıza ve tecrübeleriyle oynadılar. Eylemleri, yalan ve hakikati birbirine karıştıran derin örüntünün bir parçası. 2016'da Trump'ın yükselişi çok da yeni bir hikâye değil, fakat popülizmin dünyanın en güçlü ülkesinde hüküm sürmesi, bu sorunu gündemde tutuyor. *Washington Post*'a göre Başkan Trump'ın yalan rekoru onu diğer siyasetçilerden ayrı bir lige taşıyor. Gazetenin ileri sürdüğü gibi “Artık (neredeyse) resmîleşti: Amerika Birleşik Devletleri'nin başkanı bir yalancıdır.”

New York Times aynı gözlemi daha diplomatik bir dille verdi. “Sayın başkanla ilgili sadece bir hakikat vardır: Hakkındaki olumsuz haberler, kendisi aksini söylemedikçe, uydurmadır.” Başkanı eleştirenlerin çoğunluğu, onun Orwellci bir yalan seviyesine ulaşmış olduğunu merak ediyorlar.¹ Orwell, 1984 adlı romanında şöyle yazmış: “Parti size gözünüzün gördüğünü ve kulağınızın duyduğunu inkâr etmenizi söyledi. Bu onların son ve en önemli emriydi.”²

Trumpçılığa atfedilen bu edebî alıntı bu kitapta analiz edilen faşist yalanlar tarihi ile bugün arasındaki ilişkiyi aydınlatıyor. Trumpçılık halihazırda siyasi yalanlar tarihinde kendisine seçkin bir yer buldu. Daha açık ifadeyle Trumpçılık, iki savaş arasındaki faşizmi çağımızın popülizmiyle birleştiren daha uzun bir tarihte yeni bir fasıl açmıştır. Trumpçılık açıkça, liderin sezgi ve arzularına dayanan, alternatif “hakikat” üretimi tarihinin bir parçasıdır.

Mussolini ve Hitler’in, hakikati liderin yanılmazlığıyla birleştirmesinde olduğu gibi, Trumpçılıkta da hareketin yol gösteren ışığı, ilahi varlıkta cisimleşti. Trump bütün erkeklerden daha farklı bir erkekti. Kendisini hayasızca “çok yakışıklı ve akıllı, gerçek bir İstikrarlı Deha!” olarak tanımladı. Beyaz Saray’ın basın sözcüsü Sarah Sanders, Trump’ın Tan-

1 Bkz. “Welcome to Dystopia - George Orwell Experts on Donald Trump”, *The Guardian*, 25 Ocak 2017; Henry Giroux, “‘Shithole countries’: Trump Uses the Rhetoric of Dictators”, *Conversation*, 10 Ocak 2018; Adam Gopnik, “Orwell’s ‘1984’ and Trump’s America”, *New Yorker*, 27 Ocak 2017.

2 Bkz. Paul Farhi, “Lies? The News Media Is Starting to Describe Trump’s ‘Falsehoods’ That Way”, *Washington Post*, 5 Haziran 2019; Katie Rogers, “An Orwellian Tale? Trump Denies, Then Confirms, ‘Nasty’ Comments about Meghan Markle”, *New York Times*, 5 Haziran 2019; “In 828 Days, President Trump Has Made 10,111 False or Misleading Claims”, *Washington Post*, 27 Nisan 2019; Glenn Kessler, Salvador Rizzo ve Meg Kelly, “President Trump Has Made 13,435 False or Misleading Claims over 993 Days”, *Washington Post*, 14 Ekim 2019. Ayrıca bkz. Susan B. Glasser, “It’s True: Trump Is Lying More, and He’s Doing It on Purpose”, *New Yorker*, 3 Ağustos 2008; Stephen Walt, “Does It Matter That Trump Is a Liar?”, *Foreign Policy*, 17 Eylül 2018.

rı'nın eli olduğunu öne sürdü: "Ben Tanrı'nın hepimize farklı zamanlarda farklı roller biçtiğini düşünüyorum. Kanımca Donald Trump'ın başkan olmasını Tanrı istedi ve o bu nedenle burada." Trump, uyguladığı siyasete bir de dinî vekillik ekleyecek, hatta yasallık, devlet ve Tanrısal olanın arasında bir ilişki olduğunu iddia edecekti: "Haklarımız bize insanlar tarafından verilmedi; haklarımız bize yaratıcımız tarafından verildi. ... Ne olursa olsun, hiçbir dünyevi güç onları bizden alamaz." Trump, Amerikalı Yahudilerin ülkelerine sadakat duymadıklarına dair o antisemitist ezberi de tekrarladı. Verdiği bir röportajda Demokratlar'a oy veren Yahudiler için "Ya bilgisizler ya da sadakatsizler," diyecekti. Bu mantığa göre, liderin hakikatini göz ardı eden veya ona ihanet eden Amerikalı Yahudiler hem dinen hem de siyaseten sadakatsizdir. Sonrasında işi daha da ileriye taşıyacak ve İsrailliler "[Trump'ı] ikinci bir tanrıymışçasına seviyorlar" diyen sağcı bir komplo teorisyenine *Twitter* üzerinden teşekkür edecekti. Tanrı ve Trump için yapılan Tanrı metaforu Trumpçılık tarafından birleştirildi. Ne zaman Tanrı ile ilgili bir soru sorulsa Trump ilk önce Tanrı'yı, sonra da kendi personası, iş anlaşmaları ve liderliğini överek cevap verdi. Trump'ın kampanya menajeri açıkça başkanın ülkeyi kurtarması için Tanrı tarafından gönderildiğini söylüyordu.³ Liderin Tanrı ile bileşimi, faşistlerde olduğu gibi Trump yanlılarında da dinin esaslarından birine dönüştü.

3 Michelle Boorstein, "Sarah Sanders Tells Christian Broadcasting Network: God Wanted Trump to Be President", *Washington Post*, 30 Ocak 2019; Andrew Restuccia, "The Sanctification of Donald Trump", *Politico*, 30 Nisan 2019; "Trump to the National Prayer Breakfast: 'I will never let you down. I can say that. Never'", *Washington Post*, 7 Şubat 2019; "Trump Says He's 'So Great Looking and Smart, a True Stable Genius,' in Tweet Bashing 2020 Dems", *USA Today*, 11 Temmuz 2019; John Wagner, "Trump Quotes Conspiracy Theorist Claiming Israelis 'Love Him Like He Is the Second Coming of God'", *Washington Post*, 21 Ağustos 2019; Chris Moody, "Donald Trump: 'God is the ultimate'", *CNN*, 23 Eylül 2015.

Mussolini, en olmayacak yalanları söylerken arkasına bu ilahi ilham fikrini almıştı. Gördüğümüz üzere faşist propaganda, faşist liderin daima haklı olduğunu ileri sürdü. Hitler, Tanrı ile bağlantısını daha da aleni bir şekilde kurmuştu. Hitler, kendi dehasının dışında bir ilham kaynağına nadiren itibar etmiş olsa da Papa'yı rol model almıştı. Führer şunu ileri sürüyordu: "İşbu vesile ile hem kendim hem de Parti'nin liderliğine geçecek haleflerim için siyasi yanılmazlığı bir hak olarak talep ediyorum. Umarım dünya, Papa'nın taleplerine olduğu gibi bu talebe de alışarak büyücek."⁴

Hitler'in yaşayan bir efsaneye dönüşmesinde büyük payı olan propaganda ustası Goebbels, Hitler'in Tanrı tarafından Almanya'yı kurtarmak için gönderilmiş bir "deha" olduğuna gerçekten inanıyordu. Faşist propaganda, ne kadar başarılı olduğunun kanıtlarını bile kendisi üretti. Goebbels "ölümünden sonra yayımlanan günlüklerini bu başarısını belgeleme kaygısıyla da yazmıştı".⁵ Belgeleme ile düzmece arasında hiçbir fark yoktu. Nazi propagandası, hiçbir somut kanıta dayanmadan bir Hitler miti yarattı. Sanki Hitler gökyüzünden inen bir Tanrı'ydı. Ancak Naziler tam olarak böyle düşünmüyorlardı. Herkes gibi onlar da liderlerinin yere bir uçaktan inmiş olduğunu görüyorlardı. Yine de onlar için Hitler'in inişi ideolojinin mutlak hakikatinden çekip çıkardıkları bir metaforu. Bu gerçeğe inandılar. Gerek *İradenin Zaferi* gibi filmlerde gerekse devlet propagandasında olsun, Hitler'in imgeleri, herhangi bir kanıta ihtiyaç duyulmayacak şekilde, inancın ve hakikatin metaforlarıydı.

Trumpçılığın popülist dünyası, faşizmin yanılmazlık, hakikat ve Tanrı bileşiminden ne kadar uzakta? Gerçekte bir-

4 Bkz. Claudia Koonz, *Mothers in the Fatherland: Women, the Family, and Nazi Politics*, St. Martin's Press, New York, 1987, s. 268.

5 Peter Longerich, *Goebbels: A Biography*, s. 696.

çok Amerikalı Trump'ın seçiciler kurulu zaferinin Tanrı'nın işi olduğuna inandı. Trump'ın Hristiyan destekçilerinden birinin öne sürdüğü gibi, "Milyonlarca Amerikalı ... Başkan Trump'ın seçilmesini, Tanrı'nın bize bir şans daha verdiğine, Amerika'yı samimiyetle yeniden büyütmek için belki de son bir şans verdiğine yoruyor".⁶ Trump bile kendi mitine inanmış gözüküyordu. Kendisinin "yüce ve emsalsiz bir bilge" olduğuna inanıyordu. Asla hatalı olamazdı. 2019'da kendisine Rusya ve Venezuela ile ilgili neden yalan söylediği sorulduğunda Trump, söylediklerim bugün için gerçeklerle uyuşmuyor olsa da kısa bir süre sonra uyuşacak, diye cevap verdi. Trump, muhakemesinin Tanrı vergisi ve mutlak şekilde güvenilir olduğunu düşünüyordu; ampirik kanıtlarla işi yoktu. Oval Ofis'te gazetecilerle tartıştığı bir sırada şunları söyleyecekti: "Hadi görelim bakalım kim haklı. Ne yapacaksınız biliyor musunuz? Sonunda kimin haklı olduğunu göreceksiniz, tamam mı? Seyredin bakalım. Tamam mı? Kimin haklı olduğunu göreceksiniz. Eninde sonunda her zaman haklı çıkarım."⁷

Liderin her türlü aracından ve sorgudan azade olan sesi, hakikatin fanteziyle ortaklaşa çalıştığını gösteriyor. Bu bakışa göre geleneksel medyanın halka yalandan başka sunacağı bir şey yok. Başkan ne zaman seçim ya da seçim anketlerinin sonuçlarından hoşlanmasa meydanlara hile yapılıyor iddiasıyla çıkıyor. Bu temelsiz iddialar, Trump'ın yalanlar tarihinde oldukça önemli yer tutuyor.

Donald Trump, 2016'da daha başkan adayırken, seçi-

6 Amy Sullivan, "Millions of Americans Believe God Made Trump President", *Politico*, 27 Ocak 2018.

7 Nick Givas, "Trump Tells Reporters He's 'Always Right' during Oval Office Press Conference with Polish President", *Fox News*, 12 Haziran 2019, www.foxnews.com/politics/trump-tells-media-always-right-cnn. Ayrıca bkz. Ittai Orr, "Why His Fans Think Trump Has 'Great and Unmatched Wisdom'", *Washington Post*, 8 Ekim 2019.

mi kaybetmesi halinde sonuçları kabul etmeyeceğini söylüyordu. Seçimi kazandıktan sonra, ülke genelinde toplam oy sayısı bakımından Hillary Clinton'ın kendisini geçmesini, Clinton'a verilen yasadışı oylara bağladı. Üstelik bu suçlamayı hiçbir kanıt göstermeden yaptı. Beyaz Saray'ın eski danışmanlarından birinin söylediği gibi, "Trump daha sonra, seçim hilesinin araştırılması için, eşbaşkanlığını Başkan Yardımcısı Pence ve Kansas Eyalet Genel Sekreteri Kris Kobach'ın yürüttüğü bir komisyon kurdu, fakat komisyon yasadışı oy kullanıldığına dair herhangi bir kanıt bulamadı ve kendi üyelerinden biri tarafından yasadışı faaliyette bulunduğu gerekçesiyle dava edildi. Bunun sonucunda aniden lağvedildi".⁸ Trump'ın, New Hampshire eyaletini Massachusetts'ten gelen liberal seçmenlerin yaptığı hile yüzünden kaybettiği iddiası da bir yalandı. Seçim kampanyası ve Rusya arasındaki bağlantılar konusunda da yalan söyledi.

Fakat belki yalanlarından en bariz olanı tarihsel bir zafer kazandığı iddiasıydı. Trump, "Demokratlar ... bu ülkenin siyasi tarihindeki en büyük yenilgilerden birini yaşadılar," diyordu. Ancak *National Public Radio* (NPR), Trump'ın tarihsel bir zafer kazandığı (ve düşmanını yendiği) yönündeki iddiasının gerçeklikle çeliştiğini ilan edecekti: "Trump seçici kurulun oylarından 306'sını, Clinton ise 232'sini aldı. ... Ancak bu durumu ezici oy üstünlüğü ile kazanılmış bir tarihî zafer olarak öne sürmek güç. Zira şu âna kadar yapılan elli sekiz başkanlık seçiminden otuz yedisinde, kazananların aldığı seçici kurul oyu Trump'ın oylarından daha fazla."⁹ Tarih hakkında yalan söylemek Trump'ın hakikat inşasında merkezî bir rol oynuyor.

8 Bob Bauer, "Trump's Voter-Fraud Lies Are a Betrayal of His Oath", *Atlantic*, 19 Kasım 2018.

9 Arnie Seipel, "Fact Check: Trump Falsely Claims a 'Massive Landslide Victory'", *NPR*, 11 Aralık 2016, www.npr.org/2016/12/11/505182622/factcheck-trump-claims-a-massive-landslide-victory-but-history-differs.

Trump neden yalanı saplantı haline getiriyor ve neden seçimle ilgili konularda bu kadar çok yalan söyledi? Tarihsel olarak popülizm, seçimleri, lider hakkındaki ideolojik haki-katin plebisiter bir onay mekanizmasına dönüştürür. Popülizm, seçimlerin ardından, seçilmiş liderin halkın kendisi ve onların tek gerçek temsilcisi olduğu sanrısını yaratır. Meşruiyetin özünü seçimler oluşturur çünkü popülist *caudillo*¹⁰ hükümranlılığının onayını seçimlerden alır. Bu anlamda popülizm, anlamlı herhangi bir seçime izin vermeyen faşizmden çok farklıdır.¹¹

* * *

Gerek faşizm gerek popülizm, başlıca meşrulaştırma kaynağı olarak siyasi üçlüye (teslis), yani lider, millet ve halka başvurur. Her iki oluşumda da halk, millet ve halkın liderin personasında temsili arasında bir çelişki yoktur. Bu ideolojiler temsilin şahıslar üzerinden (kişileştirme yoluyla) gerçekleşeceğine inanır, bu da gerçekte halkın iradesinin tamamıyla lidere devredilmiş olduğu anlamına gelir. Bu üç parçalı temsil miti, tek bir liderin her nasılsa bir milletle ve onun halkıyla aynı olduğu fantezisine –bir kişinin iki kavramla özdeşleşmesine– dayanır. Ancak faşizmde bu kişileştirme eylemi, temsilî demokrasinin tersine, rasyonel ya da

10 *Caudillo*, güçlü liderler olan ordu generallerini tanımlıyordu ve günümüzdeki kullanımları gibi pejoratif bir iması yoktu. Ancak bu metinde gücü fazlasıyla elinde bulunduran otoriter/totaliter Latin Amerika liderlerini tanımlamak için kullanılıyor – e.n.

11 Bkz. Nadia Urbinati, *Democracy Disfigured*, s. 153. Ayrıca bkz. Nadia Urbinati, *Me the People: How Populism Transforms Democracy*, Harvard University Press, Cambridge, MA, 2019. Popülizm üzerine ayrıca bkz. Carlos de la Torre (der.), *Routledge Handbook on Global Populism*, Routledge, Londra, 2018; Jan-Werner Müller, *What Is Populism?*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2016 [Türkçesi: *Popülizm Nedir?*, çev. Onur Yıldız, İletişim, İstanbul, 2017]; Cas Mudde ve Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2017 [Türkçesi: *Popülizm: Kısa Bir Giriş*, çev. S. Erdem Türközü, Nika, Ankara, 2019].

biçimsel herhangi bir aracıya ihtiyaç duymaz.¹² Buna karşılık, popülizmde seçimler liderin ilahi üstünlüğünün teyidi için önemlidir ve seçimler hakkında yalan haberler yaymak, liderin tarihteki yerine dair fikrini sağlama almak için çok önemlidir.

Popülist lider, plebisit niteliğindeki halkoylamalarını kazanarak iktidarının ikili doğasını sağlamlaştırır; o aynı zamanda halkın seçilmiş temsilcisi ve yarı aşkın bir rehberidir. Perón'un sıklıkla söylediği gibi, "Halk ... önderin doğuştan geldiğini bilmeli. Önder olması için ne buyruğa ne de seçimlerle ihtiyacı vardır". Sonrasında şu cümleyi ekliyordu: "Önderin kendi kalıplarını bulması elzemdir. Daha sonra bu kalıpları –kabiliyeti çerçevesinde– Tanrı'dan aldığı Samuel'in kutsal yağıyla doğrudan ilişkili olan bir içerikle doldurması gerekir."¹³

Ebedi enkarnasyon fikri, faşizmde liderin yanılmazlığına, hatta liderin, milletin [kurtuluşu] için son fırsat olduğuna vurgu yapıyordu, bugün popülizmde de aynısı geçerli. Milletin ve halkın içine salınan bu acil ve yakın tehlike korkusu, liderin dost-düşman ayrımlarını ve askerî stratejilerini rakiplerinin amaçlarına yansıtmasının bir sonucudur. Dönemin adayı Trump, yaklaşan 2016 seçimine atıfta bulunarak şunu iddia etmişti: "Onlar (düşmanları) için bu bir savaş ve bu yolda onlar için her şey mubah. İnanın bana, bu milletimiz için bir kurtuluş mücadelesi. Ve 8 Kasım, onu kurtarmak için son şansımız olacak, unutmayın bunu." Trump, yandaşlarına, seçildiği gün "bizim bağımsızlık günümüz" olacak diyordu. Perón da benzer şekilde, 1946'da seçilmesini ikinci bir "bağımsızlık" günü olarak kutluyor ve "Tanrı beni Arjantin halkının bağımsızlığı ve özgürlüğü için yeryüzüne yolladı," diyordu. Dahası liderliğini, kendisi gibi halka

12 Bkz. Federico Finchelstein, *From Fascism to Populism in History*, s. 252-253.

13 A.g.e., s. 199.

önderlik eden, bir dizi tarihî askerî liderle özdeşleştiriyordu: “Dünya tarihinde, Büyük İskender, Jül Sezar, Frederick ya da Napolyon örnekleri bize şunu gösteriyor; zafer halkını ayağa kaldırıp ona önderlik edenlerindir.”¹⁴

Modern popülizm 1945’ten sonra güç kazandığında faşizmi demokratik bir temelde yeniden yorumladı, günümüzde ise Sağ’ın yeni popülistleri, tarihin yok edilmesine ve yerine yanılmaz bir lider miti konulmasına dair faşist hayale gittikçe yaklaşıyor. İlk popülist liderler, faşistlerin tersine, tarih kayıtlarını kökten değiştirmekte tereddüt ettiler. Bu durum yeni yüzyılın sağ popülistleriyle birlikte değişti. Kendi tarihlerinin “tersine mühendisliğini” yapıyorlar, özellikle de faşizm tarihi konusunda.

Genelde faşist tarihin, özelde ise Nazi tarihinin çarpıtılması, yeni popülizmin asli bir unsuru oldu. Zaman zaman ülkesindeki ve yurtdışındaki ırkçı ve yabancı düşmanı partilerle ittifak yapan İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu da Holokost tarihini kendi siyasi çıkarlarına uyacak şekilde çarpıttı. Yakın bir tarihte, iki dünya savaşı arası dönemde Nazi yanlısı Filistinli bir liderin Avrupalı Yahudilerin katledilmesinde başat rolü üstlendiğini ileri sürdü. Netanyahu’ya göre, 1941’de Adolf Hitler, Filistinli müftünün tavsiyesini istemiş, “Onlara ne yapmalıyım?” diye sormuştu. Müftü ise şöyle yanıtlamıştı: “Yak onları.”¹⁵ Bu diyalogun gerçekte yaşandığına dair hiçbir kanıt yok. Benzer şekilde, Amerikalı *caudillo* Donald Trump da düşmanlarını sözümona Gestapo taktiklerini benimsemekle suçladı; “Antifa”ya¹⁶ saldır-

14 A.g.e., 207-208. Faşizm ve popülizm üzerine ayrıca bkz. Mabel Berezin, “Fascism and Populism: Are They Useful Categories for Comparative Sociological Analysis?”, *Annual Review of Sociology*, sayı 45, 2019, s. 345-361.

15 www.haaretz.com/world-news/.premium-how-netanyahu-became-aholocaust-revisionist-1.6744462 üzerinden erişilebilir; www.haaretz.com/israel-news/netanyahuabsolves-hitler-of-guilt-1.5411578

16 Faşizm karşıtı sol örgütlenmeler – e.n.

dı ve neo-Naziler arasında bile “iyi insanlar”ın olduğunu iddia etti.¹⁷

Popülist liderler neden Nazizm ve faşizmin gerçek tarihini affetmek, çarpıtmak ya da yerinden etmek isterler? Çünkü bu liderler faşist ideolojinin retoriğinin ve taktiklerinin kuyusundan su çekerler. İzledikleri politikaları normalleştirmek için faşizm tarihini iğdiş etmek zorundadırlar. Faşizm tarihini gözden geçirip onu tarihselden ziyade mitlere özgü bir hikâyeye dönüştürürler ve geçmiş zamanlardaki faşizmin ve hatta faşizmin kendisinin, o kadar da kötü bir şey olmadığını öne sürerler. Bu elbette yalandır.

Tarihi yeniden yazmak, popülist projenin merkezindedir. Brezilya’da Başkan Jair Bolsonaro bunu sadece Nazi tarihine değil, kendi ülkesinin tarihine de yapıyor. Bolsonaro’nun siyasi şiddet savunusu ve başkanlığının etki alanını genişletme arzusundan kaygı duyanlar, ülkenin diktatöryel geçmişini temize çekme hamlesini, popülist yalanlar tarihinin ileri derece bir semptomu olarak görüyorlar ve bu durumdan son derece rahatsızlar.

2019’da Bolsonaro, Brezilya tarihindeki en kanlı askerî diktatörlüğü getiren 1964 darbesini resmî olarak kutlamak istedi. Dahası, bu diktatörlüğün Brezilya’ya demokrasiyi getirmiş olduğu gibi bir saçmalığı öne sürdü ve hatta bunun aslında bir diktatörlük olmadığını söyleyecek kadar ileri gitti. Bolsonaro, 2018’de Macaristan’ın otokratik ve ırkçı popülist lideri Viktor Orban ile yaptığı görüşmede, Brezilya halkının diktatörlüğün ne olduğunu bilmediğini; 1964 ila 1985 yılları arasında ülkeyi yöneten askerî cuntanın bu şekilde sınıflandırılmayacağını öne sürecekti. Bu söylediğinin, faşist diktatörlüklerin gerçek demokrasiler olduğunu ileri süren klasik faşist yalandan hiçbir farkı yoktu. Oysa hem faşizm tarihi uzmanları hem de Brezilya’daki otoriter rejimi çalışan

17 Bu konuda bkz. *From Fascism to Populism in History*, öpsöz, s. xviii.

tarihçiler, olan bitenin bunun tam aksi olduğunu gösteriyorlar. Brezilya Hakikat Komisyonu'na göre, Bolsonaro'nun, anısını kutlamak istediği Brezilya diktatörlüğü, diğer başka şeylerin yanı sıra, 434 ölüm ve zorla kaybetme vakası ile sekiz binden fazla yerlinin katledilmesinden sorumluydu.

Bolsonaro'nun ölümcül bir rejimi normalleştirme ve hatta kutlama çabası, Brezilya tarihiyle sınırlı değildi. Aralarında sayısız insan hakları ihlali nedeniyle tutuklanan Şili başkanı Augusto Pinochet ile yaklaşık otuz beş yıllık iktidarı boyunca ülkeyi sıkıyönetim altında yöneten Paraguay başkanı Alfredo Stroessner'in de bulunduğu çok sayıda diktatöre övgüler düzdü. Bu diktatörlerin ülkelerinin kurtarıcıları olduğunu iddia eden Bolsonaro ve Trump gibi liderler, tarihin yerine miti koyuyorlar. Geçmiş, Hannah Arendt'in yalanın üretilmesi ve merkezileştirilmesi olarak tanımladığı olgunun vazgeçilmez bir parçası haline geldi. Bu bölümün girişinde alıntıladığım gibi, Arendt'e göre, yandaşlar bu yalanlara inandıklarında gerçekliği olduğu gibi göremezler. Bu bağlamda, politikacılar “yalanı, hakikate karşı silah olarak kasten” kullanırlar.¹⁸ Tarihçi Ruth Ben-Ghiat, Trump'ın geçmişteki otoriter devletlerin propaganda makineleri ile derin bağlantısına ilişkin yaptığı gözlemlerde şu sonuca varıyordu: “Trump, göreve başlamasından bu yana kendisini ve kendisine sadakatle bağlı olanları, hakikatin yegâne sözcüleri olarak takdim eden; eleştirenleri ise partizan yalan tellalları olarak yaftalayan bir enformasyon aygıtı kurdu.”¹⁹ Bu geçmişi tashihe tabi tutan âlemde, dünyada en irrasyonel, mesihsel ve paranoyak görüşler tarih olarak önümüze konuyor.

18 Hannah Arendt, *Between Past and Future*, s. 228.

19 Ruth Ben-Ghiat, “How to Push Back against Trump's Propaganda Machine”, *Washington Post*, 20 Eylül 2018. Ayrıca bkz. Patrick Iber, “History in an Age of Fake News”, *Chronicle of Higher Education*, 3 Ağustos 2018.

Trump'ta olduğu gibi, Bolsonaro'nun siyasi şiddet, milli şovenizm ve kendisini yüceltmeye dayanan tarzı ve esası, faşizmin temel tanımlayıcı özelliklerini bünyesinde barındırıyor. Fakat Bolsonaro rejiminde, popülizmle faşizm arasındaki esas bağlantı noktası, onun tarihi manipüle edilmiş biçiminde fark ediliyor. Bolsonaro, tarihi, büyük bir arsızlık ve utanmazlıkla, sadece bir propaganda aracı olarak kullanıyor. 1964 darbesini kutlama kararı, seçilip, koalisyon hükümetlerinin başına atandıktan sonra demokrasiyi içeriden yok eden, Hitler ve Mussolini gibi klasik faşistleri anımsatıyor. Popülist liderler, imparatorları ve kahraman savaşçıları, kendi egemenliklerinin öncülü olarak tanımlayan mitik bir geçmiş icat ettiler. Bolsonaro, Duce ve Führer'den, belki daha mütevazı bir şekilde, kendi yönetimini, geçmişteki Latin Amerikalı diktatörlerin yönetimleriyle ilişkilendirmeyi amaçladı. Faşist liderlerin, icat edilmiş bir altın çağdan sanki içinde yaşadıkları zamana ışınlanmış, orada vücut bulmuş gibi öne çıkardıkları faşizm mitine benzer şekilde Bolsonaro da mitik bir Latin Amerika diktatörlükleri çağı icat edip, kendisini o çağın devamıymışçasına öne sürüyor. Bolsonaro'nun popülizmden faşizme evrilen yolda daha ne kadar gideceği meçhul. Onun gibi sağ popülistler radikal retoriklerini ve faşizm ve diktatörlük anılarına düzdükleri methiyeleri otomatik olarak faşist ve diktatöryel pratiklere dökmezler. Bolsonaro, Orban, Trump ve İtalya'daki Matteo Salvini gibi popülistler, elbette ki ayrımcılık, şiddet ve eşitsizliği besleyen politikalar güdüyorlar. Ancak şu âna kadar bunları, demokrasiyi tamamıyla parçalamadan yaptılar. En demokrasi karşıtı hareketleri henüz sembolik düzeyde. Siyasi düşmanlarına karşı gerçekleştirdikleri çıkışları –henüz– genelde sözel saldırıların ötesine geçmedi. İşte faşizm ile popülizm arasındaki fark burada yatıyor. Popülist lider şiddet içeren bir retoriği tercih eder ama kendisi ve düşmanı hakkında yalan

söylerken şiddet eylemine başvurmaz. 1945'te faşizmin çökmesinin ardından, iktidara gelen ilk popülist lider, General Juan Domingo Perón'un kendisi için söylediği gibi, o bir "otobur aslan"dı.²⁰

Acaba Bolsonaro da bu tür bir barışçıl aslan mı; kükreyen fakat yutmayan? Bu durum Trump için de geçerli mi? Yoksa ikisi de faşizmin gerçek aslanları mı? Trump *Twitter*'daki bir mesajında Mussolini'nin "Bir gün aslan gibi yaşamak, yüz yıl koyun gibi yaşamaktan yeğdir," sözünü övüyordu. Goebbels de Hitler'i aynı şekilde "kükreyen, yüce ve devasa bir aslan" olarak tanımlıyordu. Aslan figürü hem iç savaşlarda hem de ülkeler arasındaki savaşlarda çarpışmayı ve öldürmeyi temsil eder ve her ikisi de siyasetin, önemli ve kaçınılmaz öğeleridir. Şiddet ve savaş fikri dinî inançla oldukça yakından ilintiliydi ve bu yüzden bu liderler Hristiyan metinleri ve ayinlerinde geçen dil ve sembolleri kullanarak kendilerini modern zamanların kurtarıcıları olarak betimlediler ve yandaşlarından onlara bir dine inanır gibi inanmalarını talep ettiler. Zulme dair algıların onları yüreklendirmesinin bir nedeni de budur.

Trump, inşa etmek istediği kurtarıcı ya da şehit imajını besleyerek, kendisini tarihin en çok zulüm gören lideri olarak tanıtıyor ve kendisine yöneltilen tüm suçlamaları ve açılan soruşturmaları "cadı avı" ya da taciz olarak değerlendirip onları fırsata çevirmekten keyif duyuyor. 2019'da "görevi kötüye kullanma" suçlamasıyla Senato'da devam eden tahkikatı sırasında, Trump, bir Protestan din adamının kendisi hakkında yaptığı şu yorumu *Twitter*'da paylaşıyordu: "Eğer Demokratlar Başkanı görevden almayı başarırlarsa (ki asla başaramayacaklar), bu Milletimizde İç Savaş benzeri bir kırılmaya neden olacak ve Ülkemizin bu yarası as-

20 Juan Domingo Perón, *Obras completas*, Docencia, Buenos Aires, 1998, cilt 24, s. 468.

la iyileşmeyecek.”²¹ Bu Trumpçı papazın bu karanlık fikirleri Trump’ın en fanatik yandaşları tarafından büyük ölçüde paylaşıyor. Liderin “hakikatine” bağlılık, etik ve sağduyuyu ikinci plana atacak, onun en saldırgan ve yasadışı eylemlerini haklı çıkaracak kadar güvenli gözüküyor. Trump ve onun faşist selefleri gibi, Bolsonaro da iç savaş siyasi bir ideal olarak görüyor.²² Siyaseti, kutsal hakikat ve şeytani düşmanın yalanları arasında zuhur eden, ya hep ya hiççi bir sahne din savaşının savaş alanı olarak görme fikri, siyasi şiddetin neden liderin seçim yenilgisine tercih edildiğini açıklar. Mussolini “Faşizm, kahramanlığın kutsallığına inanır,” derken, Bolsonaro’nun yandaşları, onu kelimenin tam anlamıyla “mit” olarak adlandırıyor, vatanseverliğin ve aile değerlerinin Hristiyan savaşçısı, sorgusuz sualsiz olarak güvenilmesi gereken büyük bir kahraman olarak görüyorlar. 2018 seçimlerinin kazanmasının ardından Bolsonaro Brezilyalılara şöyle seslendi: “Hakikatle beraber yaşamaya alışmalıyız. Başka yolu yok. Tanrı’ya şükürler olsun ki bu hakikat Brezilya halkı tarafından anlaşıldı.” Kendisini tamamıyla bu aşkın

21 Trump Mussolini’den yaptığı alıntıyla ilgili şu yorumu yapıyordu: “Çok iyi bir alıntı, çok ilginç bir alıntı ve bildiğim bir söz. ... Kimin söylediğini de biliyorum. Mussolini ya da başka biri, ne fark eder ki? Kesinlikle çok ilgi çekici bir alıntı.” Bkz. Jenna Johnson, “Trump on Retweeting Questionable Quote: ‘What difference does it make whether it’s Mussolini’”, *Washington Post*, 28 Şubat 2016; Peter Longerich, *Goebbels: A Biography*, s. 71; Katie Shepherd, “‘Beyond repugnant’: GOP Congressman Slams Trump for Warning of ‘Civil War’ over Impeachment”, *Washington Post*, 30 Eylül 2019. Nazizm ve kullandığı Hristiyan semboller ve dil için bkz. Ian Kershaw, *The “Hitler Myth”: Image and Reality in the Third Reich*, Oxford University Press, Oxford, 1987.

22 Bolsonaro 1999’da şunları söylemişti: “Oy atarak bu ülkede hiçbir şey değiştiremeyeceksiniz, hiçbir şey, kesinlikle hiçbir şey! İşler ancak, maalesef, bir iç savaş başlatırsanız değişir, askerî rejimin yapmadığı şeyi yaparsanız değişir. FHC’den [Brezilya’nın önceki başkanı Fernando Henrique Cardoso’yu kastediyor] başlayarak yaklaşık otuz bin kişiyi öldüreceksiniz. FHC’nin öyle kaçmasına filan göz yummak yok, öldüreceksiniz! Arada bazı günahsızlar da ölecekse, ölecek. Savaşta masumlar ölür.” Kiko Nogueira, “Sou a favor da tortura. At-ravés do voto, você não muda nada no país. Tem que matar 30 mil”, *Diário do Centro do Mundo*, 4 Ekim 2017.

hakikatle tanımlandı çünkü “Tanrı’nın verdiği görevi” yerine getirmekle yükümlüydü.²³ Bolsonaro, açık bir şekilde faşist diktatörlük ve demokratik popülizm arasındaki sınırda duruyor. Diktatörlüğü kutlamak ve Nazilerin geçmişini temize çekmek istediğinde, Perón gibi klasik popülistlere ama daha çok da Hitler ve Mussolini’ye benziyor. Trump’ın göçmenleri vurma çağrılarını alkışlaması ya da Hispaniklere, Müslümanlara ve diğer azınlıklara karşı seri halde sarf ettiği ırkçı söz ve eylemleri hakkında da benzer şeyler söylenebilir

Bütün bunların arka planında, faşist yalanların uzun tarihine bütünüyle gömülü bir hakikat kavramı yer alıyor. Mesela Trump’ın hakikat diye inandığı halis muhlis bir yalan. Hakikati olduğu gibi görmeyi reddettiği için o ve birçok başka lider yanlış bir biçimde deli olarak damgalandılar.²⁴ Böyle bir lideri akıl hastası olarak suçlamak da yeni bir pratik değil. Popülist ve faşist liderlere çoğu zaman deli dendi. Bu doğru bir teşhis değil. Hakikatleri yalana ve yalanları hakikate çeviren olağandışı bir siyasetin karşısında kafası karışan bir muhalefetin vardırdığı hatalı bir tespit bu. Bu kafa karışıklığı, tarihsel olarak, otoriterliğe ve onun yol açtığı korkunç sonuçlara karşı muhalefetin hareketsiz ve etkisiz kalmasına yol açmıştır.

Birçok muhalif, Adolf Hitler’in deli olduğunu düşündü. Holokost süresince birçok faşizm karşıtı bu kavramsal tembelliğin ağına düştü ve Nazilerin başarısına katkıda bulundu. Hitler’i acınası, dürtüsel hareket eden bir şarlatan olarak siyasi denklemden çıkardılar; onun savaş ve soykırımı planlarını ve Alman halkında oluşturduğu geniş çaplı uzlaşmayı

23 Bkz. Bruno Biancini (der.), *Dizionario mussoliniano: Mille affermazioni e definizioni del Duce*, Hoepli, Milano, 1939, s. 58; Javier Lafuente, “Bolsonaro: ‘Esta misión de Dios no se escoge, se cumple’”, *El País*, 29 Ekim 2018.

24 Tarihçi Mark Mazower’in açıkladığı gibi, “Biz, faşizmi bir hastalık olarak görmeyi tercih ettik; bu da onun yükselişini anlamamızı zorlaştırdı”. Bkz. Mark Mazower, “Ideas That Fed the Beast of Fascism Flourish Today”, *Financial Times*, 6 Kasım 2016.

görmezden geldiler. Hitler yeni gerçeklikler yarattıkça dünyayı da gittikçe söylediği yalanlara benzetti.

Daha genel olarak, bu liderleri gülünç düzenbazlar olarak tanımlamak, mesajlarının şiddet dolu, ırkçı ideolojik içeriklerine bakmadan onların sadece tarzlarına yoğunlaşmak, eylem ve politikalarının gerçek sonuçlarının gözden kaçmasını da beraberinde getirdi.

Faşist liderlerin deli olduğu yönündeki bu yanlış yorum ayrıca, bu “anormal” liderlerden onların sözde akli karışmış ama akli başında yandaşlarını birbirinden ayırmayı zorlaştırdı. Irkçılık, Yahudi karşıtlığı ve faşist yalanları içeren siyasi ideoloji ile siyasi analiz arasındaki bağ koptu ve bunun sonucunda bu liderlerin ajandasına karşı açık ve etkili bir muhalefet geliştirme olanağı ortadan kalktı.

Akıl hastalığını ya da bir psikiyatrik bozukluğu bu çeşit liderlerin yalanları ve eylemlerine bir açıklama olarak sunma eğilimi, onları neyin başarılı kıldığı konusundaki yanlış anlamaları da besler: onları Tanrısal dehalara, halkın gerçekte ne istediğini onlardan daha iyi bilen, halkın mutlak sözcülerine dönüştüren bir narsisistik dürtü. “Hakikatin” sahip-ridirler, ancak onların hakikati kanıt ve ispat gerektirmez.²⁵

İrrasyonel liderleri deli veya üçkâğıtçı ya da hem deli hem üçkâğıtçı olarak adlandırmak siyasette kolay puan kazandırır. Fakat uzun dönemde, liderin ve yandaşlarının mitik ideolojisi yerine, mitoman liderin deliliğine odaklanmak liderliği hakkındaki en önemli gerçeği gölgeler: özü itibarıyla otoriter yalanları ve dünya hakkındaki faşist fantezileri, halkın geniş bir bölümü ve siyasi partinin başlıca figürleri tarafından sürekli olarak desteklenir ve normalleştirilir. Trump, yandaşlarının, Haiti ve Afrika’daki milletlerin “bok çukuru”

25 Tarihçi Sophia Rosenfeld, Amerikan başkanının kapalı dünyası üzerine şunları söylüyordu: “Trump ülkesinde gerçek yalan olur, yalan ise gerçek gibi görünür.” Bkz. Sophia Rosenfeld, *Democracy and Truth*, s.7.

lkeler olduğu konusundaki ırkçı yorumunu paylaşıyor olduklarını varsaymakta büyük ihtimalle haklıydı.²⁶ Trump-ılığın hoşgörüsüz ve demokrasi karşıtı boyutları olmasına rağmen bu olan bitende yeni ve patolojik bir şey yok. Juan Pern'dan Silvio Berlusconi'ye, iktidardaki popülistlerin ve onlardan nceki Hitler ve Mussolini gibi faşist liderlerin tarihinde, benliği yüceltme ve mit inşası eğilimlerine bolca rastlanır ve bu eğilimleri partileri ve yandaşları var gçleriyle destekler ve hatta bazen bu eğilimlere onlar öncülük eder.

Otoriter sahtekrlar ve onların saf yandaşlarının aptallığına dair küçümseyici ve basit açıklamalar, aslında fazla bir şey açıklamıyor. Böylesi açıklamalar hoşumuza gitmeyeceğini düşündüğümüz şeyi anlamayı reddettiğimizin işareti: hakikatin mitsel enkarnasyonu hakikatin büyük ölçüde yok olmasıyla sonuçlanır. Trump, yabancı düşmanlığı ve eşitlik karşıtı bir siyasi gündemi olan aşırı popülist bir lider. Demokrasinin bugünü ve geleceği için programlı politikalar geliştirmek ve Trump'ı seçim yenilgisine uğratmak, onun psikiyatrik durumunu değerlendirmek ya da onu bir sahtekr olarak klişeleştirmekten daha önemli. Zira Trump deli bir hilebaz olduğu için yalan söylemiyor; kutsal bir yanılmazlık içerisinde olan liderin, alternatif bir hakikatin tek belirleyicisi olduğu bir siyasi geleneğe ait olduğu için yalan söylüyor. Beyaz Saray'dan yükselen ırkçılık ve kadın düşmanlığı, gerçeği fanteziye yaklaştırmak için onu dönüştüren siyasi girişimlerdir. Bu göz ardı edilemez.

Ayrıca kendimize şunu sormalıyız: Otoriter poplistlere yöneltilen eleştiriler neden çoğu zaman basit sıfatların ve hatta aşağılamaların ötesine geçmiyor? Trump'ı *anormalleştirme*, geri kalan Amerika manzarası normalleşmiş oluyor; sanki Trump, tarihsel hakikate saygı duyan, oğllk ve eşitlik-

26 Josh Dawsey, "Trump Derides Protections for Immigrants from 'Shithole' Countries", *Washington Post*, 12 Ocak 2018.

te kusursuz bir geçmişe sahip bir Amerika'nın tek oyunbozanıymış gibi... Ne Birleşik Devletler'de ne de dünyanın herhangi başka bir yerinde böyle bir durum olmadı. Aslında, Soğuk Savaş sırasında ortaya çıkan aşırı sağ popülizm biçimleri –McCarthycilik ve daha sonra Barry Goldwater ve George Wallace'ın başkanlık adaylıkları– Trump'ın baskıcı fikirlerinin, ırkçı yalanlarının ve otoriter tarzının cazibesini anlamak için bakılması gereken önemli Amerikan siyasetçileridir.

Trumpçı mit inşasının, Arjantin'de Juan Perón, savaş sonrası dönemin başlarında Brezilya'da Getulio Vargas ve daha yakın zamanda, Venezuela'da Hugo Chávez ve Nicolás Maduro gibi popülist ve faşist liderleri kapsayan küresel bir geçmişi var. Trumpçılık, iktidarda olan modern bir popülizm formu olarak faşizm sonrasının uç bir örneğidir ve kendine ait siyasi rasyoneli olan, liberalizm karşıtı ve sıklıkla anayasaya aykırı otoriter bir demokrasiyi temsil eder. Bu mitik bir hakikate sahip siyasi bir oluşumdur. Faşistler gibi popülistler de tarihsel hakikatin yerine, şanlı bir geçmişe dair uydurma hikâyeleri ve liderlerinin yeniden dirileceğine dair vaatleri koyarlar. “Amerika'yı Yeniden Büyüt” gibi bir sloganın tarihsel boşluğunu anlamak için gereken bağlam budur. Lider gerçekte hiç var olmamış bir geçmişe yeniden hayata geçirir. Bu, faşistlerin hakikat inşasının merkezinde yer alıyordu. Aynı zamanda modern sağ popülizmin önemli bir itici gücüdür.

Bolsonaro, Trump ve Orban gibi liderlerin yükselişi yirmi birinci yüzyılda bir faşizm dalgasına yol açar mı? Henüz bilemiyoruz. Böylesi bir siyasi dönüş, büyük ihtimalle (ve umarım) olmayacak. Ancak bu siyasetçilerin gittikçe artan oranda mitsel yalanlara başvurması demokrasiye inananlar için bir uyarı işareti olmalı. Yükselen özgürlük karşıtı zihniyete ve yenilenen faşist dürtülere sadece oylar ve gösterilerle değil, tarihî savunarak da direnmeliler.

II. Frederick (Büyük) 133

V. Charles 62

ABD/Birleşik Devletler 13-19, 38, 107,
108, 125, 142

Adorno, Theodor W. 34, 40, 54, 60,
80, 101, 102, 120-122

Akhilleus 62

Almanya 18, 28, 36, 61, 66, 67, 98,
107, 128

Arendt, Hannah 26-28, 30, 33, 39, 41,
60, 63, 67, 68, 77, 78, 117, 120,
122, 125, 135

Arjantin 28, 29, 37-39, 45, 50, 51, 53,
54, 62, 64, 70, 93, 97-100, 108,
110, 114, 115, 125, 132

antisemitizm 49, 53

faşizm 24, 36, 45, 49, 51, 54, 55,
61, 66, 75, 90, 93, 94, 97, 98,
107, 109, 142

Hristiyanlaşmış faşizm 55

Arjantin Yahudi Karşıtı Hareketi
(Acción Antijudía Argentina) 53

Astray, José Millán (General) 62

Avusturya 28

Barrés, Maurice 85

Barroso, Gustavo 75, 76

Ben-Ghiat, Ruth 135

Berlusconi, Silvio 141

beyazların üstünlüğü 14

Charlottesville saldırısı 16

Christchurch saldırısı 13

El Paso saldırısı 14, 15

Oslo saldırısı 13

Pittsburgh saldırısı 13

Poway saldırısı 13, 14

Bianchi, Michele 85

bilinçdişi 34, 41, 45, 46, 54, 63, 68,
84-86, 88, 94, 99-104, 117-122
dışsallaştırılma aracı olarak

diktatörlük 80

duygusalılık 80, 118

faşist idealin saflığı 37

mitsel gücü 81

psikanaliz 101

şiddetli arzular 88, 119

Blumenberg, Hans 64

Bolivar, Simón 69

Bolivarcılık 69, 70

Bolsonaro, Jair 15, 19, 134-139, 142

Bolşevizm 25

Bonaparte, Napolyon 62, 133

Borges, Jorge Luis 21, 29, 30, 37-39,
59, 78, 79, 93, 120, 122, 123

Bottai, Giuseppe 118

Brezilya 15, 19, 36, 55, 66, 68, 69, 73,
75, 76, 86, 100, 101, 109, 134, 135,
138, 142
diktatörlük 135
Hakikat Komisyonu 135
Buenos Aires Üniversitesi 63
Büyük Iskender 133

Carlyle, Thomas 37, 62
Cassirer, Ernst 39, 120
Castellani, Leonardo 90, 96, 100
Charlemagne 62
Chavez, Hugo 142
Clinton, Hillary 20, 130
Codreanu, Corneliu 44, 76, 77
Comte, Auguste 38
Croce, Benedetto 44

Çin 64, 65, 107
Çinli Mavi Gömlekliler 56

de Euzcadi, Fernando 50, 97, 98
de Maeztu, Ramiro 65, 75, 76
de Maistre, Joseph 38
demokrasi 17, 19, 20, 25, 26, 35, 36,
38, 67, 69, 70, 80, 105-117, 131,
134, 136, 141, 142
demokrasiye saldırılar 20
faşist fikirler 36, 39, 112
korporatizm 110-113
liberal 38, 108, 110, 111, 114,
115
otoriterizm ve 107
özgür basın 18
plütokrasi 107, 108
popülizm 17
temsili demokrasi 20, 131
Uriburu 70, 114, 115
demokrasi karşıtı 26, 36, 38, 69, 110,
136, 141
Derrida, Jacques 63, 78
diktatör 27, 35, 37, 51, 60-62, 70, 108,
110, 112-114, 116, 135
hakikatin yaratıcısı olarak 22, 68
halkın vücut bulmuş hali olarak 68
mitsel bilinçdışı 85
yanılmazlık 128, 141

diktatörlük 18, 26, 27, 31, 35, 39, 70,
85, 97, 105, 106, 109-111, 113-
115, 134-136, 139
Brezilya'da 135
demokrasinin en hakiki biçimi
olarak 105
korporatizm 110, 112, 113
özgürlük 142
seçimler 115
totalitarizm 48

Eichmann, Adolf 27-30, 68, 125
El Paso, Teksas, faşist terör saldırısı
14, 15
Etiyopya 74
Evans, Richard 9, 22, 23
Evola, Julius 66

faşizm 11-13, 15, 17-22, 25-27, 29-31,
33-41, 43-51, 54-57, 59-67, 69, 72,
74-80, 83, 85, 87-90, 94, 96, 99,
101-104, 106-112, 115-123, 125,
126, 128, 131-134, 136-139, 142
Alman faşizmi 18, 103
Amerika'da 36
Arjantin'de 36, 49, 51, 55, 93, 107
bilinçdışı 46, 86, 101
Brezilya'da 36, 55, 66, 68, 69, 73,
75, 101, 109
Çin'de 64, 65, 107
devrim 43, 77, 88, 102, 117
Fransa'da 36, 85, 108
Hindistan'da 36, 55, 107
ırkçılık 55, 78
İngiltere'de 77, 86
İtalyan faşizmi 59, 72, 85, 99, 103,
108, 109
Japon faşizmi 36, 47, 48, 55, 107
Kolombiya'da 55, 56, 69, 86
Meksika'da 45, 50, 51, 97, 107
mesihsel 57, 64
Mısır'da 47, 48, 56, 64
Peru'da 47, 55, 108, 121
rasyonalizasyon 85
Romanya'da 63, 66, 77
Şili'de 57, 114, 135
ulusaşırı 22, 35, 36, 39, 44, 47

faşizm karşıtı, Yahudi komplo teorileri 93, 95
Pittsburgh terör saldırısı 13
ve Poway terör saldırısı 13, 14
faşizm sonrası (*post-fascist*) 12, 142
Fernández, Macedonio 93
Filippo, Virgilio 51-53, 94, 95, 98, 99
Flores, Luis 47
Forni, Federico 72
Franco, Francisco 27, 63, 113, 115, 116
Frank, Hans 67, 68
Fransa 36, 85, 108
Freud, Sigmund 34, 59, 60, 78, 79, 90, 91, 94-96, 98-103, 119-121
bilinçdışı kavramı 85
faşist bilinçdışı 46, 86, 101
Freudcu teori 90, 94, 100-102
kahramanın faşist miti 60, 62
Friedlander, Saul 64, 103
gazetecilik 16, 129
özgür basının önemi 18
seytanlaştırılması 19
Giménez Caballero, Ernesto 61, 62, 89, 90
Goebbels, Joseph 21-23, 128, 137
Goldwater, Barry 142
Gramsci, Antonio 68, 120, 122
Haiti 140
hakikat 11-15, 17-31, 33-35, 37-41, 43-57, 59, 61, 63-65, 67-78, 80, 84, 88-91, 94, 96-98, 100-102, 104, 105, 107, 110-114, 116-118, 121-123, 125-131, 135, 138-142
aşkın 25, 29, 33-35, 37, 48, 49, 90, 94, 122, 138
faşistlerin hakikatle sorunu 75
Hristiyanlık 75
"kahraman ruh" gibi sunulan yalanlar 117
liderde vücut bulmuş, somutlaşmış, cisimleşmiş 44, 48, 55, 61, 65, 68, 83, 88, 136
mit inşası ve hakikat ötesi [*post-truth*] kutsal 12, 141, 142
yaratıcısı olarak diktatör 68

ayrıca bkz. yalanlar
hakikat ötesi [*post-truth*] 12, 20
halk iradesi 35, 86, 114
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 39
Heidegger, Martin 64
Hindistan 36, 47, 55, 107
Hitler, Adolf 11, 18, 21, 23, 24, 51, 52, 61, 62, 67, 84, 86, 96, 98, 103, 105, 106, 108, 119, 122, 126, 133, 136, 137, 139-141
hakikat ve yalanlar üzerine 20, 23, 49, 104
halkın vücut bulmuş hali 61, 67
Tanrı benzeri bir figür olarak 49, 128
Yahudiler 23, 96, 97, 106
yanılmazlığı 22, 60
Horkheimer, Max 12, 39, 120
Hüseyin, Ahmed 48
ırkçılık 12, 18, 52, 55, 64, 66, 78, 140, 141
Aryan ırkı 18, 66, 76
İkinci Dünya Savaşı 39, 79
integralismo 36
İspanya 61, 65, 66, 107, 113
İç Savaşı 115
İtalya 36, 66, 99, 107, 109
Japonya 36, 48, 107
Jung, Carl 83, 102, 103
kahraman 30, 56, 60, 62, 69, 88, 117, 136, 138
faşist mit 59-61
Kelsen, Hans 112, 113
Kilise yanlısı faşizm 49, 75, 94, 97
Kobach, Kris 130
Kolombiya 55, 56, 69, 86
komünizm 86, 107, 110-112, 114
korporatizm 110-113
faşist 112
Kelsen 112, 113
Lugones 108, 109
Mussolini 112
Uriburu 115
Koyré, Alexandre 74, 77, 78

LaCapra, Dominick 9, 44
Lagomarsino, Alberico 94, 95
Leoparlar (Kolombiyalı faşistler) 56, 69
Levis Sullam, Simon 9, 52
liberalizm 13, 35, 38, 39, 44, 45, 53, 62, 75, 80, 110-112, 115, 142
liberalizm karşıtı 53, 115, 142
Lugones, Leopoldo 38, 39, 62, 69, 70, 75, 76, 78, 94, 108, 109, 118, 119

Macaristan 134
Maduro, Nicolás 142
Mariatégui, José Carlos 80, 120-122
Maurras, Charles 85
May, Karl 18
McCarthycilik 142
Meinvielle, Julio 51, 52, 97
Meksika Devrimi 50
Meksika Ulusal Otonom Üniversitesi (Universidad Nacional Autónoma de México) 50
el-Meşrikî, İnâyetullah Hân 47
Mısır 47, 56, 64
Mısırlı Mavi Gömlekliler 56
Mısırlı Yeşil Gömlekliler 48
mitler 20, 23-25, 30, 35, 39, 40, 43, 60, 63, 66, 69, 73, 78, 86, 88, 102-104, 134
mit inşası 141, 142
yaşayan mit olarak lider 61
Mussolini, Benito 18, 25, 36, 45, 46, 55, 56, 59, 60, 62, 72, 74, 79, 83, 86-89, 100, 104, 108, 109, 118, 121-123, 136-139, 141
bilinçdışı 85
hakikat ve yalanlar üzerine 20, 71
ilahi 87, 126, 128
kahraman 62
korporatizm 112
Lugones'in yorumları 70
millet miti 25
sosyalizm 112, 121
şiddet 80
yanılmaz 60, 126

Nasyonel Sosyalist Hareket (Şili) 114
National Public Radio (NPR) 130
Naziler/Nazizm 12, 16, 18, 21, 23, 24, 27-29, 36, 37, 49, 56, 64, 65, 67, 68, 76, 78, 79, 87, 97, 103, 114, 120, 128, 134, 138, 139
Führerprinzip 61
parti 18, 60, 128
propaganda 21, 23, 51, 103, 128
neo-Naziler 18, 134
Netanyahu, Benjamin 133
New York Times 15, 19, 126
Nietzsche, Friedrich Wilhelm 62
Nihai Çözüm 55, 97
Holokost 27, 28, 55, 133, 139

Orban, Viktor 134, 136, 142
Orwell, George 126

özgürlük 80, 107, 132, 142
diktatörlük 115

Pakistan 55
Paraguay 135
Paxton, Robert 26
Pellizzi, Camillo 45, 87, 88
Pence, Mike 130
Perón, Juan Domingo 132, 137, 139, 141, 142
Peru 47, 55, 80, 108, 121
Perulu Kara Gömlekliler 55
Petrucchi, Alfonso 102
Picasso, Pablo 116
Pinochet, Augusto 135
plütokrasi 107
demokrasi 108
popülizm 17, 47, 125, 126, 131-133, 136, 139, 142
demokrasi 17
ırkçı 134
popülist 12, 13, 15, 17-20, 23, 125, 128, 131-134, 136, 137, 139, 141, 142
post-faşizmin bir formu olarak 17
sağ popülizm 142
seçimler ve 131, 132
şiddet 17 ;

tarihi yeniden yazmak 134
Trumpçılık 15, 126-128, 141, 142
propaganda 15, 21, 23, 27, 34, 51, 53,
103, 128, 135, 136
propagandacı 21
proto-faşistler 85

Renaud, Jean 114
Rende, Domenico 102
Riefenstahl, Leni 103
Iradenin Zaferi 103, 128
Rodó, José Enrique 38
Romantik 62
Latin Amerika romantizmi 38
Romantizm 26
Romanya 45, 63, 66, 77
Rosenberg, Alfred 65, 66, 72-74
Rusya 129, 130

Salgado, Plinio 68-70, 73, 75, 76, 86,
100, 101
Salvini, Matteo 136
Sanders, Sarah 126
Sarmiento, Domingo Faustino 53
Scaligero, Massimo 118
Schmitt, Carl 67
Sezar, Jül 62, 133
Sima, Horia 44
Sir Oswald Mosley 77
Sorel, Georges 62, 86, 87, 104
sosyalizm 18, 62, 112, 121
Stroessner, Alfredo 135

şiddet 11, 12, 14, 17, 19, 30, 35, 36,
40, 53, 55-57, 61, 62, 64, 65, 78-
81, 87-89, 94, 97, 106, 116, 119-
121, 123, 134, 136-138, 140
Çinli Mavi Gömlekliler 56, 107
faşizmin merkezinde 65
Mısırlı Mavi Gömlekliler 56
mitoloji 40, 78
popülizm 17
Trumpçılık 15
Şili 57, 114, 135

terör, saldırıları 101
Charlottesville'de 16

Christchurch'te 13
El Paso'da 14, 15
Oslo'da 13
Pittsburgh'da 13
Poway'de 13, 14
Tharoor, Ishaan 16
The Guardian 19
Timon 50, 97
totaliter 14, 21, 30, 35, 48, 64, 65, 74,
78, 81, 85, 100, 108, 131
devlet 81, 85
diktatörlük 27
ideoloji 41, 105
korporatizm 112
özne 30
rejim 74
sistem 30
totaliterizm 41, 108
Traverso, Enzo 10, 55
Trump, Donald J. 11, 13, 15-17, 19,
20, 125, 126, 129, 130, 132, 133,
135-142
mit inşası 142
Tanrı 127, 129
Trumpçı(lar) 16, 20, 138, 142
Trumpçılık 15, 126-128, 141, 142
yananlar 129-131

Uriburu, José Felix (General) 62, 70,
114, 115
"uydurma haberler" 20
ayrıca bkz. hakikat; yalanlar

Valois, Georges 117
Vargas, Getúlio 142
Vasconcelos, José 45, 50, 107
Venezuela 129, 142
Villegas, Silvio 69
Volk 61, 68
Volt (faşist yazar) 46
von Marées, González 114

Wallace, George 142
Washington Post 16

yananlar 11-21, 23-28, 30, 31, 33, 34,
41, 49, 51-54, 62, 66, 77, 89, 90,

98, 105, 107, 116, 121, 122, 126,
128-130, 134, 135, 138-140, 142
akıl hastalığıyla ilintilendirilmesinin
yarattığı tehlike 140
Bolsonaro 15, 19, 134, 135
Codreanu 77
çoğunluğun iyiliği için söylenen
yalanlar 12
faşist siyasette 12
faşistlerin yalanlara inancı 41, 116,
135
Franco 115, 116
gerçek 140
hakikat olarak sunulan 13

hakikatin karşısında silah olarak
135
mit inşası 141
Nazizm 21, 78
şiddet 87
Trump 129-131
Yahudiler 23, 24, 50, 51
ayrıca bkz. hakikat
yanılmazlık 60
hakikat ve Tanrı'da 128
ilahi 141
lider 61, 126, 128, 132, 141
zur Linde, Otto Dietrich 29, 30

"Günümüzde yalan, artan oranda ampirik gerçekliğin yerini alıyor. 'Uydurma haberler' gerçek diye önümüze konuldukça, bunlardan yola çıkılarak oluşturulan fikirler hükümet politikalarına dönüşüyor. Bugün 'hakikat ötesi' hakkında konuşulanların siyasi ve düşünsel kökeni faşist yalanların tarihinde yatıyor. Bunu her daim hatırlamalıyız."

Halkın bir bölümünün özgürlüğü ve refahının diğer bir bölümünün mutsuzluğuna ve yoksunluğuna endekslenmesi, içinde bulunduğumuz siyasi manzarada ilk göze çarpan motif olmaya başladı. Bu motifin doğallaşmasının yolunun yalanın kamu felsefesi olmasından geçtiğini düşünmek için elimizde pek çok neden var.

Federico Finchelstein *Faşist Yalanların Kısa Tarihi*'nde günümüzdeki otoriterleşme ve faşistleşme eğilimini anlamaya çalışırken, hem Hitler ve Mussolini'nin "sıradan" yalanlar olarak görülemeyecek "mitsel" yalanlarına dair tarihsel ve felsefi bir okumaya girişiyor hem de yalanının bir hükmetme ve zulmetme aracı olarak bugünün otoriter popülist liderleri tarafından nasıl devralındığının izini sürüyor.

Finchelstein faşist ve mitsel yalanlara karşı tarihi savunarak direnmenin önemi üzerine düşünmeye çağırıyor bizi.

